

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Филозофски факултет

Институт за историја

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

**ДА СЕ БИДЕ ГОЛЕМА СИЛА:
ДИХОТОМИЈАТА ПОМЕЃУ ЈАПОНИЈА И
ОСМАНЛИСКАТА ИМПЕРИЈА
(1853-1912)**

Кандидат:

Стефан Саздовски

Број на индекс: 5472/22

Ментор:

проф. д-р Никола Минов

Скопје, март 2026

Содржина

1. Листа на табели.....	3
2. Вовед.....	4
3. Прв дел: Јапонија	
3.1. Прва глава: Политички аспект.....	7
3.2. Втора глава: Воен аспект.....	33
3.3. Трета глава: Економски аспект.....	47
3.4. Четврта глава: Општествен аспект.....	62
4. Втор дел: Османлиската Империја	
4.1. Прва глава: Политички аспект.....	71
4.2. Втора глава: Воен аспект.....	81
4.3. Трета глава: Економски аспект.....	90
4.4. Четврта глава: Општествен аспект.....	99
5. Заклучок.....	102
6. Користена литература.....	105

Листа на табели

1. Екстратериторијалност во Јапонија (1854-1871).....	11
2. Договори за пријателство и трговија во Јапонија (1858-1871).....	12
3. Јапонски државен и воен буџет, во јени (1873-1912).....	39
4. Јапонски воен персонал (1873-1912).....	40
5. Одредени извори на даночен приход, во илјадници јени (1876-1886).....	51
6. Јапонски трговски биланс, во илјадници јени (1872-1886).....	52
7. Производство и увоз на железо во Јапонија, во тони (1883-1912).....	57
8. Производство и увоз на челик во Јапонија, во тони (1888-1912).....	58
9. Османлискиот трговски биланс, во милиони куруши (1878-1912).....	91
10. Османлискиот јавен долг кон странство, во фунти (1854-1914).....	94
11. Османлискиот доход и одредени извори, во куруши (1887-1903).....	97

Вовед

Во средината на 19 век, светот влегол во фаза на значајни геополитички и социо-економски трансформации, кои најизразено се манифестирале во европските држави. Заради подемот на Индустриската револуција во Европа и Северна Америка, тежиштето на моќ се поместувало сè повеќе кон запад. Потрагата по суровини и евтина работна сила, како и нови пазари за пласирање на нивните производи, ги поттикнало Големите сили да се вклучат директно и/или индиректно во политичките и економските случувања во земјите во: Африка, Блискиот Исток, Јужна, Југоисточна и Источна Азија. Со тоа ќе започне ерата на т.н. нов империјализам, засилен со: индустријализам, колонијализам и национализам. Втората половина на 19 и првата половина на 20 век во голема мера биле засегнати од горенаведените „-изми“.

Подемот на западните сили бил особено очигледен за државите кои биле директно или индиректно засегнати од нивната надворешна политика, која по природа била асиметрична, носејќи големи придобивки за Големите сили, за сметка на другата страна. Во овој труд ќе се посвети внимание на две, навидум неспоиви држави: Јапонија и Османлиската Империја. Меѓутоа, доколку се погледне подлабоко во тематиката, ќе се пронајде одличен пример за дијаметрално спротивната траекторија на овие две држави, кои сакале да се красат со епитетот „Голема сила“. Во временскиот период што го покрива овој труд (1853-1912), и двете држави ќе се соочат со катализи на промена, кои ќе влијаат врз нивната позиција во светот, како светска или регионална сила. Со цел подобро да се разберат нивните индивидуални состојби, следува едно мошне кратко сиже за развојот на настаните во Османлиската Империја, а потоа и Јапонија.

Кримската војна (1853-1856) како конфликт донел сериозни импликации за Османлиската Империја, нагласувајќи ја потребата за темелни реформи во повеќе аспекти на Империјата. Финансиската задолженост кај западните сили во голема мера ја намалила економската стабилност на Османлиската Империја, што довело до создавањето на „Администрацијата на Османлискиот јавен долг“, продлабочувајќи ја финансиската криза во државата. Танзиматот (1839-1876) на долг рок не ги постигнал своите цели да ја реформира и модернизира Османлиската Империја по теркот на западните сили. Конзервативните и либералните струи биле во постојан судир, имајќи различни визии за иднината на нивната земја. Национализмот земал сè поголем замав, особено кај немуслиманското население во европските делови на Империјата. Сè погласни станувале идеите за независни национални држави на Балканот, создавајќи интернационална политичка тензија на овој, веќе проблематичен предел,

кој претставувал клучен дел од Источното прашање. Агресивната надворешна политика на Русија предизвикала дополнително слабеење на Османлиската Империја, како што ќе се покаже во Руско-турската војна (1877-1878). Апетитите на Големите сили и на младите балкански држави, како и неможноста на Османлиите да се справат со проблемите на внатрешен и надворешен план, резултирале со огромните загуби на Османлиите во Балканските војни и Првата светска војна. Со тоа тие неповратно го изгубиле статусот на Голема сила, притоа станувајќи регионална сила.

Пристигнувањето на американскиот комодор Метју К. Пери во заливот на Едо (денешно Токио) во 1853, било точка на пресврт во историјата на Јапонија, а подоцна и светот. Мисијата зададена од американскиот претседател Милард Филмор била кратка и јасна: присили ги јапонските власти да ги отворат своите пристаништа и пазари за трговија со САД, макар и со воена сила. Оваа експедиција вродила со плод, со тоа што наредната година Јапонија ќе склучи договор со САД, и со тоа ќе ја прекрши својата изолационистичка политика (сакоку), којашто ја практикувале повеќе од 200 години. Наскоро се вклучиле и другите Големи сили, кои исто така, ќе склучат договори со Јапонија. Ова предизвикало силни реакции во јапонското општество, особено кај императорот и неговите поддржувачи, кои го обвиниле шогунот (врховниот воен командант и, де факто, владетел на Јапонија) за овој акт на слабост кон „варварите“. Овие тензии се прелеале во краткотрајна граѓанска војна во Јапонија меѓу императорот, шогунот и нивните приврзаници. Победата на императорот го означила успехот на, т.н., Меици реставрација (наречена по императорот Меици). Периодот на владеењето на императорот Меици (1868-1912) било проследено со укинувањето и рушењето на стариот феудален режим во Јапонија, како и индустријализацијата и модернизацијата на државата, со цел да се достигнат, па и надминат, западните сили. Империјализмот и национализмот, како и: милитаризацијата, колонизацијата и индустријализацијата, на Јапонија ѝ послужиле за брзо време да се стекне со статусот „Голема сила“. Тоа се „зацементирало“ со нивната победа во Руско-јапонската војна (1904-1905).

Преку анализирање на овие две држави во периодот меѓу 1853 и 1912 година, како и споредување на исходите од нивните одлуки околу различните аспекти од нивните општества, верувам дека може да се дојде до некои интересни заклучоци во однос на прашањето: што значи да се биде Голема сила? Со тоа што би се разгледале областите како: економија, државен апарат, образование, дипломатија, војска, и слично, би можело полесно да се најдат карактеристики или шаблони што ги делат државите кои се (или пак биле) Големи сили. Во овој случај, Јапонија и Османлиската Империја ќе подложат на таква анализа, изложувајќи сличности и разлики во нивните

индивидуални „приказни“ во горенаведениот период. Со помош на менторството на д-р Никола Минов, се надевам дека овој магистерски труд би бил достоин за да се отворат потенцијални „врати“ кон изучување и на Далечниот Исток, кој во рамките на нашата фела сè уште е *terra incognita*.

Прв дел: Јапонија

Прва глава: Политички аспект

Во рамките на оваа глава, ќе се разгледаат политичките аспекти на развојот на настаните коишто ја засегаа Јапонија меѓу 1853 и 1912 година. Под политички аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: воведување устав и парламентарен систем, релевантни законски промени, дипломатски односи, граѓански војни и превирања, дефанзивни и офанзивни војни, итн. Подетален осврт на дел од овие теми ќе може да се најде во следните глави. Во меѓувреме, да се посветиме на политичките дејствија во Јапонија во горенаведениот период.

Како што споменав во воведот, работите во Јапонија драстично се смениле по настаните во 1853 и 1854 година, со доаѓањето на американскиот комодор Метју Пери и со завршувањето на јапонската изолационистичка политика (сакоку). Но пред да продолжам, сметам дека е важно на кратко да се даде осврт на политичката состојба во Јапонија пред овие настани. За таа цел, потребно е да се изнесат историските факти во раниот 17 век, кога Јапонија повторно била во транзитна фаза од својата историја.

Во периодот меѓу 1603 и 1615 година, две доста важни работи се случиле во Јапонија: воспоставувањето на Токугава шогунатот (Токугава бакуфу) во 1603, од страна на Токугава Иејасу (како новиот шогун), како и крајот на периодот на, безмалку, постојаното војување помеѓу јапонските феудалци (даимјо), познат под името Сенгоку Џидаи (1467-1615)¹. Со тоа, во голема мера се вратиле мирот и стабилноста во Јапонија. Царската фамилија продолжила да ја проектира својата де јуре власт над Јапонија од нивниот престол во Кјото, додека, пак, кланот Токугава ја проектирал својата, де факто, власт од нивното седиште во Едо. Од таа причина, периодот меѓу 1603 и 1868 година е познат и како Едо период². Ваквата невообичаена дуалистичка природа на власта во Јапонија, во повеќе ситуации ќе се покаже како проблематична и неодржлива. Очекувано, проблематичноста на дуалната власт ќе игра важна улога во граѓанската војна во Јапонија, позната под името Бошин (1868-1869)³.

Важно е да се напомене дека во оваа „бура“ на интереси околу распределбата на моќ во Јапонија, императорот и шогунот не биле единствените засегнати страни. Богатите трговци од Осака и Едо, имотните даимјо од јапонската периферија (тозама

¹ Marius B. Jansen, *The Making of Modern Japan*, Harvard University Press, 2002, p. 31

² *Sources of Japanese Tradition, Second Edition, Volume 2: 1600 to 2000*, Wm. Theodore de Bary, Carol Gluck and Arthur E. Tiedemann (Eds.), Columbia University Press, 2005, p. 1

³ Jansen, *The Making...*, p. 312

даимјо)⁴, религиозните водачи на будистичките и шинто храмовите, како и официјалните и/или неофицијалните претставници на европските држави, сите биле вклучени, барајќи го своето „место под сонцето“. Во периодот меѓу 1543 (годината кога првпат бил воспоставен контакт меѓу Јапонија и Европа на островот Танегашима)⁵ и почетокот на 17 век, мисионери и трговци од: Португалија, Шпанија, Англија и Холандија, имале оставено свој „печат“ на Јапонија. Од нив, највлијателни биле Језуитите, чија мисија била да се конвертираат Јапонците (како и другите народи надвор од Европа) во католицизмот⁶. Заради растот на нивното влијание меѓу локалното население и феудалците, јапонските власти започнале да поставуваат разни забрани за ширењето на христијанската вера, како и прогонување и казнување на христијаните. Овие репресии ќе кулминираат во востанието Шимабара (1637-1638), кое имало умерена христијанска нота. По задушнувањето на ова востание, властите ќе ја воведат во целост својата изолационистичка политика, ограничувајќи ја целата трговија со надворешниот свет на островот Децима/Дешима во Нагасаки⁷. Единствените Европејци кои имале право да тргуваат со Јапонија биле Холанѓаните, додека: Кина, Кореја, кралството Рјукју и Аину клановите, биле останатите трговски партнери⁸. Важно е да се напомене дека оваа трговија била мошне регулирана и ограничена.

Во Едо периодот, Јапонија се изолирала од светот и се посветила на самата себе. Стопанските гранки кои го опфаќале производството на оружје и бродоградбата, претрпеле постепен пад (генерално заради долгиот период на мир), додека: земјоделството, занаетчиството и внатрешната трговија, станале значајни и имале драстичен пораст. (Општествените последици од оваа состојба ќе бидат разгледани понатаму.) Иако фокусот на Јапонија безмалку станал целосно интерно ориентиран, Холанѓаните (со нивната ретка, но постојана трговија) станале нивниот „прозорец кон светот“. Со тоа, Јапонија не била целосно исклучена од: општествените, научните и технолошките текови кои го засегаа Западот. Ова ќе доведе до создавањето на, т.н., Рангаку студии (холандски студии/холандско учење)⁹. Со цел да пристапат до ова знаење, некои Јапонци ќе го совладаат холандскиот јазик и ќе започнат да ги преведуваат многуте книги кои ќе бидат донесени од страна на холандските трговци.

---

⁴ Conrad Schirokauer, David Lurie and Suzanne Gay, A Brief History of Japanese Civilization, Second Edition, Thomson Wadsworth, 2006, p. 143-144

⁵ The Cambridge History of Japan, Volume 4, Early Modern Japan, John Whitney Hall (Ed.), Cambridge University Press, 2006, p. 302

⁶ Schirokauer et al, A Brief..., p. 133-136

⁷ Исто, p. 139

⁸ Mark Ravina, To Stand with the Nations of the World: Japan's Meiji Restoration in World History, Oxford University Press, 2017, p. 33

⁹ Jansen, The Making..., p. 210-215

Овој процес ќе предизвика различни реакции од властите во различни периоди, од незаинтересираност, ентузијазам, сè до ограничувања и казни¹⁰.

Покрај сите тие книги коишто опфаќале теми од различна природа (медицина, оптика, хемија, итн.), Холанѓаните, исто така, ги известувале јапонските власти за актуелните случувања во светот. Иако земјите како: Јапонија, Кореја и (во помала мера) Кина, преземале изолационистички став кон светот, развојот на настаните водел кон сè поголема поврзаност и глобализација. Со други зборови, таквата источноазиска политика ќе се покаже како анахронистичка, па дури штетна за земјите кои ја практикуваат. Годината кога тоа ќе стане очигледно, нема да биде 1853, туку 1839, и во овој случај нема да биде засегната Јапонија, туку Кина.

Првата опиумска војна (1839-1842) ќе биде клучна во рамките на историјата на целиот источноазиски регион¹¹. Кина, империјата предводена од манџуриската династија Чинг, која претставувала хегемон и симбол на: престиж, стабилност, култура и моќ во регионот, била поразена од Велика Британија и присилена да направи отстапки. Тие го предале островот Хонг Конг, исплатиле репарации кон Велика Британија и го укинале кантонскиот систем (систем каде што, речиси, целата трговија со Големите сили се остварувала преку Кантон)¹². Во кинеската историографија, оваа војна се смета за почетокот на, т.н., век на понижување (1839-1945)¹³. Поразот на Кина претставувал голем шок за околните држави, вклучувајќи ја и Јапонија. Доколку еден гигант како Кина бил „турнат на колена“ од страна на „варварите од југ“ (нанбан/намбан)¹⁴, тогаш Јапонија би била далеку полесна мета на Големите сили. Загриженоста не била целосно неоправдана, бидејќи на неколку наврати, различни претставници на Големите сили, на еден или на друг начин, упатиле барања до јапонските власти да ги отворат своите граници кон светот и да се вклучат активно во глобалната економија. Сите тие обиди биле неуспешни, сè до 1853 година.

Запловувањето на комодорот Метју Пери и неговите „црни бродови“ (курофуне)¹⁵ во заливот на Едо, бил доста смел потег, имајќи ги предвид јапонските закони во тоа време. Сите контакти со западните сили требало да бидат извршени исклучително на островот Деџима во Нагасаки. Меѓутоа, комодорот сакал да го привлече вниманието на политичкиот врв во Јапонија, без да троши време на

---

¹⁰ Исто, p. 210-215

¹¹ The Cambridge History of Japan, Volume 5, The Nineteenth Century, Marius B. Jansen (Ed.), Cambridge University Press, 2007, p. 259-261

¹² Treaties between the Empire of China and Foreign Powers, Fourth Edition, 1902, p. 1-4

¹³ Anne Reinhardt, Navigating Semi-Colonialism: Shipping, Sovereignty, and Nation-Building in China 1860-1937, Harvard University Press, 2018, p. 7

¹⁴ Schirokauer et al, A Brief..., p. 135

¹⁵ Jansen, The Making..., p. 277

посредници и церемонии наменети да го одложат неизбежното¹⁶. Ваквата дрскост на американската експедиција би била разрешена со воена акција, меѓутоа настаните во Кина ги натерале јапонските власти да бидат поумерени и повнимателни, со цел да се избегне отворен конфликт. Интересно е да се напомене дека комодорот носел две писма до јапонските власти, едно од претседателот на САД, Милард Филмор, и едно кое го напишал самиот Метју Пери. Неговото писмо одело заедно со бело знаменце, со кое укажувал на фактот дека доколку Јапонија ги одбие барањата на САД, и започне конфликт со нив, тие би биле поразени, и би го искористиле белото знаме барајќи мир¹⁷. Овие настани предизвикале бура на реакции низ различните слоеви на јапонската власт. Биле потребни неколку дена (сè до 14 јули 1853) за да му биде дозволено на комодорот да стапне на јапонско тло и свечено да ги предаде писмата до јапонските власти. Набргу потоа, американската експедиција ја напуштила Јапонија, притоа ветувајќи дека ќе се вратат догодина за одговор. Тие ќе се вратат порано, главно заради руските обиди за воспоставување трговски врски меѓу Јапонија и Русија¹⁸.

Јапонскиот државен врв се покажал сосема неподготвен за ваквиот тек на работите. Нерешителноста на Токугава шогунатот била очигледна и за разните даимјо, чијшто совет бил побаран од страна на властите. Тој акт не бил типичен, но и покрај тоа, не го дал очекуваниот резултат. Некои даимјо се залагале за одбивање на американските барања, други за прифаќање, трети биле воздржани, итн. Сето ова без да има мнозинска одлука за било што. Во ваков политички заплет, Јапонија била повторно затекната од американската експедиција во февруари 1854 година, повторно предводена од комодорот Пери, но овој пат со поголема флота и поброен екипаж. По подолги дискусии околу тоа каде точно да се потпише договорот за соработка меѓу САД и Јапонија, конечно бил прифатен предлогот на комодорот Пери, Канагава (близу денешна Јокохама)¹⁹. Преговорите траеле подолго време, меѓутоа на 31 март 1854 година, претставниците на двете држави (Метју Пери и Хајаши Акира) го потпишале, т.н., „Договор за мир и пријателство“²⁰. Со потпишувањето на овој договор, се прекршила јапонската изолационистичка надворешна политика, која била практикувана од 1630-тите. Наместо Нагасаки, градовите Шимода (каде требало да се отвори и американски конзулат) и Хакодате биле отворени за американските бродови²¹. Договорот бил ратификуван во февруари 1855 година. Дипломатски

---

¹⁶ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 269-270

¹⁷ Jansen, *The Making...*, p. 276-277

¹⁸ Ravina, *To Stand...*, p. 89

¹⁹ Jansen, *The Making...*, p. 278

²⁰ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 270

²¹ Jansen, *The Making...*, p. 278-279

гледано, „Пандорината кутија“ била отворена и наскоро Големите сили (како и некои регионални сили) ќе потпишат слични „нееднакви договори“ со Јапонија. Со цел прегледно да бидат визуелизирани податоците, горенаведените договори ќе бидат претставени во две табели.

Табела 1. Екстратериторијалност во Јапонија (1854-1871)²²

Земја потписник на договор за екстратериторијалност	Датум на потпишување на договор за стекнување екстратериторијалност
Соединетите Американски Држави	31.3.1854
Русија	7.2.1855
Холандија	30.1.1856
Велика Британија	26.8.1858
Франција	9.10.1858
Португалија	3.8.1860
Прусија (Германија)	24.1.1861
Швајцарија	6.2.1864
Белгија	1.8.1866
Италија	25.8.1866
Данска	12.1.1867
Шведска-Норвешка	11.11.1868
Шпанија	12.11.1868
Австро-Унгарија	18.10.1869
Хаваи	19.8.1871

²² Turan Kayaoğlu, *Legal Imperialism: Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China*, Cambridge University Press, 2010, p. 67

Табела 2. Договори за пријателство и трговија во Јапонија (1858-1871)²³

Земја потписник на договор за пријателство и трговија	Датум на потпишување на договор за пријателство и трговија
Соединетите Американски Држави	29.7.1858
Холандија	18.8.1858
Русија	19.8.1858
Велика Британија	26.8.1858
Франција	9.10.1858
Португалија	3.8.1860
Прусија	24.1.1861
Швајцарија	6.2.1864
Белгија	1.8.1866
Италија	25.8.1866
Данска	1.2.1867
Шведска-Норвешка	11.11.1868
Шпанија	12.11.1868
Северногерманска конфедерација	20.2.1869
Австро-Унгарија	18.10.1869
Хаваи	19.8.1871

Како што може да се забележи, во период од 10-тина години, Јапонија била принудена да потпише „лавина“ од договори со САД и европските сили. Започнувајќи со Американскиот договор од 1858 година (кој бил потпишан од страна на првиот американски конзул во Јапонија, Таунсенд Харис), сè повеќе јапонски пристаништа станале достапни за трговија и/или конзуларни претставништа. Покрај Хакодате и Шимода, тука спаѓале и градовите: Канагава, Нагасаки, Нигата, Хјого (денешно Кобе), Едо и Осака²⁴. „Отворањето“ на овие пристаништа требало да се случи во текот на наредните години (1859-1863). Јапонските дипломати сметале дека е доста важно ваквите промени да го засегнат нивното општество постепено, а не наеднаш. Со тоа, и шогунатот не би „изгубил образ“ во очите на јавноста. Меѓутоа, и покрај нивните обиди, прифаќањето на ваквите договори било негативно прифатено во повеќе слоеви

²³ Michael R. Auslin, *Negotiating with Imperialism: The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy*, Harvard University Press, 2006, p. 211

²⁴ Исто, p. 214-221

од јапонското општество, од нискорангирани припадници на самурајската класа, сè до самиот император Комеи²⁵. Покрај царскиот двор во Кјото, отпор и негодување околу договорите биле силно застапени и во јапонската периферија, особено во хановите (феудални области под власт на даимјо господари) Сацума и Чошу, во југозападна Јапонија, далеку од Кјото и Едо. Важноста на овие ханови околу настаните што следуваат ќе се потенцира подоцна.

Со зголемените тензии околу драстичната промена на надворешната политика на Јапонија, силни антизападни и антибакуфу струи „земале замав“ во земјата. Сè повеќе луѓе сметале дека две работи требало да се случат за да се врати честа на државата: да се избркаат „варварите“ и да се даде политички примат на императорот. Оваа идеја била позната како соно цои (величи го императорот, избркај ги варварите) и нејзиниот почеток би можел да се најде во интелектуалните пишувања од ханот Мито²⁶. Некои сметале дека тоа би се постигнало без прифаќање на технологијата што ја нудел Западот, други, пак, сметале дека треба да се искористи таа технологија против самиот Запад. Постоело и малцинство, кое сметало дека треба да се учи од Западот, и по нивни терк, и Јапонија да стане Голема сила. Од нив, најпознат претставник би бил Фукузава Јукичи²⁷. Иако е релевантно, нема да навлегуваме подетално, бидејќи општествените аспекти ќе бидат разгледани во друга глава.

Токугава шогунатот, сакајќи да си ја подобри позицијата на внатрешен и надворешен план, преземал одредени чекори, почнувајќи во доцните 1850-ти. На внатрешен план, шогунатот сакал да ги подобри односите со царскиот двор во Кјото, бидејќи на тој начин би биле доведени во ред и проблематичните ханови, како: Сацума, Чошу и Мито. Овој политички маневар е познат како кобу гатаи (сојуз меѓу царскиот двор и шогунатот)²⁸ и начинот на кој тој сојуз би бил „зацементиран“ е преку брак. Бракот за кој станува збор се склучил во 1862, и бил меѓу шогунот Токугава Иемочи и принцезата Казу (Казуномија), која била сестра на императорот Комеи²⁹. И покрај тоа што имало „брачен сојуз“ меѓу Кјото и Едо, наскоро ќе се покаже дека тоа нема да биде доволно за да го спаси шогунатот. Не е случајност што периодот меѓу 1853 и 1868 година во јапонската историографија е познат како Бакумацу (падот на шогунатот)³⁰. На надворешен план, шогунатот преземал поамбициозен чекор, кој бил целосно спротивен на нивната поранешна изолационистичка политика. Наместо да бидат пасивни учесници во дипломатските односи со Западот, тие решиле да испратат

---

²⁵ Ravina, To Stand..., p. 99-102

²⁶ Schirokauer et al, A Brief..., p. 179

²⁷ Исто, p. 180

²⁸ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 328

²⁹ Jansen, The Making..., p. 299-300

³⁰ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 7

свои претставници во странство. Главната задача на овие дипломатски мисии била да се одложи „отворањето“ на: Едо, Осака, Хјого и Нигата³¹. Со тоа, државниот врв сметал дека ќе добие време за да ја стабилизира состојбата во државата, како и да се зајакне на воен план, со што би биле во позиција да ги сменат договорите во нивна полза.

Во периодот меѓу 1860 и 1864 година, шогунатот испратил вкупно три дипломатски мисии, од кои првата се упатила за САД, додека, пак, наредните две се упатиле за Европа. Претходно споменатиот Фукузава Јукичи ќе биде член на две од нив³², главно служејќи како советник³³ и преведувач³⁴. Првата мисија (1860) тргнала од заливот на Едо за Сан Франциско, преку Тихиот Океан, притоа посетувајќи ги и Хавајските острови. Интересно е да се спомене дека едниот од двата брода кои пловеле кон Сан Франциско, бил „Канрин Мару“, кој бил првиот јапонски (купен од Холанѓаните) парен брод, управуван од јапонски екипаж³⁵. Со тоа се покажала јапонската подготвеност да се совладаат и применат технологиите кои Западот имал да ги понуди. Делегацијата успеала да стигне во Сан Франциско на 29 март³⁶, каде се задржале некое време. Потоа продолжиле за Панама, преминувајќи го теснецот и качувајќи се на друг американски брод, со кој пловеле за Њујорк. Нивната крајна дестинација бил главниот град, Вашингтон, каде што се сретнале со американскиот претседател Џејмс Бјукенан³⁷. Откако бил ратификуван Американскиот договор од 1858 година, амбасадорите наскоро се упатиле за Филадельфија и Њујорк, а потоа го започнале долгиот пат назад за Јапонија, преку Атлантскиот и Индискиот Океан. Со тоа, јапонската делегација, безмалку, доживеале пат околу светот, нешто што би било незамисливо десет години претходно.

Втората дипломатска мисија (1862) имала за задача да ги ратификува договорите со европските сили, но исто така, да ги убеди Европејците да прифатат одложување на „отворањето“ на јапонските градови и пристаништа до 1868.³⁸ Причината за тоа, како што веќе беше напоменато, било надминувањето на внатрешните немири, предизвикани од договорите со Западот. Државите со кои би преговарале јапонските претставници биле: Велика Британија, Франција, Холандија, Прусија, Русија и Португалија. Иако оваа дипломатска мисија често се нарекува „прва“ јапонска мисија во Европа, во реалноста таа била трета по ред. Претходните две мисии

---

³¹ Auslin, *Negotiating...*, p. 62-63

³² Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 180

³³ *The Autobiography of Fukuzawa Yukichi*, Eiichi Kiyooka (Trans.), The Hokuseido Press, 1960, p. 104-106

³⁴ Исто, p. 123-127

³⁵ Исто, p. 104-106

³⁶ Masao Miyoshi, *As We Saw Them: The First Japanese Embassy to the United States (1860)*, University of California Press, 1979, p. 28

³⁷ Исто, p. 29-30

³⁸ Auslin, *Negotiating...*, p. 73

(во 16 и 17 век) биле предводени од јапонски католици, кои не го претставувале јапонскиот државен врв, туку интересите на своите даимјо господари. Делегацијата ја напуштила Јапонија на 21 јануари³⁹, пловејќи низ Индискиот Океан, преку Суец (каналот сè уште не бил завршен) и Каиро, преминувајќи го Медитеранот до Марсеј, со цел да стигнат до Париз⁴⁰. Таму се сретнале со Наполеон III и францускиот министер за надворешни работи, и наскоро дошле до заклучок дека другите европски држави нема да прифатат било каква промена на договорите, доколку јапонската делегација не успее да потпише спогодба со Велика Британија⁴¹. Лондон, во секој случај, бил следната дестинација на дипломатската мисија, и тие нема да заминат од Велика Британија со „празни раце“. На 6 јуни, ќе биде потпишан Лондонскиот Протокол, со кој се одложило „отворањето“ на: Едо, Осака и Хјого до 1 јануари 1868 година, и со тоа се овозможило потпишување на слични договори со другите европски држави⁴². Единствено недоразбирањето со руските дипломати околу островот Сахалин претставувало пречка во задачата на делегацијата⁴³. По сето ова, дипломатската мисија се вратила по истиот пат по кој и дошла, само една година подоцна, во јануари 1863.

Третата и последна дипломатска мисија (1864) на Токугава шогунатот, била насочена кон постигнување договор со Франција (првично). Целта била да се затвори пристаништето Јокохама, кое станало достапно за странците од 1859⁴⁴. Делегатите заминале за Париз на 6 февруари, пристигнувајќи во април. Меѓутоа, политичката ситуација не била поволна за Јапонија (како што ќе се види наскоро), особено во односите со Велика Британија и Франција. Постигнувањето на првичната цел за затворање на Јокохама, се покажало како невозможно. Успехот на претходната мисија овој пат не можел да биде реплициран. Во јуни, делегацијата го започнала својот пат назад кон Јапонија, враќајќи се, речиси, со „празни раце“⁴⁵.

По прикажаните дипломатски „авантури“ на шогунатот со Големите сили, потребно е да се даде осврт на нивните внатрешни проблеми од раните 1860-ти, бидејќи тие ќе играат клучна улога во падот на Токугава шогунатот. Како што веќе е напоменато, во 50-тите и 60-тите години од 19 век, во Јапонија владеело силно антизападно чувство во сите слоеви на општеството. Токугава шогунатот се обидува да го потисне и/или сузбие тоа „движење“, бидејќи не работело во нивна корист, ниту,

---

³⁹ Auslin, *Negotiating...*, p. 83

⁴⁰ *The Autobiography...*, p. 125

⁴¹ Auslin, *Negotiating...*, p. 84

⁴² Исто, p. 86-88

⁴³ *The Autobiography...*, p. 135

⁴⁴ Auslin, *Negotiating...*, p. 102-105

⁴⁵ Исто, p. 108

пак, ги подобрувало односите со западните сили. Сè уште биле „свежи“ последиците од Втората опиумска војна (1856-1860), која ја чинела Кина воени репарации, „отворање“ дополнителни пристаништа и градови за трговија и конзулати, како и губење на територија за сметка на Велика Британија⁴⁶ и Русија⁴⁷. Од таа причина, Ли Наосуке, кој бил таиро (слично на премиер) на Јапонија, решил да ја уништи опозицијата и да воспостави некаква политичка кохезија. Тоа вклучувало: политички „чистки“, апсења, па и егзекуции⁴⁸. Ваквата поставеност на работите ги предизвикало порадикалните следбеници на „соно дои“ да ги преземат работите во свои раце. И, така, на 24 март 1860 година, група самураи од ханот Мито, го нападнале и обезглавиле Ли Наосуке во близина на неговиот дом⁴⁹. Вестите за овој немил настан се прошириле толку бргу и толку далеку, што дури и Фукузава Јукичи бил известен за нив, додека бил дел од дипломатската мисија во САД⁵⁰. Меѓутоа, овој акт на агресија не бил резервиран само за чиновниците на шогунатот. Американските и европските граѓани во Јапонија биле потенцијална мета на вакви напади, што и во неколку наврати се случило.

Најзначајни од нив биле: нападот на британскиот конзулат (1861), убиството на британскиот трговец Чарлс Ричардсон (1862), како и бомбардирањето на странски бродови од страна на ханот Чошу кај теснецот Шимоносеки (1863). Бидејќи ваквите дела не биле проследени со соодветни казни од страна на јапонските власти, странските сили решиле да ги земат работите во свои раце. Првично, Велика Британија ја бомбардирала Кагошима (седиштето на ханот Сацума, одговорни за смртта на Ричардсон) во август 1863 година и притоа ги присилиле водачите на Сацума да исплатат репарации⁵¹. Потоа, во 1863 и 1864 година, група на: американски, холандски, француски и британски бродови го бомбардирале Шимоносеки (важно пристаниште на ханот Чошу) и повторно изнудиле огромни репарации, кои не биле исплатени во целост⁵².

Како да не била доволно неповолна политичката ситуација во Јапонија, хановите Мито и Чошу го привлекле вниманието на властите до таа мера што шогунатот бил присилен да испрати воени единици и да го задуши отпорот во 1864 и 1865 година⁵³. Иако шогунатот успеал да се справи со тие ситуации, и да извојува победа над хановите, тој триумф траел кратко. Веќе во 1866 година имало причина за

---

⁴⁶ Treaties..., p. 11-20

⁴⁷ Исто, p. 100-112

⁴⁸ The Cambridge..., p. 317-320

⁴⁹ Auslin, Negotiating..., p. 62

⁵⁰ The Autobiography..., p. 121-122

⁵¹ Gabriele Esposito, Japanese Armies 1868-1877: Boshin War and Satsuma Rebellion, Men-at-Arms, no. 530, Osprey Publishing, 2020, p. 4

⁵² Исто, p. 5

⁵³ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 342-345

да се испрати уште една „казнена“ експедиција до Чошу, но овој пат резултатот ќе биде неповолен за кланот Токугава. Воените единици на ханот Чошу биле во процес на модернизација, далеку побрз отколку тој на Токугава шогунатот. Меѓу другото, тоа било главната причина што силите на Чошу успеале да ги поразат силите на шогунатот⁵⁴. Меѓутоа, имало уште една причина за прекилот на оваа неуспешна експедиција, а тоа била прераната смрт на самиот шогун, Токугава Иемочи⁵⁵. Неговиот наследник бил Токугава Јошинобу (познат и како Кеики), кој ќе биде овековечен во историјата на Јапонија како последниот шогун. Зачудувачки, неколку месеци по смртта на шогунот (во август 1866), починал императорот Комеи (јануари 1867), исто така млад. Престолонаследникот Муцухито (кој е познат по неговото постхумно име Меици)⁵⁶, ќе биде централната фигура во периодот кој е опфатен во овој труд, иако неговата улога во настаните што следуваат била маргинална.

Задачата којашто претстоела, којашто била комбинација од задволување на барањата на царскиот двор, хановите, како и западните сили, се покажала како неостварлива за Јошинобу. Сурово би било да се каже дека тоа е така заради неспособноста на шогунот, или дека некој друг би бил поуспешен на негово место. Далеку поблиску до вистината е да се посочи на контрадикторноста на барањата на внатрешните и надворешните елементи. Реакционерски, конзервативни, либерални и радикални струи биле присутни во јапонското општество, а и самите Големи сили не претставувале заеднички фронт. Најевидентна била поддршката на Франција за Токугава шогунатот, додека, пак, Велика Британија ги поддржувала своите поранешни непријатели, хановите Сацума и Чошу⁵⁷. Тие ханови, заедно со хановите Хизен (Сага) и Тоса (исто така од југозападна Јапонија), ќе играат клучна улога во, т.н., Меици Реставрација⁵⁸. Со цел да се спречи крвопролевање, претставниците на ханот Тоса ќе достават предлог до шогунот во ноември 1867 година, со кој власта би се централизирила околу императорот, шогунатот ќе се укине, и ќе се реформира политичката структура на Јапонија, и без никакво одложување, Јошинобу ќе го прифати предлогот⁵⁹. Но, тоа нема да ги задоволи сојузниците Сацума и Чошу (сојузот Сачо), кои веќе „скроиле“ планови за воен удар (на чело со императорот), со кој Токугава кланот би бил не само симнат од власт, туку и уништен. Дури и за странските дипломати станал очигледен фактот дека граѓанска војна била неизбежна⁶⁰. За

---

⁵⁴ Esposito, Japanese..., p. 6

⁵⁵ Jansen, The Making..., p. 307

⁵⁶ Ravina, To Stand..., p. 117

⁵⁷ Auslin, Negotiating..., p. 143

⁵⁸ Jansen, The Making..., p. 308

⁵⁹ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 356-357

⁶⁰ Ernest Satow, A Diplomat in Japan, Seeley, Service & Co., 1921, p. 283

релативно кратко време по абдикацијата на Јошинобу, југозападните ханови решиле да ги земат работите во свои раце. На 3 јануари 1868 година тие ја зазеле царската палата во Кјото и во името на императорот ја прогласиле „царската реставрација“, притоа објавувајќи едикт против Токугава Јошинобу⁶¹. Неколку недели потоа, во близина на Кјото, се случила првата битка меѓу поддржувачите на шогунот и поддржувачите на императорот, и притоа бил навестен текот на следните настани. Модерната воена опрема, како и фактот дека се бореле во името на императорот, играло огромна улога во победата на царските сили. Од друга страна, самиот факт што царските сили го имале со себе симболот на императорот, предизвикало голема деморализација на силите на шогунатот. Во текот на конфликтот, голем дел од нив се приклучиле на царските сили⁶². Јошинобу се повлекол во Едо, но тоа се покажало како привремено решение. Помеѓу мај и јули 1868 година, царските сили го зазеле градот, и го ставиле Јошинобу под куќен притвор⁶³. Меѓутоа, тоа не го назначило крајот на граѓанската војна. Коалицијата од ханови од североисточна Јапонија ја продолжиле борбата против царските сили, притоа обидувајќи се да прогласат независна република Езо (старото име на островот Хокаидо)⁶⁴. Коалицијата ќе биде поразена, и во јуни 1869 година граѓанската војна во Јапонија ќе биде завршена, со јасна царска победа.

Важно е да се нагласи дека додека сè уште траела граѓанската војна, Муцухито и царскиот двор објавиле неколку важни документи. Во февруари 1868 година императорот ги известил Големите сили дека сите политички ингеренции што ги имал претходно шогунот, сега му припаѓаат нему, и дека царската титула треба да стои на местото на Тајкунот (шогунот) во договорите потпишани со странските држави⁶⁵. Дополнително, може да се спомене дека во дипломатските документи терминот Микадо бил користен за самиот император, што во слободен превод би значело „чесната порта“ (слично на терминот „Високата порта“ за Османлиската Империја). Од поголема важност било објавувањето на повелбата позната како „Заклетва од пет точки“, во април 1868 година, која ќе игра голема улога во Меици периодот (1868-1912). Повелбата, во кратки црти, ветувала: воспоставување собранија и совети, укинување на строгата класна поделба, општествена мобилност, укинување на застарените обичаи и, можеби, најважно од сè, барајќи знаење низ светот, со цел да се зајакне државата⁶⁶. Последната точка од повелбата, ќе се реализира во раните 70-ти

---

⁶¹ Sources..., p. 670

⁶² Esposito, Japanese..., p. 8-9

⁶³ Исто, p. 10

⁶⁴ Исто, p. 11-12

⁶⁵ Satow, A Diplomat..., p. 324

⁶⁶ Sources..., p. 672

години од 19 век, во дипломатската мисија предводена од благородникот Ивакура Томоми. (Таа мисија ќе биде опфатена подолу).

Во септември 1868, градот Едо станал новиот главен град на Јапонија (наместо Кјото) и бил преименуван во Токио (источниот главен град)⁶⁷. Наредната година, императорот се преместил во палатата на поранешниот шогун, која во 1871 година била преименувана во царската палата⁶⁸.

Еден од првите проблеми коишто водачите на „новата“ Јапонија сакале да ги решат, бил високиот степен на децентрализација во државата, имено хан системот. Во 1868 година, територијата на Јапонија била поделена на преку 250 ханови⁶⁹. Очигледното решение било целосно обратен процес, централизација на државата. Првите ханови кои се вклучиле во тој процес, биле истите тие кои биле одговорни за промената на власта во Јапонија, а тоа се: Сацума, Чошу, Тоса и Хизен. Тие го направиле тоа преку симболично „предавање“ на нивните територии, во јануари 1869 година, во рацете на императорот (бидејќи сета земја во Јапонија му припаѓала нему). До јули истата година, безмалку сите ханови, во знак на лојалност, го направиле истото⁷⁰. Со тоа, започнал процесот на централизација на Јапонија. Но, целосното укинување на хановите, а со тоа и феудализмот во Јапонија, се постигнало во август 1871 година, со царски декрет⁷¹. На место на хановите, властите ја поделиле државата во префектури (кен), како што е и денес.

Процесот на централизација на Јапонија морал да биде проследен и со уредување на самата централна власт, вклучувајќи поделба на ингеренции, со цел поефикасно да се управува државата. Првично, водачите на, т.н., „Меици револуција“ се одлучиле за старо-ново решение, кое црпело инспирација од јапонското минато, но и од западните модели на власт⁷². Државниот совет (Дацокан) го претставувал политичкиот врв (веднаш под императорот), а власта се делегирала преку шест министерства: финансии, внатрешни работи, надворешни работи, војна, правда и царското семејство⁷³. Во раните 1870-ти, ќе се основаат и министерствата за: религија, јавни дела и образование, додека, пак, министерството за војна се поделило на две: војска и морнарица⁷⁴. Во текот на целата деценија, властите ќе експериментираат со разните гранки на власт, додека, пак, во 80-тите ќе следуваат други промени. (Тие ќе

---

⁶⁷ Esposito, Japanese..., p. 10

⁶⁸ Schirokauer et al, A Brief..., p. 184

⁶⁹ Sources..., p. 674

⁷⁰ Jansen, The Making..., p. 345

⁷¹ Sources..., p. 676

⁷² Ravina, To Stand..., p. 133-135

⁷³ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 641

⁷⁴ Исто, p. 642-643

бидат разгледани во следните глави, како и законските измени кои опфаќаат области како: економија, општество или војска.) Пред да се разгледа воспоставувањето на темелите на новата власт, важно е да се „сврти вниманието“ надвор од Јапонија.

Како што веќе беше напоменато, Јапонија во овој период ќе испрати дипломатска мисија предводена од благородникот Ивакура Томоми, која траела од 1871 до 1873 година, и ги опфатила САД и Европа. Иако јапонските власти претходно испратиле три мисии (во времето на шогунатот), оваа мисија ќе биде особено важна за поставувањето на основите на „новата“ Јапонија⁷⁵. Всушност, доколку се бара историски пандан на оваа мисија, тоа би било патувањето на Петар Велики низ Европа (1697-1698), со цел да се забрза процесот на модернизирање на Русија. Оригиналниот предлог за ваква мисија дошол од холандскиот мисионер Гуидо Вербек, и вклучувал посета на само пет земји⁷⁶. Целта на оваа дипломатска мисија била двојна: преговарање со Западот околу „нееднаквите договори“, како и детално проучување на тие држави⁷⁷. Членовите на оваа мисија требало да обрнат внимание на: политичката структура, образованието, индустријата, бродоградилиштата, па дури и културните аспекти на западните држави, со цел да се „научи“ од нив како Јапонија да стане модерна држава, која, евентуално, би го достигнала рангот на Голема сила. Меѓу членовите на оваа мисија биле луѓе кои ќе играат голема улога во иднината на Јапонија. Дел од нив биле: Ито Хиробуми, Окубо Тошимичи и Кидо Такајоши, како и Куме Кунитаке, чиишто белешки се клучни за изучување на оваа дипломатска мисија⁷⁸. Иако не бил официјален член на делегацијата, Мори Аринори ќе биде вклучен во активностите на мисијата за време на нивниот престој во САД⁷⁹. На 23 декември 1871, делегатите го започнале своето патување од Јокохама, преку Тихиот Океан, и стигнале во Сан Франциско на 15 јануари 1872⁸⁰. Од сите места кои ќе бидат посетени од делегатите, тие најмногу време ќе поминат во САД (преку 200 денови). Откако ќе ја поминат речиси целата должина на државата со воз, на почетокот на март 1872, водачите на мисијата ќе се состанат со американскиот претседател Јулисис Грант⁸¹. По долги преговори, станало јасно дека американските претставници биле далеку повешти во дипломатската „игра“, која се одвивала по западен терк. Тоа,

---

⁷⁵ Sources..., p. 677-678

⁷⁶ Jansen, *The Making...*, p. 355

⁷⁷ Ian Nish, *Japanese Foreign Policy 1869-1942: Kasumigaseki to Miyakezaka*, Foreign Policies of the Great Powers, Volume XI, Routledge, 2002, p. 19-21

⁷⁸ Kume Kunitake, *Japan Rising: The Iwakura Embassy to the USA and Europe 1871-1873*, Chushichi Tsuzuki and R. Jules Young (Eds.), Cambridge University Press, 2009, p. xv-xvii

⁷⁹ Исто, p. xvi

⁸⁰ Takii Kazuhiro, *The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State*, David Noble (Trans.), International House of Japan, 2007, p. 6-12

⁸¹ Kume, *Japan...*, p. xviii

секако, било недоволно јасна област за јапонските претставници, иако во помала мера отколку на нивните претходници од шогунатот, кои учествувале во мисиите од 1860-тите. Во август 1872 година, делегацијата ја напуштила Северна Америка и се упатила за Европа, започнувајќи со Велика Британија. Иако не успеале да го решат прашањето околу договорот од 1858, делегатите успеале да соберат доволно информации за САД, посетувајќи од индустриски комплекси, сè до културни објекти. Искуството во САД го наговестило искуството и во Велика Британија. Во трите преговарачки средби, кои се одржале во ноември и декември 1872 година, на јапонските делегати им станало јасно дека сè уште не се во позиција да им ги наметнат своите барања на Големите сили⁸². За да бидат во таква позиција, и доколку сакаат Големите сили да ги сметаат за еднакви, Јапонија ќе мора да ја зајакне и прошири својата економска и воена база. За да се постигне таа цел, делегатите ќе поминат многу време истражувајќи ги индустриските капацитети на Велика Британија, земјата каде започнала Индустриската револуција. Набргу откако се сретнале со кралицата Викторија, на 5 декември 1872 година, делегацијата се упатила преку Ла Манш за Франција⁸³. Во споредба со САД и Велика Британија, јапонските претставници поминале далеку помалку време во другите држави низ Европа: Франција, Белгија, Холандија, Германија, Русија, Шведска, Австро-Унгарија, Италија и Швајцарија⁸⁴. Од сите тие држави, Германија им оставила најсилен впечаток. Во јули 1873 година, делегатите се упатиле назад дома, тргнувајќи од Марсеј, низ Суец, преку Индискиот Океан. Притоа застанувале на неколку локации, како Сингапур и Шангај. Во септември 1873, делегатите се вратиле поучени од искуството во САД и Европа и имале претстава за иднината на Јапонија. Куме Кунитаке ја потенцирал актуелноста на европската индустријализација, и тоа му давало надеж за потенцијалот на неговата татковина⁸⁵. По мисијата, првичните впечатоци на делегатите биле за имплементирање на следниве принципи: американско образование, британска индустријализација, француско право и германски политички систем⁸⁶. Меѓутоа, пред да ги спроведат своите планови, тие морале да ги решат внатрешните превирања, кои ќе доведат до раздор во редовите на креаторите на „новата“ Јапонија.

Додека дел од јапонската „влада“ учествувала во горенаведената мисија, остатокот имале задача да управуваат со Јапонија. Еден од проблемите на кои наишле, била самурајската класа. Тие уживале привилегиран статус со векови, но сега, во оваа „нова“ Јапонија, требало да го најдат своето „место под сонцето“. Нивната улога како

---

⁸² Auslin, *Negotiating...*, p. 192-194

⁸³ Kume, *Japan...*, p. xxi

⁸⁴ Исто, p. Xxi-xxii

⁸⁵ *Sources...*, p. 679-680

⁸⁶ Jansen, *The Making...*, p. 360

следбеници на нивните даимјо господари (од кои биле платени) била анулирана со укинувањето на хановите во 1871. Во текот на 1870-тите, низа на закони ќе ги одземат привилегиите на самураите, почнувајќи од забраната на нивната традиционална фризура, сè до укинување на правото за носење и користење мечови во јавноста. Многу од нив не се вклопувале во новото општество, па затоа имале склоност да бидат проблематични, предизвикувајќи насилни инциденти. Саиго Такамори, еден од најважните личности во Меиџи реставрацијата, сметал дека има начин како да се „каналзира“ потенцијалот на невработените самураи, а тоа било преку испраќање во „казнена мисија“ во Кореја⁸⁷. Иако Јапонија имала аспирации да воспостави контрола врз Корејскиот полуостров со векови⁸⁸, поводот за ваква операција потекнувал од дипломатскиот инцидент, кога корејските власти одбиле да ја прифатат титулата на јапонскиот владетел (тено или император), бидејќи тоа би го поставило како еднаков на кинескиот император (кој бил нивни сизерен)⁸⁹. Ова ќе предизвика долга политичка дебата во 1873 година. Саиго и другите поконзервативни елементи од јапонскиот врв, сметале дека сега е времето да се нападне Кореја⁹⁰, но полибералните елементи (штотуку вратените делегати), иако не биле против потчинување на Кореја, сметале дека сè уште не е време за таков потег⁹¹. Откако императорот ќе застане на страната на тие што биле против, многу од спротивната страна ќе поднесат оставки, вклучително и Саиго⁹². Огорченоста на поконзервативните и поретроградните елементи во јапонското општество ќе продолжи да расте и ќе доведе до неколку отворени бунтови во текот на 1870-тите, главно во југозападна Јапонија⁹³. Од сите нив, востанието во Сатцума, предводено од Саиго Такамори во 1877, ќе остави најдлабока трага во јапонската „психа“. Интересно е да се додаде дека овие настани ќе послужат како инспирација за филмот: „Последниот самурај“ од 2003. Ова востание ќе биде најголемо и најкрваво од низата бунтови против новата власт, но исто така и последно. По задушнувањето на востанието, Саиго првично ќе биде прогласен за предавник, но заради неговата „херојска смрт“, тој ќе биде рехабилитиран како херој од самиот император во 1889⁹⁴. Со ова неуспешно востание, бил „зацементиран“ фактот дека поминало времето на привилегираната самурајска класа.

На надворешен план, 1870-тите години не биле ништо помалку турбулентни за Јапонија. Доколку судбината на земјата била да стане Голема сила (како што сметале

---

⁸⁷ Nish, Japanese..., p. 21-22

⁸⁸ Auslin, Negotiating..., p. 196

⁸⁹ Ravina, To Stand..., p. 162

⁹⁰ Sources..., p. 682-684

⁹¹ Исто, p. 684-688

⁹² Nish, Japanese..., p. 22

⁹³ Esposito, Japanese..., p. 13-15

⁹⁴ Исто, p. 17

многу јапонски интелектуалци), еднаква на земјите како САД и Велика Британија, тогаш одредени стратешки цели морале да бидат осигурени, директно или индиректно. Станува збор за надворешна проекција на моќ, нешто што Големите сили го практикувале со децении, ако не и векови. Меѓу клучните прашања за Јапонија спаѓале: Хокаидо, Сахалин, Курилските острови, Рјукју островите, Тајван и Кореја. Со оглед на тоа што уште во времето на Токугава шогунатот, јапонските власти сметале дека Русија е најголема закана за нивната држава (најевидентно покажано во инцидентот околу островот Цушима во 1861⁹⁵), воспоставување директна или индиректна контрола околу: Хокаидо (Езо), Сахалин (Карафутто) и Курилските острови (Чишима), било примарно. По падот на шогунатот, новата власт ќе започне да промовира миграција на Јапонци во Хокаидо, со цел да се колонизира островот. Почнувајќи од 1869, во текот на наредните години, илјадници луѓе ќе се населат на островот, од кои многу биле поранешни самураи⁹⁶. Сето ова ќе биде на сметка на домородното Аину население, кое во наредните децении ќе подлежи на процесот на јапонизација. Во далеку помала мера, Сахалин и Курилските острови ќе добијат сличен третман. Со цел да се реши дилемата околу северната граница на Јапонија, во мај 1875 година во Санкт Петербург, двете држави ќе склучат договор со кој Сахалин ќе ѝ припадне на Русија, додека, пак, Курилските острови на Јапонија⁹⁷. Времето ќе покаже дека тој договор ќе послужи само како привремено решение. Прашањето околу: Кореја, Тајван и Рјукју островите вклучувало додавање на уште една регионална сила во „равенката“, а тоа била Кина. Причината за тоа бил трибутарниот статус на Кореја и Рјукју, чишто сизерен бил кинескиот император, додека, пак, Тајван (Формоза) бил под кинеска власт⁹⁸. Од таа причина, во септември 1871 година, Кина и Јапонија ќе склучат договор за пријателство, кога двете држави ќе се третираат како еднакви (иако јапонскиот император не бил сметан за еднаков на кинескиот)⁹⁹. Користејќи „отворено интерпретирање“ на ставот на кинеската дипломатија околу Тајван и Рјукју островите, во периодот меѓу 1872 и 1879 година, Рјукју островите ќе бидат инкорпорирани во рамките на Јапонија¹⁰⁰, додека, пак, Тајван ќе биде заземен со „казнената мисија“ во 1874 (заради инцидентот со домородното население во 1871 година)¹⁰¹. Плановите за, евентуално, јапонско окупирање на Тајван, ќе доведат до конфликт со Кина во наредните години. Последното од нерешените прашања било

---

⁹⁵ Auslin, *Negotiating...*, p. 77-82

⁹⁶ Ann B. Irish, *Hokkaido: A History of Ethnic Transition and Development on Japan's Northern Island*, McFarland and Company Inc. Publishers, 2009, p. 115-120

⁹⁷ Nish, *Japanese...*, p. 23

⁹⁸ Исто, p. 22

⁹⁹ Auslin *Negotiating...*, p. 196

¹⁰⁰ Jansen, *The Making...*, p.

¹⁰¹ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 741-743

односот со Кореја. Иако политичката дебата во 1873 завршила со триумф на страната која била против напаѓање на Кореја, во септември 1875 година, корејскиот гарнизон на островот Гангхва (близу Инчон и Сеул), ќе отвори оган на јапонски воен брод, кој ќе возврати¹⁰². Тоа ќе ги предизвика јапонските власти да делуваат, со тоа што ќе пратат воени бродови, со цел да присилат „отворање“ на Кореја (која, исто како Јапонија, со векови водела изолационистичка политика). Во февруари 1876, Јапонија ќе успее да издејствува потпишување на „нееднаков договор“ со Кореја¹⁰³. Со овој чекор, Јапонија се поставила како регионална сила која „игра“ по западните правила на империјализмот. Аспирациите да стане Голема сила (како што ќе се види подоцна), ќе водат до далеку понасилни решенија.

Иако крајот на 1870-тите одбележал решавање на дел од надворешните прашања на Јапонија, тоа довело и до политичка транзиција. Смртта на тројца од „старата гарда“ (Саиго Такамори, Окубо Тошимичи и Кидо Такајоши) во 1877 и 1878 година, оставило простор за помлади луѓе да ја „кројат“ иднината на Јапонија, луѓе како: Ито Хиробуми, Јамагата Аритомо и Окума Шигенобу¹⁰⁴. Но, пред смртта на „старата гарда“, три политички процеси биле започнати во средината на 70-тите години: основање парламент, составување устав и проширување на човековите права. Клучниот двигател на овие процеси било движењето познато како „Џију минкен“ (Слобода и човекови права)¹⁰⁵, кое го бележи својот почеток во 1874 година, преку иницијативите на луѓе како Итагаки Таисуке¹⁰⁶. Тоа ќе доведе до конференција во Осака во 1875, каде водачите на политичкиот врв ќе се обидат да најдат „заеднички јазик“ околу создавањето на некакво претставничко тело. Тоа ќе доведе до формирањето на јапонскиот сенат (Генроин)¹⁰⁷, кој бил составен од мала група на државници, кои биле одбрани од самиот император. Главната задача на сенатот била да состават устав, што ќе се биде голем предизвик бидејќи имало различни мислења меѓу членовите околу многу прашања. Истите тие неистомисленици ќе ги формираат и првите политички партии во Јапонија.

На 12 октомври 1881 година, јапонскиот император издал декрет, со кој ветувал составување на устав и парламент до 1890¹⁰⁸. Причината за овој декрет може да се најде во политичката криза која настанала истата година, главно околу уставното прашање. Во 1881 и 1882, основаат и првите политички партии: Џијуто (Либерална

¹⁰² Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 745-746

¹⁰³ Ravina, *To Stand...*, p. 197

¹⁰⁴ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 195

¹⁰⁵ *Sources...*, p. 722

¹⁰⁶ Исто, p. 723-724

¹⁰⁷ *Japanese Government Documents: 1867-1889*, W. W. McLaren (Ed.), *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, Volume XLII, Part I, 1914, p. 41-42

¹⁰⁸ Исто, p. 86-87

партија), Теисеито (Империјална партија) и Каишинто (Прогресивна партија). Од нив, Цијүто и Каишинто претставувале партии кои целеле за различни либерални реформи, додека, пак, Теисеито била краткотрајна монархистичка и конзервативна партија. Разликите меѓу Либералната партија (Цијүто) и Прогресивната партија (Каишинто), се сведуваат на моделите на либерализам кои тие сакале да ги постигнат во Јапонија. Цијүто се водела по принципите на Француската револуција, додека, пак, Каишинто се водела по принципите на британскиот парламентаризам¹⁰⁹. И двете партии ќе бидат влијателни, и на еден или на друг начин, ќе постојат до 1890-тите, додека, пак, Теисеито ќе престане да постои во 1883¹¹⁰. Откако императорот во својот декрет ветил составување устав и парламент, се преземале чекори за да се исполни тоа ветување. Затоа, од 14 март 1882, до 3 август 1883 година, Ито Хиробуми и мала група помошници, заминале на истражувачка мисија во Европа, со цел да соберат информации кои би помогнале во составување на јапонскиот устав¹¹¹. За разлика од претходните мисии (кои биле дипломатски), овој пат САД не биле дел од рутата. Ито Хиробуми и Ивакура Томоми сметале дека американскиот Устав бил „премногу либерален“, и со тоа, несоодветен за Јапонија. Тие сакале уставот да го потврди приматот на императорот, да ја ограничи моќта на парламентот и да ги ограничи гласачките права. Од таа причина, најмногу внимание ќе се обрне на прускиот парламентарен систем (се користел во Германија), кој требало да послужи како модел за Јапонија¹¹². Освен Германија, рутата се состоела и од посета на: Австро-Унгарија, Белгија, Велика Британија и Русија (каде присуствувале на крунисувањето на царот Александар III), пред да се упатат за Неапол, каде на 26 јуни го започнале патувањето назад кон Јапонија¹¹³. Остатокот од 80-тите години бил исполнет со политички реформи. Во 1884 година императорот вовел нов систем на уредување на благородништвото во Јапонија, познат како казоку, и тој бил составен од старото јапонско благородништво (куге) и поранешните даимјо господари, кои потоа биле рангирани во: принцови, маркизи, грофови, виконти и барони¹¹⁴. Припадниците на благородништвото (казоку), подоцна ќе станат членови на горниот дом на јапонскиот парламент. Во 1885 ќе биде укинат државниот совет (Дацокан) и ќе биде формиран кабинет (Наикаку), на чие чело бил поставен Ито Хиробуми, првиот премиер на Јапонија¹¹⁵. Другите членови на кабинетот биле министрите од министерствата за: внатрешни работи, надворешни работи, финансии, војна, морнарица, правда,

¹⁰⁹ Jansen, *The Making...*, p. 382

¹¹⁰ *Sources...*, p. 734-735

¹¹¹ Takii, *The Meiji...*, p. 55-56

¹¹² Исто, p. 60

¹¹³ Исто, p. 88

¹¹⁴ *Japanese...*, p. 88-89

¹¹⁵ Исто, p. 94-97

образование, земјоделство и трговија, и комуникации. Во 1888 година ќе биде формиран таен совет (Сумицуин), чија улога била ратификување на устав, како и нудење консултации на императорот¹¹⁶. Првиот претседател на тајниот совет бил Ито Хиробуми, кој иако црпел инспирација од прускиот парламентарен систем, сепак сметал дека Јапонија треба да има свој уникатен модел на власт, со целосен примат на императорот¹¹⁷. Иако сите овие политички реформи биле важни, кулминацијата на оваа „Меиџи револуција“ била промулгацијата (објавувањето) на Уставот на 11 февруари 1889 година, која била проследена со објавувањето на неколку други закони¹¹⁸. Со, т.н., Меиџи Устав, јапонскиот парламент (Гикаи) бил составен од два дома: горен дом (Кизокуин), чиешто членови биле назначени од императорот, и долен дом (Шугин), чиешто членови биле изгласани на парламентарните избори¹¹⁹. Иако тоа делува доста демократски за доцниот 19 век, важно е да се потенцира кој имал право на глас. Тоа право било ограничено на јапонските граѓани кои биле мажи од најмалку 25 години, кои поседувале имот и плаќале данок од најмалку 15 јени годишно¹²⁰. Заради тие барања (поточно ограничувања), само 1,1 % од населението имале право на глас¹²¹. Првите избори биле закажани на 1 јули 1890, и излезноста била зачудувачки висока (над 90 %). Најмногу места во долниот дом освоила Џијутто (130), далеку повеќе од нивните ривали Каишинто (47)¹²². Со ова, Јапонија се издвоила од остатокот од Азија (освен Османлиската Империја до некоја мера) како уставна и парламентарна монархија, која била на пат да стане еднаква на Големите сили. Иако првите години од 1890-тите ќе бидат проследени со големи несогласувања меѓу политичките партии, прашањето околу Кореја ќе го обедини политичкиот врв во Јапонија.

Брзо по потпишувањето на договорот во Гангхва во 1876, Големите сили преземале чекори да склучат слични „нееднакви“ договори со Кореја. Почнувајќи во 1882, Кореја потпишала договори со: САД, Кина, Германија, Велика Британија, Русија, Италија, Франција, Австро-Унгарија, Белгија и Данска¹²³. Исто како што било случај во Јапонија 20-тина години претходно, така и во Кореја тоа предизвикало политички превирања. Иако кралот Гоџонг и кралицата Мин биле поддржувачи на процесот на модернизација на Кореја (познат и под името Гвангму реформи), поранешниот регент и, де факто, владетел на Кореја (познат по титулата Даевонгун) сметал дека

---

¹¹⁶ Japanese..., p. 127

¹¹⁷ Takii, The Meiji..., p. 93-94

¹¹⁸ Исто, p. 96

¹¹⁹ Japanese..., p. 139

¹²⁰ Исто, p. 171-172

¹²¹ Schirokauer et al, A Brief..., p. 197-198

¹²² Исто, p. 198

¹²³ Korea's Appeal to the Conference on Limitation of Armament, Washington Government Printing Office, 1922, p. 29-33

изолационистичката традиција требало да се задржи. Негови истомисленици имало и во редовите на воените сили и корејската благородничка класа (јангбан). Тие ќе делуваат во јули 1882, со тоа што ќе ја нападат јапонската амбасада и ќе извршат државен удар, ставајќи го Даевонгунот на власт¹²⁴. Ова било краткотрајно бидејќи кинеската воена интервенција присилно ќе го префрли Даевонгунот во Кина, со цел да се избегнат дополнителни компликации. Откако ќе се воспостави ред, јапонската влада ќе бара отштета и право да стационира трупи кои би служеле како гарда на јапонската амбасада¹²⁵. Две години подоцна, модернизаторите во Кореја (со јапонска помош) ќе се обидат присилно да го реформираат нивното општество, меѓутоа ќе бидат спречени од уште една воена интервенција од Кина. Со цел да се избегне конфликт околу нивните интереси во Кореја, претставниците на Кина и Јапонија (Ли Хонгџанг и Ито Хиробуми) ќе склучат спогодба, со која двете страни ќе ги повлечат своите воени единици од државата и ќе се известат една со друга доколку биде потребна воена интервенција¹²⁶. Меѓутоа, тоа нема да ги одврати двете страни да пробуваат да воспостават посилна контрола врз Кореја, дури и по цена на војна. Поводот за таа војна ќе биде востанието од 1894 во југозападна Кореја, кренато од страна на следбеници на Донгхак движењето (кое било антизападно и неоконфучијанско)¹²⁷. Заради обемот на востанието меѓу пошироките маси, корејските власти ќе побараат помош од Кина, која ќе проба да интервернира без да ги извести јапонските власти. Во исто време, јапонските власти ќе го сторат истото. Кралот Гоџонг апелирал до јапонските власти да ги повлечат трупите, но тие преземале чекор понатаму. Предложиле „реформи“ со кои Кореја би станала потчинета на Јапонија, и откако кралот го одбил предлогот, јапонските сили го окупирале Сеул и го заробиле кралот на 23 јули 1894¹²⁸. Поставиле корејски соработници да управуваат со државата, но Кина одбила да ја прифати нивната нелегитимна власт. Два дена потоа започнала Првата кинеско-јапонска војна¹²⁹. Конфликтот траел до април 1895, зафаќајќи ја Кореја, делови од североисточна Кина, како и воени дејствија во Жолтото Море. Иако Кина имала предност во однос на бројноста, модернизацијата на јапонската војска и морнарица се покажала како повеќе од доволна за да ѝ донесе победа на Јапонија. Откако јапонските сили ја уништиле кинеската флота и ги заземале клучните пристаништа на Порт Артур и Веихаивеи, кинеските власти биле решени да склучат

---

¹²⁴ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 752

¹²⁵ Исто, p. 753

¹²⁶ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 212

¹²⁷ Исто, p. 212-213

¹²⁸ Gabriele Esposito, *Armies of the First Sino-Japanese War 1894-1895, Men-at-Arms*, no. 548, Osprey Publishing, 2022, p. 7

¹²⁹ Исто, p. 7

мир¹³⁰. Мировниот договор бил потпишан во Шимоносеки, на 17 април 1895 година од страна на Ли Хонгџанг и Ито Хиробуми, и бил покобен за Кина од претходните договори¹³¹. Главните точки биле: ослободување на Кореја од нејзината потчинетост кон Кина, полуостровот Лиаодонг, Тајван (Формоза) и Пескадорските острови преминале во јапонски раце, огромни воени репарации, „отворање“ четири дополнителни пристаништа, како и правото на пловидба по реката Јангцекјанг и основање стопанства¹³². Ваквите клаузули предизвикале интервенција од страна на: Русија, Германија и Франција (Тројната интервенција), убедувајќи ја Јапонија да се откаже од полуостровот Лиаодонг во замена за дополнителни репарации¹³³. Јавното мислење во Јапонија било ужаснато од таквиот потег на Големите сили. Не помогнал фактот што три години подоцна, Порт Артур ќе стане руска сопственост. До крајот на 1895, последните воени акции биле на Тајван (каде имало неуспешен обид за воспоставување на република) и Кореја, каде корејски и јапонски службеници (најверојатно своеволно) ќе извршат атентат на корејската кралица Мин. Затоа, кралот Гоџонг и престолонаследникот ќе избегаат во руската амбасада во Сеул, каде ќе останат до февруари 1897. Истата година, тој ќе се прогласи за император, и со тоа Кореја ќе стане царство. Иако Јапонија ја поразила Кина и се поставила како нов хегемон во Источна Азија, нејзината победа ѝ наметнала две нерешени прашања: Тајван, за кој биле потребни години за да се пацифицира, и Кореја, каде кинеското влијание било заменето со руско¹³⁴. И покрај ваквата поставеност на работите, последната декада на 19 век, сепак, донела позитивни исходи за Јапонија.

Во 1880-тите, проблемот со „нееднаквите“ договори сè уште бил на преден план на јапонските државници. Следен обид за негово решавање (по Ивакура мисијата) ќе биде меѓународна конференција во 1882 година во Токио, каде јапонските власти ќе понудат одредени отстапки со цел да се укине екстратериторијалноста¹³⁵. По повеќемесечни преговори, проблемот не бил решен. Еден од главните аргументи на Големите сили бил правниот систем во Јапонија, кој бил далеку од нивните правни стандарди¹³⁶. Јапонските модернизатори работеле на кодификацијата на јапонското право по западен терк во текот на 1880-тите и 1890-тите години, и тоа ќе вроди со плод. До 1898, Јапонија ќе успее да го кодифицира својот правен систем, како и да го

---

¹³⁰ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 765

¹³¹ Jansen, *The Making...*, p. 432-433

¹³² *Treaties...*, p. 181-184

¹³³ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 213

¹³⁴ Jansen, *The Making...*, p. 435-436

¹³⁵ Kayaoglu, *Legal...*, p. 79

¹³⁶ Исто, p. 84-86

уреди судскиот систем¹³⁷. Клучниот чекор кон конечна ревизија на договорите со Големите сили, било да се склучи договор со Велика Британија. Тука голем успех ќе постигне јапонскиот дипломат во Британија, Аоки Шузо. Во јули 1894, Јапонија и Велика Британија ќе склучат договор, кој ќе стапи во сила по пет години (јули 1899). Со него се гарантирал крајот на британската екстратериторијалност во Јапонија. Кратко по потпишувањето на овој договор, следувала ревизија на договорите со другите Големи сили. Укинувањето на екстратериторијалноста (1899), како и стекнувањето на царинска автономија (1911), биле исклучително важни за јапонскиот суверенитет, како и за нејзиниот статус во меѓународната заедница, како еднаква на западните сили¹³⁸. Соработката меѓу Јапонија и Велика Британија ќе се „зацементира“ со сојуз во 1902, кој, главно, требало да служи како противтежа на руското влијание во Азија¹³⁹. Ривалството меѓу Русија и Јапонија околу контролирање на Кореја и Манџурија, ќе премине во отворен конфликт.

Дваесеттиот век започнал турбулентно, „очите на светот“ биле свртени кон Источна Азија. Причината за тоа било, т.н., Боксерско востание, кое ја зафатило Кина во есента 1899, и примарно било насочено против странските и христијанските елементи во државата¹⁴⁰. Потеклото на „Боксерското“ движење, како и причината за почетокот на востанието, се предмет на академска дискусија, но најверојатно е комбинација на повеќе фактори: лошото менаџирање со областите кои страдале од временски непогоди, работата на мисионерите, корупцијата и зголеменото ниво на разбојништво¹⁴¹. Иницијално, движењето било насочено и против династијата Чинг, но потоа „Боксерите“ ја покажале својата поддршка кон владејачката династија, со слогани, како: „Поддржете ги Чинг, уништете ги странците“¹⁴². Иако инцидентите започнале во октомври 1899, првото убиство на христијанин од Западот (мисионерот Сидни Брукс), се случило на 30 декември 1899¹⁴³. И покрај острите реакции од западните сили, кинеските власти, речиси, не преземале ништо за да ги спречат сè почестите напади на „Боксерите“. Таквата состојба го затекнала и Пекинг, каде биле сместени странските дипломати во нивните амбасади. Во јуни 1900, Чинг династијата официјално застанала на страната на „Боксерите“, притоа започнувајќи ја познатата 55 дневна опсада на странскиот квартал во Пекинг¹⁴⁴. Заради ваквата поставеност на

---

¹³⁷ Исто, p. 93-94

¹³⁸ Auslin, *Negotiating...*, p. 200

¹³⁹ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 773-774

¹⁴⁰ Lynn E. Bodin, *The Boxer Rebellion, Men-at-Arms*, no. 95, Osprey Publishing, 1983, p. 3-5

¹⁴¹ Robert Bickers, *The Scramble for China: Foreign Devils in the Qing Empire 1832-1914*, Penguin Books, 2012, p. 331-335

¹⁴² Исто, p. 336

¹⁴³ Bodin, *The Boxer...*, p. 5

¹⁴⁴ Исто, p. 6

работите, странските сили формирале ад хок сојуз, познат и како „Алијансата на осумте нации“: САД, Велика Британија, Франција, Русија, Австро-Унгарија, Германија, Италија и Јапонија. Горенаведените држави испратиле свои експедициони сили, како дел од една интернационална интервенција. Спасувањето на своите државјани, заштитувањето на своите интереси, како и „казнувањето“ на Кина, биле главни двигатели на интервенцијата од странските сили. Јапонија испратила најмногу војници во споредба со другите сили¹⁴⁵. Заедничките акции на експедиционите сили ќе резултира со пробивање на опсадата во Пекинг на 14 август 1900¹⁴⁶. Наредниот ден, заедно со дел од царското семејство, императорот ќе избега од градот¹⁴⁷. Борбите меѓу странските сили и „Боксерите“ продолжиле и во наредните месеци, но пред крајот на годината започнале преговори меѓу Кина и „Алијансата“. На 7 септември 1901 година се потпишал мировен протокол, со кој Кина се обврзала на исплаќање на огромна репарација кон „Алијансата“, Шпанија, Белгија и Холандија, да се извини за убиствата на дипломатските претставници и да им подигне споменици, да ги казни тие што сториле зло на странските државјани, да не увезува странско оружје во рок од 2 години (потенцијално и повеќе), како и ред други клаузули кои го „еродираат“ кинескиот суверенитет¹⁴⁸. Учеството на Јапонија на ваква интернационална конференција во 1901, како и склучувањето сојуз со Велика Британија во 1902, биле јасни знаци за јапонската позиција во светот¹⁴⁹. Единствената „пречка на патот“ за натамошен раст на Јапонија била Русија, а целта била превласт во Источна Азија.

Конфликтот на интереси на Јапонија и Русија бил примарно околу директната или индиректната контрола на Кореја и Манџурија¹⁵⁰. Имало различни мислења за тоа како да се надмине овој проблем. Едни сметале дека треба да се направи спогодба, со која Русија би добила „слободна рака“ во Манџурија, и истото да важи за Јапонија во однос на Кореја, но други сметале дека овој проблем можел да се реши само со војна¹⁵¹. Уште за време на интервенцијата во 1900, Русија испратила околу 100 000 војници во Манџурија, со цел да ги заштити своите интереси¹⁵². По барање на другите сили, Русија се согласила да го започне повлекувањето на своите трупи од Манџурија во три фази, кои требало да завршат до крајот на 1903¹⁵³. Но, Русија повлекла само дел од трупите и,

---

¹⁴⁵ Jansen, *The Making...*, p. 438

¹⁴⁶ Nish, *Japanese...*, p. 53

¹⁴⁷ Bodin, *The Boxer...*, p. 17

¹⁴⁸ *Treaties...*, p. 290-296

¹⁴⁹ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 774

¹⁵⁰ Nish, *Japanese...*, p. 65-66

¹⁵¹ Исто, p. 65-66

¹⁵² Alexei Ivanov and Philip Jowett, *The Russo-Japanese War 1904-1905, Men-at-Arms*, no. 414, Osprey Publishing, 2004, p. 3

¹⁵³ Geoffrey Jukes, *The Russo-Japanese War 1904-1905, Essential Histories*, Osprey Publishing, 2002, p. 17

притоа, доставила дополнителни барања до Кина, која ги одбила истите бидејќи имала поддршка од другите сили¹⁵⁴. По неколкукратни обиди на руските и јапонските дипломати да најдат „заеднички јазик“ во однос на Кореја и Манџурија, станало очигледно дека решението на проблемот ќе се бара на бојното поле. На 4 февруари 1904, Јапонија ги прекинала дипломатските врски со Русија¹⁵⁵, а два дена потоа ги евакуирала своите граѓани од Порт Артур¹⁵⁶. Иако Јапонија објавила војна на 10 февруари, тие ќе извршат напад на руската флота во Порт Артур и Инчон на 8 и 9 февруари, нанесувајќи голема штета¹⁵⁷. Иако Русија имала предност, речиси, во секој поглед, Јапонија ќе ги изненади странските набљудувачи со низата победи во: Кореја, Манџурија, Жолтото и Јапонското Море. Оваа војна ќе игра улога и во кревањето на револуцијата во Русија во 1905¹⁵⁸. По целосното уништување на Балтичката флота близу островот Цушима во мај 1905, Русија и Јапонија прифатиле американска медиација и ги започнале мировните преговори во август 1905¹⁵⁹. На 5 септември 1905, во Портсмут, САД, бил потпишан мировен договор, со кој Јапонија ги стекнала: полуостровот Лиаодонг, јужната половина од островот Сахалин, како и руските пруги во јужна Манџурија¹⁶⁰. Двете страни се согласиле да ги повлечат своите трупи од Манџурија, и Русија го прифатила јапонскиот примат во Кореја. Најголемиот шок за јапонската јавност бил тоа што Русија не исплатила никави воени репарации, иако Јапонија била доведена пред банкрот. На некој начин, Јапонија победила на воен план, додека, пак, Русија победила на дипломатски план. Но, и покрај тоа, во очите на светската јавност, немало никаков сомнеж дека Јапонија успеала да го достигне нивото по кое целела со децении, а тоа е рангот на Голема сила¹⁶¹.

Брзо по потпишувањето на мировниот договор со Русија, Јапонија настапила империјалистички кон решавање на „Корејското прашање“. Во ноември 1905, Кореја станала јапонски протекторат, откако корејските власти биле принудени да се согласат¹⁶². Корејскиот император Гоџонг во 1907 упатил апел до Големите сили, со цел Кореја да стане суверена и самостојна држава, но не го постигнал посакуваното. Во јули 1907, тој бил присилен да абдицира, и да го предаде тронот на неговиот син Сунџонг. Неколку дена потоа, бил потпишан нов договор меѓу Кореја и Јапонија, со кој

---

¹⁵⁴ Richard M. Connaughton, *The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear: A Military History of the Russo-Japanese War 1904-1905*, Routledge, 1988, p. 8-9

¹⁵⁵ Jukes, *The Russo...*, p. 14

¹⁵⁶ Connaughton, *The War...*, p. 11

¹⁵⁷ Jukes, *The Russo...*, p. 14

¹⁵⁸ Исто, p. 76

¹⁵⁹ Ivanov and Jowett, *The Russo...*, p. 8

¹⁶⁰ Connaughton, *The War...*, p. 273

¹⁶¹ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 777

¹⁶² Jansen, *The Making...*, p. 443

дополнително се намалил суверенитетот на Кореја. Незадоволството во Кореја продолжило да расте, достигнувајќи го својот врв во октомври 1909, кога Ито Хиробуми бил убиен од страна на млад корејски националист¹⁶³. Меѓутоа, тоа не ги спречило јапонските власти официјално да ја анектираат Кореја, во август 1910, со што „Корејското прашање“ било решено. Ваквиот империјалистички чекор бил рамнодушно прифатен од Големите сили, кои веќе имале потпишано договори со јапонските власти околу нивните „сфери на влијание“.

Во јули 1912, на 59 годишна возраст, починал јапонскиот император Муцухито (познат како Меиџи) и со тоа завршила Меиџи ерата во Јапонија. Тој бил наследен од неговиот boleжлив син, Јошихито (познат како Таишо), кој ќе владее од 1912 до 1926. Во периодот што следува, Јапонија ќе продолжи да се развива во секој општествен аспект, со „бран“ на демократизација во 20-тите години, кој ќе биде заменет со милитаризација во 30-тите и 40-тите, кога Јапонија ќе биде под власта на Хирохито (познат како Шова), но тоа е надвор од доменот на овој труд.

---

¹⁶³ Исто, р. 445

Втора глава: Воен аспект

Во рамките на оваа глава, ќе се разгледаат воените аспекти на развојот на настаните кои ја засегаале Јапонија меѓу 1853 и 1912. Под воени аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: замрувањето на самурајската класа, создавањето и развојот на јапонската армија и морнарица, конфликтите во, и надвор од државата, итн. Причината за постоењето на оваа глава (надвор од политичкиот аспект), е бидејќи во геополитички контекст, поседувањето на модерна и моќна војска и морнарица, е еден од „столбовите“ за една држава да го достигне рангот на Голема сила. Таа реалност била особено релевантна за доцниот 19 и раниот 20 век (како што ќе се види подолу). Затоа, е потребно да се одвои време и внимание и на воениот аспект во горенаведениот период.

Кога би се навлегувало во воениот аспект на јапонската историја, не би бил погрешен фокусот на самураите, бидејќи тие ја претставувале „воената класа“ во јапонското општество уште од раниот среден век¹⁶⁴. Од друга страна, погрешно би било да се смета дека само самураите имале воена улога во јапонското општество. Во периодот познат како Сенгоку Џидаи (1467-1615)¹⁶⁵, огромното мнозинство од луѓето кои биле вклучени во воените дејствија биле мобилизирани селани, кои биле познати како ашигару¹⁶⁶. За разлика од турбулентниот Сенгоку Џидаи, Едо периодот (1603-1868) бил далеку постабилен и воените дејствија се сведувале на неколку востанија и локални буни. Исклучок на тоа била граѓанската војна (Бошин 1868-1869), која го означува крајот на Едо периодот и почетокот на Меиџи периодот (1868-1912). Заради значително намалените конфликти, во Едо периодот, мобилизираните селани (во голема мера) се вратиле на нивните традиционални обврски, додека, пак, самурајската класа (полека, но сигурно) започнала да се оддалечува од својата воена функција, наликувајќи сè повеќе на бирократи¹⁶⁷. Огромното мнозинство од самураите живееле во јапонските градови и зависеле од стипендиите на нивните господари (најчесто даимјо)¹⁶⁸, додека, пак, мал дел од нив биле, т.н., гоши (селски/рурални самураи)¹⁶⁹.

За време на Едо периодот (како и претходно), Јапонија немала своја војска и морнарица, кои би биле под „државна капа“. Главната причина за тоа е високото ниво

---

¹⁶⁴ Eiko Ikegami, *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, Harvard University Press, 1999, p. 47-49

¹⁶⁵ Hall (Ed.), *The Cambridge...*, p. 4

¹⁶⁶ Исто, p. 53-54

¹⁶⁷ Eiko, *The Taming...*, p. 21

¹⁶⁸ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 147

¹⁶⁹ Jansen, *The Making...*, p. 53

на децентрализација, што било резултат на феудалната структура на шогунатот. Државата била поделена во повеќе од 250 ханови кои биле под власт на различните даимјо господари, додека, пак, четвртина од земјата била поседувана од владејачкиот Токугава клан¹⁷⁰. Како што е напоменато погоре, самураите им служеле на нивните господари (хан или бакуфу), кои им исплаќале стипендии, и најчесто им обезбедувале место за живеење во рамките на замоци и градови. Од таа причина, не би требало да изненади фактот дека лојалноста на самураите би била насочена кон кланот кому му служат, наместо кон државата. Ваквиот „локал патриотизам“ бил карактеристичен во рамките на целата самурајска хиерархија, од најниско рангираните самураи, сè до водачите на самурајските кланови, т.е. даимјо господарите¹⁷¹. Меѓутоа, со самиот факт што Токугава кланот поседувал четвртина од Јапонија, и притоа имал лојални даимјо вазали, најчесто било доволно да ги одврати помалку лојалните ханови да преземат отворено антагонистички чекори кон власта.

Во однос на воената технологија, Јапонија претставува интересен пример, бидејќи во 1543, при воспоставување контакт со Португалците, имале пристап до огнено оружје (пушки) од западен тип¹⁷². Набрзу, тие ќе успеат да произведуваат свои пушки, кои ќе завршат во рацете на многу ашигару и самураи. Со тоа, Јапонија ќе биде една од ретките земји надвор од Европа (во тој период), каде огненото оружје било широко прифатено, во комбинација со долги копја (познато како „pike and shot“). Откако ќе се воспостави, т.н., Токугава мир¹⁷³, потребата за огромно производство на огнено оружје ќе се намали драстично, а со тоа и нивното користење. Но, тоа не значи дека нивното производство и користење запрело целосно, што ќе биде евидентно за странските бродови кои биле „пречекани“ со топовски оган меѓу 1825 и 1842 (заради екстремниот изолационистички едикт кој бил во сила во тој период)¹⁷⁴. Би било погрешно да се смета дека Јапонија не била засегната од долгиот период на мир и изолација. Во однос на воената технологија (што би ги засегало и војската и морнарицата) и шогунатот и хановите не биле во тек со индустријализираните западни сили, кои токму заради нивната воена технологија станувале доминантни сили на глобално ниво. Исходот од Првата опиумска војна (1839-1842), бил јасен знак за јапонските власти дека била потребна некаква воена модернизација, доколку би сакале да избегнат „срамен пораз“ од страна на западните сили¹⁷⁵. Првата иницијатива за модернизација ја презел Такашима Шунан во 1840 кој, во соработка со холандски

---

¹⁷⁰ Schirokauer et al, A Brief..., p. 143-147

¹⁷¹ Исто, p. 146-147

¹⁷² Ravina, To Stand..., p. 24

¹⁷³ Исто, p. 17-18

¹⁷⁴ Jansen, The Making..., p. 266-267

¹⁷⁵ Jansen, The Making..., p. 270-274

трговци, ќе опреми група од 300 волонтери со модерно оружје (пушки и топови) и ќе бидат обучени во западен стил¹⁷⁶. Воената школа на Такашима била основана во доцните 1830-ти, кога нудел програма што била мешавина од западни и јапонски методи, и ги нудел своите услуги кон хановите и шогунатот¹⁷⁷. Во 1841, близу Едо, тој имал прилика да покаже што нуди неговата школа, преку демонстрација, која ги задоволела инспекторите на шогунатот¹⁷⁸. Меѓутоа, поконзервативните елементи во државниот врв работеле против Такашима, успевајќи да го обвинат за предавничко однесување и тој да заврши во куќен притвор, сè до 1853, кога комодорот Пери ќе заплови во заливот на Едо¹⁷⁹.

Откако изолационистичката политика на Токугава шогунатот пропаднала во 1850-тите, властите во Едо, како и поамбициозните ханови (како Сацума и Чошу), почнале да „кројат“ планови за модернизација на војската и морнарицата. Иницијално, тоа би се задоволело со купување огнено оружје и воени бродови од западните сили, но во иднина, фокусот би се ставил на домашно производство. Забраната за изграба на големи бродови, кои се способни за прекуморска и прекуокеанска пловидба, била укината. Со тоа, Јапонија ги добила и своите први модерни бродови: Канрин Мару¹⁸⁰ и Канко Мару¹⁸¹. И двата биле набавени од Холанѓаните, кои биле вклучени и во создавањето на морнарска школа во Нагасаки во 1855¹⁸². Од хановите, Сацума бил најподготвен и најмногу инвестирал во проширување на својата флота и крајбрежна одбрана, како и обучување на својот кадар за модерно војување¹⁸³.

Во текот на 1850-тите и 1860-тите години, шогунатот се стремел на соработка со западните сили, бидејќи сметал дека не биле во позиција воено да им се спротивстават. Ваквото мислење не преовладувало кај дел од помоќните ханови во Јапонија, кои во голема мера биле слобеници на соно дои, и сметале дека по секоја цена „варварите“ требало да бидат избркани од земјата. Таквите провокации резултирале во инциденти, од кои најпознати биле бомбардирањата на Кагوشيма (1863) и на Шимоносеки (1864) од страна на западните сили, со цел да се „казнат“ хановите Сацума и Чошу за нивните

---

¹⁷⁶ Esposito, Japanese..., p. 18-19

¹⁷⁷ D. Colin Jaundrill, *Samurai to Soldier: Remaking Military Service in Nineteenth-Century Japan*, Cornell University Press, 2016, p. 20-22

¹⁷⁸ Исто, p. 22-25

¹⁷⁹ Esposito, Japanese..., p. 19

¹⁸⁰ Jansen, *The Making...*, p. 319

¹⁸¹ Esposito, Japanese..., p. 47

¹⁸² Jaundrill, *Samurai...*, p. 31

¹⁸³ David C. Evans and Mark R. Peattie, *Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy 1887-1941*, Naval Institute Press, 2012, p. 33

антизападни акти¹⁸⁴. Тие акти се однесувале на убиството на британски државјанин (Ричардсон) од страна на поданици на Сацума и отворање оган кон: француски, холандски и американски бродови кај Шимоносеки (дело на Чошу)¹⁸⁵. И покрај отворениот антагонизам кон западните сили, станало повеќе од јасно за амбициозните ханови, дека тие биле далеку од еднакви (во воена сила) на „варварите“. Меѓутоа, во однос на воената подготвеност на Токугава шогунатот, ситуацијата била понадежна за хановите од југозападна Јапонија. Таквата поставеност на работите ќе ги наведе на започнувањето на граѓанската војна во 1868.

Како што веќе се спомена, шогунатот и хановите во 50-тите и 60-тите години од 19 век „тргнале по патот“ на вооружување. Модернизирањето на постојното оружје било важен дел од овој чекор. Иако во Јапонија постоело домашно производство на пушки (мускети) со векови, тие биле застарени и користеле фитил како игнациски механизам. Затоа, во Јапонија започнале да се увезуваат мускети со подобри и помодерни механизми, имено кремен (механизам кој наскоро бил напуштен на Западот) и ударна капа (модерен механизам од 1840-тите)¹⁸⁶. Еден од главните „играчи“ во оваа трговија бил шкотскиот трговец Томас Главер. Тој успеал да се воспостави во Јапонија како извозник на чај (иницијално), а потоа и увозник на бродови и огнено оружје¹⁸⁷. Негови клиенти биле и шогунатот и хановите, а како дел од неговото „портфолио“ била и неговата улога во воспоставувањето и развивањето на фирми кои постојат и ден денес во Јапонија, како Мицубиши и Кирин. Во текот на 1860-тите години, тој ќе биде вклучен во увезувањето на повеќе од пола милион пушки преку пристаништата во Нагасаки и Јокохама¹⁸⁸. Опортунистите, како Томас Главер, биле застапени во „отворените“ градови и пристаништа во Бакумацу периодот (1853-1868)¹⁸⁹, кои биле подготвени да ризикуваат многу, сметајќи дека ќе добијат многу. Зборувајќи за странци во Јапонија, мора да се посочи фактот дека, со цел да се комплетира модернизацијата на воените сили, била потребна и инструкција од странски експерти. Во овој период, обучувањето на војската се базирало врз францускиот модел¹⁹⁰, додека, пак, морнарицата се обучувала по британски терк¹⁹¹. Овој тренд бил застапен и кај шогунатот и хановите. Оваа „трка“ во вооружување и модернизирање, ќе биде тестирана во 1860-тите, за време на двете „казнени“ мисии од страна на Токугава шогунатот кон ханот Чошу. Иако првата мисија (1864) се сметала

¹⁸⁴ Stephen Howarth, *Morning Glory: A History of the Imperial Japanese Navy*, Hamish Hamilton, 1983, p. 9-11

¹⁸⁵ Edward J. Drea, *Japan's Imperial Army: Its Rise and Fall 1853-1945*, University Press of Kansas, 2009, p. 2

¹⁸⁶ Jaundrill, *Samurai...*, p. 34-35

¹⁸⁷ Jansen, *The Making...*, p. 316

¹⁸⁸ Исто, p. 316

¹⁸⁹ Jaundrill, *Samurai...*, p. 183

¹⁹⁰ Drea, *Japan's...*, p. 1

¹⁹¹ Evans and Peattie, *Kaigun...*, p. 40

како политичка победа за шогунатот, за време на втората мисија (1866), подобро подготвените трупи на ханот Чошу извојувале победа, што го прикажало кланот Токугава во негативно „светло“¹⁹². По склучувањето на пактот меѓу Сацума и Чошу, повторен конфликт со властите во Едо, речиси бил неизбежен.

Откако абдикацијата на шогунот Токугава Јошинобу (во ноември 1867) не била доволна за Сацума и Чошу, горенаведениот конфликт бил следниот чекор¹⁹³. Граѓанската војна (позната како Бошин) започнала на 27 јануари 1868, кај Тоба и Фушими (јужно од Кјото), кога бројчано инфериорните, но воено супериорните сили на Сацума, Чошу и Тоса, ги поразиле нивните про-Токугава противници¹⁹⁴. Под воена супериорност би се сметало користењето на модерните Миние пушки и Армстронг топови¹⁹⁵. Следниот ден се „одиграла“ и единствената значајна поморска битка близу островот Аваџи (близу Осака), која завршила со победа на про-Токугава силите¹⁹⁶. Меѓутоа, победа на силите на шогунатот ќе остане ретка појава во текот на војната. Тоа ќе кулминира со опколувањето, и постепеното завземање на Едо, меѓу мај и јули 1868, кога и самиот шогун бил заробен и ставен во куќен притвор¹⁹⁷. Но, тоа нема да биде крајот на војната, бидејќи северот на Јапонија сè уште бил подготвен да се бори против коалицијата на југозападните ханови. Од една страна, Еномото, адмиралот на шогунската флота, одбил да се предаде, и со остатокот од флотата, се упатил за Хакодате, на Хокаидо¹⁹⁸. Од друга страна, во јуни 1868, била формирана „Алијансата на североисточните ханови“, кои продолжиле да се борат до крајот на годината, пред и тие да пребегаат на север, кон Хокаидо¹⁹⁹. Таму прошогуноските сили се обиделе да формираат своја република Езо (старото име на Хокаидо) и биле придружени од група на француски воени советници, предводени од Жил Бруне²⁰⁰. Ликот и делото на Жил Бруне ќе послужат и како инспирација за главниот лик во филмот: „Последниот самурај“. Но, дури ни оваа неофицијална француска помош не била доволна против труците на новата власт. Освен илјадниците модернизирани војници, новата влада го испратила и Котетсу, првиот јапонски железен брод (кој оригинално бил наменет за Конфедерацијата, а потоа продаден на шогунатот) и бил супериорен во однос на

---

¹⁹² Esposito, Japanese..., p. 5-7

¹⁹³ Schirokauer et al, A Brief..., p. 182

¹⁹⁴ Drea, Japan's..., p. 7

¹⁹⁵ Esposito, Japanese..., p. 8-9

¹⁹⁶ J. Charles Schencking, Making Waves: Politics, Propaganda, and the Emergence of the Imperial Japanese Navy 1868-1922, Stanford University Press, 2005, p. 11

¹⁹⁷ Esposito, Japanese..., p. 10

¹⁹⁸ Fred T. Jane, The Imperial Japanese Navy, W. Thacker and Co., 1904, p. 35

¹⁹⁹ Jaundrill, Samurai..., p. 90-91

²⁰⁰ Esposito, Japanese..., p. 11

прошогуноската флота²⁰¹. До крајот на јуни 1869, новата власт успеала да победи во граѓанската војна. Но, тоа нема да значи дека воените предизвици биле надминати, како во 1870-тите.

Гореспоменатата нова власт, главно е позната како „Меиџи“, исто како името на периодот на владеење на императорот Муцухито²⁰². Како дел од нивната „револуција“, тие ја сфатиле и важноста да се формира национална, т.е. државна војска и морнарица. Тоа започнало најпрвин со формирањето на министерството за војска и морнарица (некогаш именувано како министерство за војна), за во 1872 да биде поделено во две посебни министерства, за војна и за морнарица, чии министри ќе станат членови на Кабинетот во 1885²⁰³. Со цел да им помогнат на властите, во текот на 1870-тите, Франција и Британија ќе испратат, т.н., воени мисии, во чии редови биле воени советници. И двете мисии биле втори по ред, бидејќи првичните мисии биле испратени веднаш пред, и за време на граѓанската војна. Како и тогаш, така и сега, француските советници биле наменети за јапонската војска, додека, пак, британските советници биле наменети за јапонската морнарица²⁰⁴. Исто така, во раните 70-ти, јапонските власти преземале чекори за воведување закон за воена служба. Во јануари 1871 власта ја објавила својата регулатива за воена служба, која требало да стапи во сила наредниот јануари. Со тоа било уредено следново: да се регрутираат по 5 луѓе на секои 10 000 коку (јапонска мерка за одредување вредност на земја), без разлика на нивната општествена позиција, кои се мажи меѓу 20 и 30 години, да се најмалку 5 шаку високи (околу 151 см), да се здрави и силни, чија воена служба би траела 4 години²⁰⁵. Од 1873, воената служба се продолжила, со тоа што освен првичните 4 години, регрутите требало да бидат резервисти дополнителни 3 години, освен ако се во можност да платат 270 јени²⁰⁶. Не треба да изненади дека огромното мнозинство во Јапонија не било во можност да го плати тој износ. Исто така, не треба да изненадат инцидентите во многу рурални средини заради името на законот за воена служба, познат како „данок во крв“ (инспирирано од францускиот термин)²⁰⁷. И покрај протестите и востанијата во текот на 1870-тите, јапонската влада продолжила да го зголемува воениот буџет, а со тоа и воениот персонал, како во војската, така и во морнарицата. Со цел визуелно да се прикаже оваа тенденција, следуваат две табели.

---

²⁰¹ Esposito, Japanese..., p. 11-12

²⁰² Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 23

²⁰³ Japanese..., p. 6, 13, 35, 94-95

²⁰⁴ Esposito, Japanese..., p. 12

²⁰⁵ Japanese..., p. 17-18

²⁰⁶ Jansen, The Making..., p. 366

²⁰⁷ Drea, Japan's..., p. 29-31

Табела 3. Јапонски државен и воен буџет, во јени (1873-1912)²⁰⁸

Година	Државен буџет	Воен буџет (и десно процент од државниот буџет)	%	Буџет за војска (и десно процент од воениот буџет)	%	Буџет за морнарица (и десно процент од воениот буџет)	%
1873	83 169 237	10 418 413	13%	8 733 176	84%	1 685 237	16%
1874	66 134 772	10 814 828	16%	7 262 599	67%	3 552 229	33%
1875	69 203 000	9 788 579	14%	6 959 736	71%	2 828 843	29%
1876	59 309 000	10 329 817	17%	6 904 829	67%	3 424 988	33%
1877	48 482 000	9 255 446	19%	6 087 934	66%	3 167 512	34%
1878	60 941 000	10 480 706	17%	7 660 191	73%	2 820 515	27%
1879	60 318 000	12 237 934	20%	9 384 320	77%	2 853 614	23%
1880	63 141 000	12 477 573	20%	9 061 701	73%	3 415 872	27%
1881	71 460 000	12 257 583	17%	8 996 864	73%	3 260 719	27%
1882	73 481 000	13 009 554	18%	9 600 000	74%	3 409 554	26%
1883	81 031 000	17 010 426	21%	10 849 827	64%	6 160 599	36%
1884	76 663 000	17 763 393	23%	11 502 528	65%	6 260 865	35%
1885	61 115 000	22 604 266	37%	12 758 674	56%	9 845 592	44%
1886	83 224 000	20 865 554	25%	11 956 905	57%	8 908 649	43%
1887	79 456 000	22 604 266	28%	12 758 674	56%	9 845 592	44%
1888	81 504 000	22 630 693	28%	12 785 101	56%	9 845 592	44%
1889	79 714 000	23 702 808	30%	14 339 100	60%	9 363 708	40%
1890	82 125 000	25 692 000	31%	15 533 000	60%	10 159 000	40%
1891	83 556 000	23 682 000	28%	14 180 000	60%	9 502 000	40%
1892	76 735 000	23 768 000	31%	14 635 000	62%	9 133 000	38%
1893	84 582 000	22 822 000	27%	14 721 000	65%	8 101 000	35%
1894	78 129 000	20 662 000	26%	10 409 000	50%	10 253 000	50%
1895	85 317 000	23 536 000	28%	10 016 000	43%	13 520 000	57%
1896	168 857 000	73 638 000	44%	53 243 000	72%	20 395 000	28%
1897	223 679 000	110 543 000	49%	60 148 000	54%	50 395 000	46%
1898	219 758 000	112 427 000	51%	53 898 000	48%	58 529 000	52%
1899	254 166 000	114 213 000	45%	52 551 000	46%	61 662 000	54%
1900	292 750 000	133 113 000	45%	74 838 000	56%	58 275 000	44%
1901	266 857 000	102 361 000	38%	58 382 000	57%	43 979 000	43%
1902	289 227 000	85 769 000	30%	49 442 000	58%	36 327 000	42%
1903	249 256 000	83 002 000	33%	46 884 000	56%	36 118 000	44%
1904	277 056 000	32 702 000	12%	12,088,000	37%	20 614 000	63%
1905	420 741 000	34 521 000	8%	11 109 000	32%	23 412 000	68%
1906	464 276 000	129 746 000	28%	67 870 000	52%	61 876 000	48%

²⁰⁸ Schencking, Making..., p. 47, 104, 186

1907	602 401 000	198 315 000	33%	126 043 000	64%	72 272 000	36%
1908	636 361 000	213 382 000	34%	141 803 000	66%	71 579 000	34%
1909	523 894 000	177 849 000	34%	106 803 000	60%	71 046 000	40%
1910	569 154 000	185 163 000	33%	101 323 000	55%	83 840 000	45%
1911	585 375 000	205 463 000	35%	105 000 000	51%	100 463 000	49%
1912	593 596 000	199 611 000	34%	104 125 000	52%	95 486 000	48%

Табела 4. Јапонски воен персонал (1873-1912)²⁰⁹

Година	Вкупен воен персонал	Персонал во војската (и десно процент од вкупниот)	%	Персонал во морнарицата (и десно процент од вкупниот)	%
1873	27 730	25 440	92%	2 290	8%
1874	29 465	25 440	86%	4 025	14%
1875	28 974	25 224	87%	3 750	13%
1876	43 804	39 315	90%	4 489	10%
1877	44 848	40,859	91%	3 989	9%
1878	46 471	41 448	89%	5 023	11%
1879	51 963	43 156	83%	8 807	17%
1880	51 370	42 315	82%	9 055	18%
1881	52 438	43 382	83%	9 056	17%
1882	54 809	45 815	84%	8 994	16%
1883	57 218	47 065	82%	10 153	18%
1884	161 800	151 953	94%	9 847	6%
1885	191 223	179 475	94%	11 748	6%
1886	210 225	197 363	94%	12 862	6%
1887	78 530	64 306	82%	14 224	18%
1888	79 098	65 322	83%	13 776	17%
1889	94 388	81 178	86%	13 210	14%
1890	84 654	71 099	84%	13 555	16%
1891	84 715	71 183	84%	13 532	16%
1892	85 215	72 237	85%	12 978	15%
1893	87 197	73 963	85%	13 234	15%
1894	120 045	104 954	87%	15 091	13%
1895	104 064	87 468	84%	16 596	16%
1896	142 146	123 913	87%	18 233	13%
1897	166 355	144 179	87%	22 176	13%
1898	156 096	132 666	85%	23 430	15%
1899	167 347	140 000	84%	27 347	16%
1900	181,114	150 000	83%	31 114	17%
1901	184 242	150 000	81%	34 242	19%
1902	186 674	150 000	80%	36 674	20%
1903	187 434	150 000	80%	37 434	20%

²⁰⁹ Schencking, Making..., p. 47, 104, 186

1904	940 777	900 000	96%	40 777	4%
1905	944 959	900 000	95%	44 959	5%
1906	246 676	200 000	81%	46 676	19%
1907	271 551	220 000	81%	51 551	19%
1908	277 824	225 000	81%	52 824	19%
1909	277 687	225 000	81%	52 687	19%
1910	279 731	225 000	80%	54 731	20%
1911	281 887	225 000	80%	56 887	20%
1912	287 638	227 861	79%	59 777	21%

Важно е да се напомене дека во табела 3 не спаѓаат трошоците за Првата кинеско-јапонска војна (1894-1895) и Руско-јапонската војна (1904-1905), бидејќи се сметаат како дополнителни или вонредни трошоци²¹⁰.

Во текот на 1870-тите, новосоздадената војска и морнарица (во помала мера) на Јапонија, ќе бидат „тестирани“, со задушвањето востанија, како и одење на експедиции надвор од Јапонија. Од востанијата со кои власта морала да се справи во 70-тите, најсериозни биле самурајските востанија во југозападна Јапонија. Прашањето околу силниот отпор од страна на самураите против новата власт, бара „слоевит“ одговор, но голем двигател било губењето на специјалниот статус во рамките на јапонското општество. Со укинувањето на самурајските привилегии и стипендии, како и воведувањето на воената служба, длабоко се „поткопала“ позицијата на самураите во оваа „нова“ Јапонија. Помеѓу 1874 и 1877 година се кренале неколку востанија во југозападна Јапонија, поточно во: Сага (1874), Кумамото (1876), Акизуки (1876), Хаги (1876) и Сацума (1877)²¹¹. Последното самурајско востание било и најобемно, а неговиот водач, Саиго Такамори, бил овековечен во јапонската психа и историографија²¹². Откако Саиго и неговите истомисленици биле одбиени околу нивниот план за војна со Кореја во 1873, тие поднеле оставки и се повлекле во своите родни места²¹³. Наводно, повлекувајќи се на мирен рурален живот, Саиго отворил приватни воени академии за обучување модерен офицерски и војнички кадар, каде до 1876 успеал да состави своја мала војска од околу 13 000 трупи²¹⁴. Веќе во јануари 1877 станало јасно дека власта морала да спроведе воена интервенција во Сацума. Во текот на следните месеци, востаниците пружиле силен, но залуден отпор, резултирајќи со огромни загуби. По неуспешната опсада на тврдината близу Кумамото, како и низа на порази против новата јапонска војска, Саиго и неговите следбеници се повлекле кон

²¹⁰ Schencking, Making..., p. 104

²¹¹ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 388-393

²¹² Jansen, The Making..., 369-370

²¹³ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 387-388

²¹⁴ Drea, Japan's..., p. 39

Кагошима, каде на 24 септември 1877, на ридот Широјама, за последен пат се соочиле во владините трупи, и славно ги изгубиле своите животи²¹⁵. Славно, бидејќи (како што се спомена претходно) иако Саиго првично бил прогласен за предавник, подоцна бил рехабилитиран дури и од самиот император и прогласен за национален херој²¹⁶. Задушувањето на ова востание претставувало огромен трошок за јапонските власти, во однос на финансиски средства и човечки животи. Со крајот на востанието во Сацума, дошол и крајот на сериозната воена опасност во рамките на државата. Сега вниманието може да се насочи на надворешен план.

Во периодот на самурајските востанија, Јапонија била вклучена и во две воени експедиции надвор од нејзината територија: Тајван (1874) и Кореја (1876). Исто така, во текот на 70-тите години, со цел да проектира моќ во Источна Азија и Пацификот, Јапонија успеала да воспостави контрола врз: Рјукју, Курилските и Бонинските острови²¹⁷. Поводот за воената експедиција во Тајван било убиството на група рибари од Рјукју од страна на тајвански домородци во 1871²¹⁸, но вистинската причина била воспоставување контрола врз островите јужно од Јапонија. Откако дипломатските претставници на Јапонија и Кина дошле до различни заклучоци околу решавањето на инцидентот, во сето тоа недоразбирање, јапонските власти сметале дека имаат „слободна рака“ да делуваат во Тајван. Во мај 1874, експедицијата се упатила за Тајван и во текот на летото успеала да воспостави контрола врз островот²¹⁹. Повеќето жртви од јапонска страна биле од тропските болести, а не од судири со домородците. Пред крајот на годината, кинеските власти се согласиле да ѝ исплатат отштета на Јапонија и потенцијално да прифатат јапонски примат во однос на јуридикцијата врз Рјукју островите. Со тоа, експедицијата се сметала за успешна и јапонските трупи биле повлечени од Тајван. Во 1879, Рјукју островите биле инкорпорирани во рамките на јапонската држава²²⁰. Поводот, пак, за воената експедиција во Кореја било пукањето врз јапонски бродови во септември 1875, од страна на корејски крајбрежни трупи на островот Гангхва²²¹. Причината, повторно, било проширување на јапонската сфера на влијание, преку проектирање на моќ. Во овој случај, тоа го сториле со присилување на Кореја да ги отвори границите и да воспостави дипломатски и трговски односи со Јапонија. Тоа го постигнале на тој начин што во јануари 1876 година го пратиле Курода Кијотака, како дипломатски претставник, придружен со воена флота. Во

---

²¹⁵ Esposito, Japanese..., p. 16-17

²¹⁶ Jansen, The Making..., p. 370

²¹⁷ Evans and Peattie, Kaigun..., p. 49

²¹⁸ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 741

²¹⁹ Исто, p. 743

²²⁰ Jansen, The Making..., p. 423

²²¹ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 745-746

февруари, Кореја го потпишала првиот „нееднаков“ договор, со кој ги „отворила“ трите пристаништа за трговија, Јапонија добила екстратериторијалност и се укинал потчинетиот статус на Кореја кон Кина²²². По 20 години, Јапонија ги применила империјалистичките тактики на Големите сили, кои таа самата ги искусила во 1850-тите. Но, ова бил само почетокот на јапонските амбиции во однос на нивната позиција во Источна Азија.

По задушувањето на востанието во Сацума, реформите во јапонската војска и морнарица продолжиле. Во декември 1878, бил основан генералштабот на војската, кој бил одвоен од военото министерство и одговарал директно пред императорот²²³. На чело на генералштабот бил поставен Јамагата Аритомо (еден од клучните фигури во Меиџи владата), кој е познат и како „татко“ на јапонската војска. Генералштабот на морнарицата се формирал подоцна, во 1893, и со тоа морнарицата не била веќе потчинета на војската²²⁴. Во текот на 1880-тите години, јапонските власти одлучиле да ги изменат европските „модел“ по кои се организирале војската и морнарицата. Како што се спомена претходно, иницијалните модели биле францускиот, за војската, и британскиот, за морнарицата. Во 80-тите, војската била моделирана по германски терк²²⁵, додека, пак, морнарицата по француски терк, следејќи ја доктрината на „жен екол“ (младата школа)²²⁶. Германскиот модел се фокусирал повеќе на тактики и маневри наменети за поголеми воени формации, за разлика од францускиот модел кој се фокусирал на помалите воени формации. Во однос на морнарицата, француската доктрина се фокусирала на користењето на мали и средни бродови, додека, пак, британската доктрина се фокусирала на големи бродови. Ваквите измени ќе се покажат како позитивни во првиот поголем конфликт на Јапонија – Првата кинеско-јапонска војна (1894-1895).

Во текот на 80-тите и 90-тите години на 19 век, ривалството меѓу Кина и Јапонија се интензивирало, главно за влијание и контрола во Кореја. Во тоа време, два инцидента (во 1882 и 1884) ќе ги заострат дополнително односите меѓу Кина и Јапонија²²⁷. Моментот во кој се укажала шанса да се разреши „корејското прашање“, било, т.н., Донгхак востание во 1894, кое ги натерало и двете земји воено да се вмешаат. Во јули 1894, Кина и Јапонија биле официјално во војна. Воените дејствија се одвивале на три полуострови (Кореја, Лиаодонг и Шандонг), делови од Манџурија,

---

²²² Jansen, *The Making...*, p. 424

²²³ Drea, *Japan's...*, p. 49

²²⁴ Evans and Peattie, *Kaigun...*, p. 54-55

²²⁵ Jaundrill, *Samurai...*, p. 162-163

²²⁶ Evans and Peattie, *Kaigun...*, p. 44-45

²²⁷ Esposito, *Armies...*, p. 5-7

како и Жолтото Море²²⁸. Во сите судири, јапонските трупи се покажале како супериорни во однос на нивните противници. Тоа било случај и со морнарицата, кога кинеската Беијанг флота (една од четири модернизирани кинески флоти), била голема колку јапонската флота и поседувала поголеми бродови²²⁹. Меѓутоа, и покрај тоа, практикувањето на „жен екол“ доктрината се покажала како соодветна тактика против Беијанг флотата, резултирајќи во нејзино (безмалку целосно) уништување²³⁰. Во однос на успехите на војската, модернизацијата и кохезијата биле адуги на Јапонија²³¹, додека, пак, кинеските трупи биле „жртви“ на долготрајна корупција, како и недостатокот на стандардизација на опрема и командна структура²³². Во однос на воената опрема, јапонските сили биле опремени со Мурата пушки (првите модерни јапонски пушки) и јапонска имитација на Круп топови²³³, додека, пак, кинеските сили се служеле со амалгамација на опрема, од копја и мечови, сè до Гатлинг и Максим митралези²³⁴. И покрај поседувањето некаква модерна воена опрема, недостатокот на стандардизација и логистика од кинеска страна, се покажал кобен во војната. По уништувањето на Беијанг флотата, како и паѓањето на Порт Артур и Веихаивеи, кинеските власти биле подготвени за мировни преговори. На 17 април 1895, во Шимонсеки, бил потпишан мировниот договор, со кој Јапонија добила огромни репарации: полуостровот Лиаодонг, Тајван и Пескадорските острови, а Кореја го изгубила потчинетиот статус кон Кина²³⁵. Обид за создавање независна република на Тајван, ги натерала јапонските власти да го окупираат островот од мај, до октомври 1895²³⁶. Само шест дена по мировниот договор: Русија, Германија и Франција ја присиле Јапонија да се откаже од полуостровот Лиаодонг, во замена за дополнителни репарации²³⁷. Ваквиот акт ги натерал јапонските власти дополнително да се подготвуваат за иден воен конфликт со Русија, за контрола врз Кореја и Манџурија. Тоа, можеби, е и главната причина за проширувањето на јапонската флота во текот на следните години²³⁸. Како што може да се види во табелите погоре, зголемувањето на буџетот на војската и морнарицата, како и нивниот персонал, го навестува јапонското подготвување за војна со Русија во годините меѓу 1895 и 1904.

---

²²⁸ Исто, p. 9

²²⁹ Evans and Peattie, *Kaigun...*, p. 71-73

²³⁰ Esposito, *Armies...*, p. 12-15

²³¹ Drea, *Japan's...*, p. 83

²³² Esposito, *Armies...*, p. 32

²³³ Исто, p. 31-32

²³⁴ Исто, p. 36-37

²³⁵ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 213

²³⁶ Esposito, *Armies...*, p. 17-19

²³⁷ Drea, *Japan's...*, p. 90

²³⁸ Schencking, *Making...*, p. 84

Во годините пред конфликтот со Русија, Јапонија успеала да направи ревизија на „нееднаквите“ договори, притоа укинувајќи ја екстратериторијалноста на Големите сили во Јапонија, како и да потпише сојуз со Велика Британија во 1902. Тоа било важно бидејќи договорот ги обврзувал двете страни да се вклучат во војна, доколку трета страна се вклучи во конфликтот на било која од силите. Со други зборови, ако трета сила се придружи на Русија во војна против Јапонија, Велика Британија ќе се вклучи на страната на Јапонија. Велика Британија се обврзала на ваков договор бидејќи Русија била нејзиниот главен ривал во Азија во, т.н., „Голема игра“. И покрај заедничкото учество во интернационалната интервенција во Кина за време на „Боксерското“ востание, односите меѓу Јапонија и Русија останале заострени. Русија иницијално се согласила да ги повлече трупите од Манџурија, но во 1903 станало јасно дека тоа било „празно“ ветување²³⁹. По неуспешните преговори околу поделбата на сфери на влијание (Манџурија на Русија, а Кореја на Јапонија), воен конфликт останал како единственото решение за јапонските власти, кои се решиле за тоа во февруари 1904²⁴⁰. На 8 февруари 1904 година, јапонската флота го нападнала пристаништето на Порт Артур, без официјална објава на војна, која ќе следува два дена потоа²⁴¹. Иако Јапонија го започнала конфликтот, тоа не била лесна одлука. Голем број државници и офицери, како и самиот император, биле загрижени за изгледите за победа на Јапонија во војната со Русија²⁴². Русија поседувала далеку побројна војска и морнарица, имала посилна економија, како и неколкукратно повеќе население. Меѓутоа, ситуацијата на терен се покажала како надежна за Јапонија. Воените операции, главно, биле на полуостровот Лиаодонг и Манџурија, како и на Жолтото и Јапонското Море²⁴³. Во текот на оваа војна, се примениле тактики и опрема, кои биле карактеристични за Првата светска војна, како: рововско војување, радиокомуникација, автоматско оружје, железнички превоз на трупи, мобилизирање огромен број луѓе, итн.²⁴⁴ Најзначајните настани во оваа војна биле: опсадата на Порт Артур, битката кај Мукден и поморската битка кај Цушима. Битката кај Мукден била последниот голем судир меѓу двете сили (на копно) и ја претставувала најголемата битка во светската историја (по бројот на трупи) во тоа време²⁴⁵. И двете страни претрпеле огромни жртви, но победата била на Јапонија. Слична „Пирова победа“ за јапонските сили била и опсадата на Порт Артур, која траела околу пет месеци. Можеби најзначајната победа била поморската битка кај Цушима, каде јапонската флота, под

---

²³⁹ Jukes, *The Russo...*, p. 17-20

²⁴⁰ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 775

²⁴¹ Ivanov and Jowett, *The Russo...*, p. 4

²⁴² Drea, *Japan's...*, p. 102

²⁴³ Jukes, *The Russo...*, p. 14-15

²⁴⁴ Исто, p. 90-92

²⁴⁵ Ivanov and Jowett, *The Russo...*, p. 7

водство на адмиралот Того Хеихачиро, успеала да ја уништи руската Балтичка флота, под водство на Зинови Рожественски²⁴⁶. Набргу по битката, започнале преговорите за мир. Иако Јапонија успеала да ја порази Русија на терен, дипломатски ќе биде поразена. Во септември 1905, во Портсмут, Њу Хемпшир, искусниот руски државник Сергеј Вите, успеал да ја лиши Јапонија од руски воени репарации, факт што се одразил многу негативно кај јапонската јавност²⁴⁷. Јапонските придобивки од оваа војна биле: полуостровот Лиаодонг и јужната половина од островот Сахалин, руските железници во јужна Манџурија, како и приматот во Кореја²⁴⁸. Единствено што останало за Јапонија било да ја „зграпчи наградата“.

Во годините меѓу крајот на Руско-јапонската војна и смртта на императорот Меиџи во 1912 година, Јапонија успеала: да ја претвори Кореја во свој протекторат (ноември 1905), да ја лиши од контрола врз внатрешните работи (јули 1907) и, конечно, да ја анектира (август 1910)²⁴⁹. Со победите врз Кина и Русија, Јапонија се поставила како Голема сила и хегемон во Источна Азија и Западниот Пацифик²⁵⁰. Во меѓувреме, зголемувањето на воениот буџет, како и проширувањето на воениот персонал, ќе продолжи и во времето на императорот Таишо, достигнувајќи го својот зенит во раниот Шова период.

---

²⁴⁶ Schencking, Making..., p. 107-108

²⁴⁷ Connaughton, The War..., p. 273

²⁴⁸ Schirokauer et al, A Brief..., p. 220

²⁴⁹ Jansen, The Making..., p. 443-446

²⁵⁰ Evans and Peattie, Kaigun..., p. 182

Трета глава: Економски аспект

Во рамките на оваа глава, ќе се разгледаат економските аспекти на развојот на настаните кои ја засегаат Јапонија меѓу 1853 и 1912 година. Под економски аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: фискални и монетарни реформи, индустријализација, создавање и проширување на железничка мрежа, економската страна на колонијализмот и империјализмот, итн. Економскиот аспект ќе ни даде „позадина“ на одлуките во останатите аспекти, заради својата неразделна поврзаност со концептот на моќ. Затоа, местото на економијата во изучувањето на поимот Голема сила е повеќе од заслужено.

Во годините пред половината на 19 век, Јапонија била феудална држава, со традиционална аграрна економија²⁵¹, со посебен фокус на производството на ориз. Тоа најдобро се согледува преку разбирањето на јапонската мерка „коку“, која се користи за одредување на вредноста на земјата (со цел полесно да се оданочува), преку нејзиното потенцијално годишно производство на ориз²⁵². Една единица коку се води како 180 литри или 150 килограми ориз²⁵³, што, исто така, се сметало како потребна количина ориз за да се нахрани еден човек во текот на една година. Затоа, освен за количина на ориз и вредност на земја, коку се користело и како вредност на приход. Со цел да се рангираат феудалните господари и нивните самураи, во раниот Едо период, се вовел системот познат како „кокудака“, кој се базирал на нивната вредност, изразена во коку²⁵⁴. Улогата на оризот била толку важна што одредени трговци во Осака имале улога на брокери на ориз, кои со текот на времето ќе станат доста богати и влијателни, ставајќи се себе во позиција да станат кредитори на многу даимјо господари²⁵⁵. Со помош на оваа „берза“, тие трговци ќе станат економски еднакви со самите даимјо господари²⁵⁶. И покрај големата важност на оризот, не треба да се донесе заклучок дека тоа било единственото добро што се произведувало во земјата. Индиго, тутун, памук, шеќерна трска, соја, како и други житни култури, биле дел од добрата кои ги произведувало јапонското селанство, кое претставувало меѓу 80 и 85 % од населението²⁵⁷.

---

²⁵¹ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 569

²⁵² Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 126

²⁵³ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 607

²⁵⁴ Jansen, *The Making...*, p. 23

²⁵⁵ Исто, p. 169-170

²⁵⁶ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 149

²⁵⁷ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 571-572

Како што беше споменато во претходните глави, Јапонија имала изолационистичка политика (сакоку) над 200 години, од 1630-тите до 1850-тите. Тоа значи дека увозот и извозот претставувале мал дел од јапонската економија. Меѓутоа, пред, и по сакоку периодот на изолација, Јапонија била далеку повеќе вклучена во светската економија. Затоа, ќе бидат разгледани неколку примери. Јапонското свиларството, кое иако било помало во обем од свиларството во Кина, било значаен дел од извозот на државата, поточно јајца од свилени буби, сирова и готова свила. Во текот на доцниот 19 и раниот 20 век, благодарение на технолошкиот подем, свиларството ќе напредува и Јапонија ќе ја надмине Кина во извозот на свила на светскиот пазар²⁵⁸. (За придобивките од технолошкиот развој на целокупната економија во Јапонија ќе стане збор подоцна во трудот). Уште еден интересен пример за јапонскиот извоз, било среброто. Доколку би го изучувале производството на сребро, како и неговата циркулација на светскиот пазар во 16 и 18 век, разбирливо би било фокусот да биде на шпанските колонии во Латинска Америка (особено рудникот Потоси), заради фактот што тие биле одговорни за преку 80 % од светското производство²⁵⁹. Меѓутоа, еден од главните извозници на сребро во тој период била и Јапонија, која во раниот 17 век, обезбедувала помеѓу 30 % и 40 % од среброто во светот²⁶⁰. Тоа сребро, главно, било наменето за кинескиот пазар, каде и завршувало, често преку посредништво на: шпански, португалски или холандски трговци. Најголемиот рудник за сребро во државата бил Ивами Гинзан, во југозападна Јапонија, и бил во сопственост на Токугава шогунатот. Финансиските придобивки од извозот на сребро ќе замрат по воведувањето на изолационистичката политика во Јапонија.

За да се разгледа улогата на скапоцените метали за јапонската економија, мора да се земе предвид средината на 19 век. Како што беше споменато во првата глава од овој труд, во текот на 1850-тите, Јапонија била принудена да ги „отвори“ границите и пристаништата. Со тоа, Јапонија повторно била активно вклучена во светската економија. Но, тоа не значело дека работите би тргнале на подобро од самиот старт. Една од првите „жртви“ била јапонската златна пара (рјо), која се водела како паричен еквивалент на коку²⁶¹. Причината за тоа била големата разлика во вреднувањето на златото и среброто во Јапонија, во споредба со светскиот просек. Во Јапонија,

---

²⁵⁸ Debin Ma, Why Japan, not China, was the first to develop in East Asia: Lessons from sericulture 1850-1937, *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 52, No. 2, 2004, p. 369

²⁵⁹ Dennis O. Flynn and Arturo Giráldez, Born with a „silver spoon“: The origin of world trade in 1571, *Journal of World History*, Vol. 6, No. 2, University of Hawai'i Press, 1995, p. 202

²⁶⁰ Исто, p. 202

²⁶¹ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 149

соодносот на злато и сребро бил 1:5, додека, пак, светскиот просек бил 1:15²⁶². Тоа би значело дека, странските трговци би можеле да купуваат злато во замена за сребро, и потоа да го продаваат тоа злато во странство. Профитната маржа на таквата трансакција била преголема за да биде игнорирана од странците. Затоа, во 1859 и 1860, странците ги разменуваат своите сребрени монети (ичибу) за златните монети (рјо), кои потоа биле разменувани во Кина (најчесто Шангај)²⁶³. Одливот на злато од државата, како и губењето на царинската автономија преку „нееднаквите“ договори, резултирало со пораст на инфлацијата, што најмногу ги погодило јапонските урбани жители. Во 1862, во Едо, животните трошоци биле зголемени за 50 %²⁶⁴. Властите ја намалиле вредноста на златните и сребрените пари, складираше залихи ориз и поставиле ограничувања на извозот на одредени добра, но сепак, Јапонија влегла во трговски дефицит од 1865, додека, пак, јавното незадоволство продолжило да расте²⁶⁵. Како што веќе беше споменато, кулминацијата на внатрешните и надворешните проблеми на Јапонија ќе кулминираат во граѓанската војна и Меици реставрацијата.

Една од најважните и најобемни задачи на новата власт било уредувањето и реформирањето на јапонската економија. Државниците кои стапиле на власт во 1868, имале големи планови за Јапонија, но тие биле недостижни доколку не се воспоставила солидна економска база. Реформирањето и реструктурирањето на: фискалната, монетарната и трговската политика, како и проширувањето и развојот на индустријата и инфраструктурата, биле неизбежни. Ќе започнеме со монетарната реформа. Во Едо периодот, прашањето за униформност на валути и средства за размена било сложено, кога сè уште исплатата во добра и услуги биле присутни, особено во руралните средини. Работите биле дополнително усложнети со фактот што покрај шогунатот и хановите имале право да издаваат и користат свои пари, во форма на банкноти и монети²⁶⁶. Згора на тоа, хановите (во некои случаи), го забранувале користењето на парите издадени од шогунатот, додека, пак, во исто време го направиле задолжително користењето на нивните локални пари²⁶⁷. Истовремената циркулација на: златни, сребрени и бакарни монети, како и банкноти, од шогунатот и повеќе ханови, непотребно ја комплицирало внатрешната трговија и спречувала целокупен економски раст на државата. Со цел да го надминат ова, јапонските државници решиле да го следат примерот на Големите сили и да воведат национална валута. Во 1871, Јапонија го вовела јенот како национална валута, која требало да ги

---

²⁶² Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 286

²⁶³ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 286-287

²⁶⁴ Jansen, *The Making...*, p. 314

²⁶⁵ Auslin, *Negotiating...*, p. 65-68

²⁶⁶ Jansen, *The Making...*, p. 145

²⁶⁷ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 146

замени стотиците различни пари на хановите (хансацу)²⁶⁸. Заедно со јенот, биле воведени и сенот (1 јен = 100 сен) и ринот (1 јен = 1 000 рин), кои биле во форма на монети, но со текот на времето, двете ќе бидат исфрлени, оставајќи го јенот како единствена јапонска пара. Во истата година, кога Јапонија го вовела јенот како националната валута, државата го прифатила златниот стандард, но заради неодржливоста на таа одлука, во 1878, ќе се префрлат на биметалниот стандард, со што вредноста на јенот би била врзана со вредноста на златото и среброто²⁶⁹. Во рамките на монетарната реформа, важно е да се спомене и банкарството, кое иницијално ќе биде по американскиот терк од 19 век (по предлог на Ито Хиробуми), кој бил децентрализиран и без централна банка²⁷⁰. Во текот на 1870-тите, Јапонија страдала од растечка инфлација и депрецијација, што ги натерало властите да воведат промени во својата севкупна економска политика. Човекот кој имал најголема улога во воведувањето на тие промени во текот на 80-тите и 90-тите, бил Мацуката Масајоши, кој служел како министер за финансии на Јапонија во тој период. Поради тоа, тој (некогаш) се смета како „татко“ на модерната јапонска економија. Клучните промени воведени од страна на Мацуката биле: намалување на државните трошоци, приватизација на државните фирми, намалување на количината на банкноти во циркулација, воведувањето нови даноци²⁷¹, како и основањето централна банка во 1882²⁷². Исто така, во 1897, користејќи ги воените репарации од војната со Кина, Јапонија повторно ќе се врати на златниот стандард²⁷³. Иако ваквите промени влијаеле негативно на посиромашните слоеви од населението, на државно ниво тие резултирале во дефлација и финансиска стабилизација, работи кои ѝ биле прекупотребни на Јапонија во тој период.

Иако монетарната реформа била важна за централизација и стабилизација на државата, фискалната реформа била таа која би ја оспособила новата власт да ги оствари своите планови за Јапонија. Првата точка на промена, бил начинот на кој мнозинството од населението ги плаќало даноците. Во текот на Едо периодот, селаните го плаќале данокот на земја во натура (најчесто со ориз) и неговата количина се базирала на потенцијалната продуктивност на земјата, а не на самата вредност на земјата²⁷⁴. Ревизијата на данокот на земја од 1873, вовела коренити промени во однос на стариот систем, меѓу кои: базирање на сумата на 3 % од вредноста на земјата,

---

²⁶⁸ Steven J. Ericson, *Financial stabilization in Meiji Japan: The impact of the Matsukata Reform*, Cornell University Press, 2019, p. 10

²⁶⁹ Ericson, *Financial...*, p. 10-11

²⁷⁰ Исто, p. 10-11

²⁷¹ Jansen, *The Making...*, p. 376

²⁷² Ericson, *Financial...*, p. 33

²⁷³ Исто, p. 47

²⁷⁴ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 374

исплата на данокот во пари, како и воведувањето на приватна сопственост на земјата, кога лицето што го плаќа данокот го стекнува правото на сопственост на земјата²⁷⁵. Претходно, земјата била сопственост на императорот, додека, пак, феудалците ја добивале земјата на „заем“ од императорот и таа не била нивна сопственост. Меѓутоа, оваа новостекната приватна сопственост не ги поставила селаните како сопственици на земјата, бидејќи тие не биле лицата кои го плаќале данокот. Сега, имотните селани, како и големите земјопоседници, го плаќале данокот во пари директно на државата, а не селаните кои ја обработувале земјата. Тие селани биле оставени на милост и немилост на земјопоседниците, кои имале целосна слобода да ја одредуваат висината на киријата. Во следните 20 години, бројот на луѓе кои живеат под кирија се зголемил од 25 % до 40 %²⁷⁶. Не треба да изненади фактот што во текот на 1870-тите имало огромен број рурални протести. Во 1877, непосредно пред востанието во Сацума, данокот на земја бил намален од 3 % на 2,5 %²⁷⁷. Освен овој данок, властите вовеле и други даноци (главно потрошувачки), како данок на: саке, тутун, соја сос, итн.²⁷⁸ Меѓутоа, во текот на 19 век, данокот на земја ќе продолжи да биде најголемиот извор на даночен приход за државата. Во почетокот на 20 век: потрошувачките даноци, данокот на доход, данокот на добивка и трговските даноци, станале доминантни извори на даночен приход на Јапонија²⁷⁹, следејќи го примерот на европските држави²⁸⁰. Во табелата подолу се прикажани приходите од одредени даноци во период од 11 години, истакнувајќи ја важноста на данокот на земја за државната каса.

Табела 5. Одредени извори на даночен приход, во илјадници јени (1876-1886)²⁸¹

Година	Вкупен даночен приход	Данок на земја (и десно процент од вкупниот приход)	%	Данок на саке (и десно процент од вкупниот приход)	%	Данок на тутун (и десно процент од вкупниот приход)	%
1876	51 731	43 023	83%	1 412	3%	244	0%
1877	47 923	39 451	82%	3 050	6%	227	0%
1878	51 486	40 455	79%	5 100	10%	275	1%
1879	55 580	42 113	76%	6 464	12%	270	0%
1880	55 262	42 346	77%	5 511	10%	293	1%

²⁷⁵ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 374

²⁷⁶ Schirokauer et al, A Brief..., p. 186

²⁷⁷ Ericson, Financial..., p. 15

²⁷⁸ Исто, p. 53

²⁷⁹ Jansen, The Making..., p. 447

²⁸⁰ Исто, p. 421-422

²⁸¹ Ericson, Financial..., p. 54

1881	61 676	43 274	70%	10 646	17%	276	0%
1882	67 739	43 342	64%	16 331	24%	281	0%
1883	67 660	43 538	64%	13 491	20%	2 154	3%
1884	67 204	43 426	65%	14 068	21%	1 294	2%
1885	52 581	43 034	82%	1 053	2%	905	2%
1886	64 393	43 282	67%	11 744	18%	1 236	2%

Во табела 5 може да се увиди дека заради релативната стабилност на износот на данокот на земја, неговото учество во вкупниот даночен приход се намалувало низ годините (со исклучок на 1885). Обратното може да се каже за потрошувачките даноци, од кои данокот на саке бил најважен, според неговото учество во вкупниот приход²⁸². Како што веќе е споменато, улогата на данокот на земја ќе продолжи да се намалува во раниот 20 век, но во рамките на периодот што се анализира, ќе остане релевантен извор на државен приход.

Во однос на трговската реформа, властите на Јапонија имале половично „врзани раце“. Половично бидејќи за дел од работите тие имале влијание, додека, пак, за дел од нив немале. Во овој случај, „нееднаквите“ договори го одземале правото на Јапонија да ги одредува сопствените царини, воедно губејќи ја својата царинска автономија. Во текот на 19 век, Јапонија ќе биде обврзана да има околу 5 % царина, сè до периодот меѓу 1899 и 1911, кога последните „нееднакви“ договори ќе подлежат на ревизија²⁸³. Уште во 1850-тите години, па сè до почетокот на 1880-тите, Јапонија имала негативен трговски биланс. Бидејќи Меиџи властите не биле во можност да наметнат царини, единственото решение било да промовираат извоз, со цел да преминат во позитивен трговски биланс. Во табелата подолу е прикажан трговскиот биланс на Јапонија во 1870-тите и 1880-тите, со цел да се увиди јапонското надминување на „трговскиот проблем“.

Табела 6. Јапонски трговски биланс, во илјадници јени (1872-1886)²⁸⁴

Година	Извоз	Увоз	Трговски биланс
1872	17 027	26 175	-9,148
1873	21 635	28 107	-6,471
1874	19 317	23 462	-4,145
1875	18 611	29 976	-11,365
1876	27 712	23 965	3,747
1877	23 349	27 421	-4,072
1878	25 988	32 875	-6,887

²⁸² Ericson, Financial..., p. 52

²⁸³ Michael L. Clemens and Jeffrey G. Williamson, Closed Jaguar, Open Dragon: Comparing tariffs in Latin America and Asia before World War II, National Bureau of Economic Research, 2002, p. 6-7

²⁸⁴ Ericson, Financial..., p. 12, 124

1879	28 176	32 953	-4,777
1880	28 395	36 626	-8,231
1881	31 059	31 191	-132
1882	37 722	29 447	8 275
1883	36 268	28 445	7 823
1884	33 871	29 673	4 199
1885	37 147	29 357	7 790
1886	48 876	32 168	16 708

Во табела 6, годината 1876 отстапува од трендот, бидејќи во истата година Јапонија успеала да извезе значително повеќе сирова свила, заради падот на европското производство²⁸⁵. Во однос на јапонскиот извоз, во текот на 19 век, продолжувајќи во почетокот на 20 век, најважна улога играле текстилната индустрија и земјоделството, од кои сировата свила и чајот биле примарни добра за извоз, особено во западните земји²⁸⁶. Во 1873, околу периодот на дипломатската мисија предводена од Ивакура, јапонски претставници предводени од Нагацу Сасаки го посетиле италијанскиот институт за свиларство во Гориција (Горица), каде ќе се „вооружат“ со водечките знаења и вештини во индустриското производство на свила²⁸⁷. Инвестирањето на јапонската влада во свиларството, преку неговата механизација и модернизација, ќе резултира во јапонското надминување на Кина на светскиот пазар на свила. Додека во 1873 Кина извезувала три пати повеќе сирова свила од Јапонија, веќе во 1905 Јапонија ја надминала Кина, а во 1930 извезувала три пати повеќе од Кина, контролирајќи 80 % од светскиот пазар²⁸⁸. Иако не подлежел на истата експанзија, јапонскиот чај бил исклучително важен производ за извоз во западните земји. Огромното мнозинство од јапонското производство на чај (исто како свилата), било наменето за странските пазари²⁸⁹. Најголемиот увозник на јапонска сирова свила и чај биле САД²⁹⁰. Во однос на текстилната индустрија, Јапонија не произведувала само свила, туку и памук. Иако традиционалниот начин на производство на памук (како рурален фамилијарен бизнис) постоел долго време,

²⁸⁵ Ericson, *Financial...*, p. 12

²⁸⁶ *The Cambridge History of Japan, Volume 6, The Twentieth Century*, Peter Duus (Ed.), Cambridge University Press, 2005, p. 25

²⁸⁷ Ma, *Why Japan...*, p. 374-375

²⁸⁸ Исто, p. 369

²⁸⁹ Ericson, *Financial...*, p. 126

²⁹⁰ Kenichi Ohno, *The history of Japanese economic development: Origins of private dynamism and policy competence*, Routledge, 2018, p. 49

модерниот индустриски начин на производство на памук ќе ја насочи Јапонија кон извоз на полуготови и готови производи од памук²⁹¹. Во периодот меѓу 1850-тите и почетокот на 20 век, Јапонија преминала од увезување на британска памучна облека, во увезување на памучно предиво, и потоа памук, до извезување на своја памучна облека²⁹². Во текот на Меиџи периодот (1868-1912), трговската динамика меѓу Јапонија и Западот се сведувала на тоа што Јапонија, главно, обезбедувала суровини и полуготови производи за Западот, додека, пак, Западот, главно, обезбедувал готови производи за Јапонија²⁹³. Во однос на трговијата со другите азиски држави (како Кина, Кореја, итн.), во доцниот Меиџи период, Јапонија извезувала полуготови и готови производи (главно лесна индустрија), а увезувала суровини од истите²⁹⁴. Извлекувањето на Јапонија од негативниот трговски биланс, било поврзано со растот и развојот на јапонската инфраструктура и индустрија.

Имено, процесот на индустријализација во Јапонија се одвивал на малку поинаков начин за разлика од западните земји. На Запад, индустријализацијата била (во голема мера) предводена од приватниот сектор, но исто така, промовирана од властите. Во случајот со Јапонија, желбата за модернизација на државата, со цел да стане еднаква со Западот, ги натерало властите да се вклучат директно во процесот на индустријализација²⁹⁵. Во текот на 1870-тите години, јапонската влада инвестирала огромни износи во: железници, рудници и фабрики, со цел да се постават основите на модерната јапонска економија. Во 1872 година била отворена првата железничка линија во Јапонија, поврзувајќи ги Токио и Јокохама²⁹⁶. Треба да се напомене дека првата железничка линија во Македонија била отворена следната година (1873), меѓу Скопје и Солун²⁹⁷. Иницијално, градењето железнички пруги било, речиси, владина активност, но потоа приватниот сектор се вклучил поинтензивно од претходно. Во периодот меѓу 1883 и 1903, јапонските железници „скокнале“ од нешто помалку од 400 километри трака, до нешто повеќе од 7 200 километри трака, од кои 70 % биле изградени и поседувани од приватни компании²⁹⁸. До крајот на Меиџи периодот, јапонските власти го национализирале поголемиот дел од железниците. Во 1907, јапонското министерство за комуникации и Железничката агенција, биле најголемите

---

²⁹¹ Ohno, The history..., p. 62-63

²⁹² Исто, p. 46, 49-50

²⁹³ Исто, p. 49-50

²⁹⁴ Исто, p. 49-50

²⁹⁵ Schirokauer et al, A Brief..., p. 207

²⁹⁶ Исто, p. 207

²⁹⁷ Историја на железниците во Македонија 1873-1973, Железничко транспортно претпријатие – Скопје, 1973, стр. 33

²⁹⁸ Duus (Ed.), The Cambridge..., p. 395

работодавачи во земјата, имајќи заедно над 230 000 вработени²⁹⁹. Министерството за комуникации било задолжено и за новите форми на комуникација, кои се вовеле во јапонското општество во Меиџи периодот. Првата телеграфска линија била пуштена во употреба во 1869, поврзувајќи ги Токио и Јокохама, додека, пак, првата телефонска услуга била воведена во 1890³⁰⁰. И двете форми на комуникација биле проширени и се употребувале, заедно со поштата, која претставувала потрадиционална форма на комуникација. Една година по крајот на Меиџи периодот (1913), Јапонија имала: над 7 000 поштенски станици, над 200 000 телефонски корисници и биле испратени околу 40 милиони телеграми³⁰¹. Во поглед на транспортот и комуникацијата, веќе во годините пред Првата светска војна, Јапонија успеала да го достигне нивото на најнапредните од Големите сили.

Како што беше напоменато погоре, јапонските власти биле активно вклучени во различни капитални проекти, како: железници, рудници и фабрики. Ваквиот пристап требало да биде привремен, сè до периодот кога приватните странки би биле во состојба да го преземат финансискиот „товар“ со инвестирање во клучните индустрии³⁰². Меѓутоа, создавањето на сите тие државни фирми, како и одржувањето на истите во периоди на непрофитабилност, се покажало како неизводливо. Во времето на министерот за финансии Маџуката, намалувањето на државните трошоци било приоритетно. Затоа, од самиот почеток, била разгледана опцијата за приватизација на државните фирми. Во периодот меѓу 1882 и 1896, биле приватизирани преку 20 државни фирми, меѓу кои спаѓале: цементарници, рудници, стакларници, бродоградилница и различни видови на фабрики³⁰³. Луѓето кои биле во можност да ги преземат државните фирми, биле припадници на, т.н., заибацу (финансиски конгломерати)³⁰⁴. Кога се говори за заибацу, станува збор за богати фамилии, кои преку вертикална и/или хоризонтална интеграција, како и владини конекции, стекнуваат контрола врз „шарено“ портфолио на бизниси, притоа станувајќи јапонски олигарси³⁰⁵. Улогата на заибацу фамилиите во процесот на индустријализација на Јапонија, не треба да се потцени, ниту, пак, да се потенцира. Во Меиџи периодот, највлијателните заибацу фамилии биле: Миџуи, Миџубиши,

---

²⁹⁹ Ohno, *The history...*, p. 66

³⁰⁰ Duus (Ed.), *The Cambridge...*, p. 399

³⁰¹ Исто, p. 398-399

³⁰² Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 208

³⁰³ Ericson, *Financial...*, p. 75

³⁰⁴ Jansen, *The Making...*, p. 373

³⁰⁵ Randall K. Morck and Masao Nakamura, *A frog in a well knows nothing of the ocean: A history of corporate ownership in Japan, A history of corporate governance around the world: Family business groups to professional managers*, Randall K. Morck (Ed.), National Bureau of Economic Research, The University of Chicago Press, 2007, p. 374-377

Сумитомо и Јасуда, но подоцна (во Таишо и Шова периодите), ќе се формираат и други, како: Кавасаки, Нисан и Номура³⁰⁶. Нивните „прсти“ ќе бидат вмешани во различни сектори на јапонската економија, од банкарство и осигурување, сè до рударство и тешка индустрија. Иако нивното учество во растот и развојот на јапонската индустрија и севкупната економија било релевантно во Меиџи периодот, тоа ќе стане поизразено во периодот околу и меѓу двете светски војни.

Говорејќи за процесот на индустријализација, неминовно е да се спомене развојот на тешката индустрија, со поголем фокус на производството на: јаглен, железо и челик. Тие добра го претставуваат „горивото“ на Индустриската револуција и биле исклучително важни за економскиот развој на секоја држава која се сметала себеси за Голема сила. Во случајот со Јапонија, може да се каже дека не била особено „благословена“ со потребните услови за развој на тешката индустрија. Земјата поседувала скромни резерви на јаглен и железна руда, со тоа што и јагленот³⁰⁷ и железната руда³⁰⁸ биле од понизок квалитет. Од таа причина, во текот на 19 и 20 век, Јапонија морала да увезува сировини за да ја „храни“ својата тешка индустрија, особено за производството на челик. Почетоците на јапонската металуршка индустрија може да се забележат во 19 век. Иако првите модерни печки датираат од 1850-тите години во југозападна и североисточна Јапонија³⁰⁹, домашното производство на железо реално започнало во Камаиши, во 1880, додека, пак, домашното производство на челик реално започнало во Јавата, во 1901³¹⁰. Основањето на двете фабрики било владина иницијатива, првично водена од потребата за „национална безбедност“, отколку профитабилност³¹¹. Токму непрофитабилноста на фабриките ги натерала властите да ги приватизираат во иднина (прво Камаиши, а подоцна и Јавата). Но, и покрај тоа, домашното производство на железо и челик продолжило да расте и да се развива, како што може да се забележи во табелите 7 и 8.

---

³⁰⁶ David A. C. Addicott, The rise and fall of the zaibatsu: Japan's industrial and economic modernization, Global Tides, Vol. 11, Article 5, Pepperdine University, 2017, p. 5-6

³⁰⁷ Evans and Peattie, Kaigun..., p. 104

³⁰⁸ Seiichiro Yonekura, The Japanese iron and steel industry 1850-1990: Continuity and discontinuity, Palgrave Macmillan, 1994, p. 21

³⁰⁹ Исто, p. 19-21

³¹⁰ Исто, p. 25, 32

³¹¹ Duus (Ed.), The Cambridge..., p. 428-429

Табела 7. Производство и увоз на железо во Јапонија, во тони (1883-1912)³¹²

Година	Вкупно железо	Домашно производство (и десно процент од вкупното)	%	Увоз (и десно процент од вкупното)	%
1883	22 160	14 861	67%	7 299	33%
1884	17 744	11 881	67%	5 863	33%
1885	12 364	6 781	55%	5 583	45%
1886	20 823	13 783	66%	7 040	34%
1887	21 830	15 295	70%	6 535	30%
1888	37 765	17 023	45%	20 742	55%
1889	29 890	20 083	67%	9 807	33%
1890	31 664	21 235	67%	10 429	33%
1891	28 783	16 592	58%	12 191	42%
1892	30 570	15 248	50%	15 322	50%
1893	37 939	14 654	39%	23 285	61%
1894	53 015	16 366	31%	36 649	69%
1895	58 343	23 027	39%	35 316	61%
1896	63 596	24 560	39%	39 036	61%
1897	64 231	20 589	32%	43 642	68%
1898	82 799	19 397	23%	63 402	77%
1899	46 641	19 397	42%	27 244	58%
1900	45 084	21 326	47%	23 758	53%
1901	99 994	56 834	57%	43 160	43%
1902	75 212	45 866	61%	29 346	39%
1903	66 894	29 286	44%	37 608	56%
1904	114 836	50 706	44%	64 130	56%
1905	272 408	124 689	46%	147 719	54%
1906	242 938	141 279	58%	101 659	42%
1907	237 231	140 073	59%	97 158	41%
1908	241 375	145 823	60%	95 552	40%
1909	282 543	164 244	58%	118 299	42%
1910	293 523	188 018	64%	105 505	36%
1911	395 455	203 067	51%	192 388	49%
1912	466 301	237 755	51%	228 546	49%

Важно е да се напомене дека во табела 7 информациите за годините меѓу 1902 и 1912 конкретно се за сурово железо, кое било најзастапениот производ во производството на железо³¹³.

³¹² Yonekura, The Japanese..., p. 29, 47

³¹³ Yonekura, The Japanese..., p.47

Табела 8. Производство и увоз на челик во Јапонија, во тони (1888-1912)³¹⁴

Година	Вкупно челик	Домашно производство (и десно процент од вкупното)	%	Увоз (и десно процент од вкупното)	%
1888	89 386	1 268	1%	88 118	99%
1889	65 533	1 080	2%	64 453	98%
1890	70 340	1 180	2%	69 160	98%
1891	60 885	719	1%	60 166	99%
1892	39 723	2 452	6%	37 271	94%
1893	65 618	1 657	3%	63 961	97%
1894	92 396	2 102	2%	90 294	98%
1895	106 780	1 850	2%	104 930	98%
1896	179 476	1 987	1%	177 489	99%
1897	194 819	1 082	1%	193 737	99%
1898	213 594	1 101	1%	212 493	99%
1899	111 720	2 288	2%	109 432	98%
1900	227 040	2 387	1%	224 653	99%
1901	147 408	6 033	4%	141 375	96%
1902	223 446	31 033	14%	192 413	86%
1903	271 218	39 788	15%	231 430	85%
1904	313 944	59 945	19%	253 999	81%
1905	449 168	71 127	16%	378 041	84%
1906	417 511	69 375	17%	348 136	83%
1907	554 642	90 579	16%	464 063	84%
1908	539 204	99 255	18%	439 949	82%
1909	383 086	102 982	27%	280 104	73%
1910	533 994	167 967	31%	366 027	69%
1911	680 611	191 700	28%	488 911	72%
1912	841 716	219 714	26%	622 002	74%

Како што може да се забележи, во текот на доцниот 19 век, како и почетокот на 20 век, Јапонија морала да увезува огромен дел од потребниот челик, главно од западните сили³¹⁵. Во однос на железната руда, Јапонија увезувала од азиски држави, главно Кина и Кореја³¹⁶. Во годините и децениите по смртта на императорот Меиџи (1912), јапонското производство на железо и челик ќе порасне драстично, евентуално станувајќи еден од најголемите производители и извозници на челик во светот.

Разгледувајќи го економскиот аспект на прашањето како Јапонија станала Голема сила, би било академски нечесно да се игнорира улогата на јапонскиот империјализам и колонијализам во доцниот Меиџи период. Иако тој доаѓа до израз

³¹⁴ Исто, р. 29, 48

³¹⁵ Yonekura, *The Japanese...*, р. 81

³¹⁶ Исто, р. 55

многу повеќе во 1930-тите и 1940-тите, неговите почетоци се токму во периодот што го обработува овој труд. Кога станува збор за јапонскиот империјализам и колонијализам во времето на императорот Меиџи, треба да се стави акцент на три настани: Првата кинеско-јапонска војна (1894-1895), Руско-јапонската војна (1904-1905) и јапонското анектирање на Кореја (1910). Пред последната декада на 19 век, јапонските територијални поседи надвор од „домашните“ острови (Кјушу, Шикоку, Хоншу и Хокаидо), се сведуваа на: Курилските, Бонинските и Рјукју островите³¹⁷. Со победата во војната со Кина, Јапонија ги добила Тајван и Пескадорските острови³¹⁸, додека, пак, победата врз Русија ги обезбедила: полуостровот Лиаодонг, јужната половина од Сахалин, руските поседи во јужна Манџурија, како и „слободна рака“ во Кореја³¹⁹. Со тоа, Јапонија сметала дека е соодветно време за решавање на „корејското прашање“, првично преку создавање протекторат (1905), а потоа и анектирање (1910)³²⁰. Јапонските воени успеси биле директно поврзани со подоцнежни економски придобивки, од кои, трговијата ни дава доволен увид. Меѓу 1870-тите и 1910-тите, увозот и извозот претрпеле големи измени во однос на: обем, состав и вклучени страни. Во годините пред победата против Русија, над 50 % од вкупниот обем на извозот и увозот на Јапонија бил насочен кон западните сили, додека, пак, помалку од половина од тоа било насочено кон Кина и Кореја³²¹. Во годините по победата против Русија и анектирањето на Кореја, трговскиот обем започнал да се поместува од западните, кон азиските пазари, тренд кој се засилил во следните децении³²². Во случајот со Кореја, во рок од 15-тина години (1895-1910), јапонскиот извоз се зголемил осумкратно, а увозот петкратно³²³. Кога станува збор за трговијата со Кина, ќе мора да се направи дистинкција меѓу Кина и Тајван по 1895 и меѓу Кина и полуостровот Лиаодонг (Квантунг) по 1905. Во тој случај, кога ќе се направи истата споредба (1895-1910) со: Кина, Тајван и Лиаодонг, јапонскиот извоз се зголемил трикратно³²⁴, а увозот шесткратно (во номинална вредност), односно трикратно (во реална вредност)³²⁵. Економските интереси на Јапонија во Источна Азија, се сведуваа на воспоставување трговски однос сличен на тој што го применувале западните сили. Во тоа сценарио, источноазиските пазари би извезувале сировини (кои имаат помала вредност), а би

---

³¹⁷ Evans and Peattie, *Kaigun...*, p. 49

³¹⁸ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 213

³¹⁹ Jansen, *The Making...*, p. 440

³²⁰ Исто, p. 443-445

³²¹ Peter Duus, Ramon H. Myers and Mark R. Peattie (Eds.), *The Japanese informal empire in China 1895-1937*, Princeton University Press, 1991, p. 12

³²² Исто, p. 12

³²³ Ramon H. Myers and Mark R. Peattie (Eds.), *The Japanese colonial empire 1895-1945*, Princeton University Press, 1984, p. 166

³²⁴ Исто, p. 164

³²⁵ Duus et al, *The Japanese...*, p. 15

увезувале готови производи (кои имаат поголема вредност). Евидентно е дека во таква поставеност на работите, Јапонија би била таа која ќе го „собира кајмакот“. Бидејќи јапонските власти придавале стратешка важност на производството на железо и челик, новостекнатите привилегии и територии во Источна Азија се покажале клучни во развивањето на гореспоменатите индустрии. Четири фирми играле огромна улога во тој процес: Хан Је Пинг, Јужноманџуриската железничка компанија (поточно нивниот посед во Аншан) и Бен Ши Хуа во Кина и Миџубиши (поточно нивниот посед во Кенџихо) во Кореја³²⁶. Примарната економска активност на гореспоменатите фирми (освен Миџубиши) било ископување на јаглен и железна руда и производство на (главно) сирово железо. Треба да се потенцира дека Хан Је Пинг и Бен Ши Хуа не биле целосно јапонски компании, туку имале јапонски капитал. Државната фирма Јавата, која била примарниот производител на челик во Јапонија, зависела од суровините на тие фирми, особено од Хан Је Пинг, која обезбедувала околу 60 % од потребната железна руда³²⁷. Меѓутоа, тоа не било единственото трговско добро коешто Јапонија го добивала од Кина. Мнозинството од добрата коишто Јапонија ги увезувала од Кина меѓу 1880-тите и 1910-тите, биле од земјоделско потекло³²⁸. Слична била и ситуацијата со јапонските новостекнати територии во Тајван и Кореја, чиј извоз кон Јапонија во огромна мера го сочинувале земјоделски производи³²⁹. Тука станува збор за: ориз, пченица и соја, но вклучува и шеќер, кој бил примарно произведуван во Тајван³³⁰. Акцент се ставило на увозот на храна, бидејќи растот на домашното производство на храна не соодветствувало со растот на населението³³¹. Меѓу 1873 и 1913, јапонското население „скокнало“ од 35 милиони, на 52 милиони, и дополнително Јапонија подлежела на висок степен на урбанизација³³². Водени од малтузиска мисла, јапонските власти сметале дека експлоатацијата на нивните колонии, со цел да се „храни“ татковината, бил логичниот чекор кон решавањето на потенцијалниот проблем околу недостаток на храна за Јапонија. Освен увозот на храна, јапонските власти биле посветени и на јапонската емиграција, главно од стратешки цели. Иако властите се фокусирале на населување јапонско население во: Кина, Кореја и Тајван, голем дел од емиграцијата била насочена кон Хаваи и САД³³³. Улогата на тие мигранти била да се засили јапонското присуство во териториите кои спаѓале во јапонската „сфера на влијание“. Тука, секако, станува збор и за економско присуство, за кое

---

³²⁶ Yonekura, *The Japanese...*, p. 70-73

³²⁷ Исто, p. 70

³²⁸ Duus et al, *The Japanese...*, p. 18-19

³²⁹ Myers and Peattie, *The Japanese...*, p. 396

³³⁰ Исто, p. 31

³³¹ Исто, p. 348-350

³³² Jansen, *The Making...*, p. 447

³³³ Исто, p. 447

најдобро ни кажува фактот што во 1910-тите мнозинството од јапонските иселеници во Кина се занимавало со трговија³³⁴. Со тоа, тие биле само уште една „рака“ на јапонскиот колонијализам и империјализам. Интензитетот на колонизаторската политика во рамките на Меици периодот бил релативно умерен, во споредба со тоа што следувало во годините пред Втората светска војна, но не смее да биде прескокнат. Преку експлоатацијата на ресурсите и луѓето во Тајван, Кореја и подоцна делови од Кина, Јапонија успеала да просперира, следејќи го примерот на другите Големи сили, во рамките на нивните формални и неформални империи.

Следејќи го економскиот развој на Јапонија од 1870-тите, до 1910-тите, може да се увиди дека од почетокот, до крајот на тој период државата доживеала огромна трансформација. Реформите во однос на: фискалната, монетарната и трговската политика, ја поставиле потребната економска основа за новата Јапонија. Воспоставувањето на модерна инфраструктура, посебно во транспортот и комуникацијата, ја видоизмениле јапонската урбана и рурална средина. Процесите на индустријализација, започнати од властите, и подоцна проширени од имотните заибацу фамилии, ја прошириле лесната, и ја основале тешката индустрија во Јапонија. Иако традиционалниот и модерниот сектор „кохабитирале“ низ текот на Меици периодот, во текот на 20 век, модерниот сектор ќе ја доминира јапонската економија. Успесите во војните против Кина и Русија ќе ја „отворат вратата“ кон јапонскиот империјализам и колонијализам, кои во помала или поголема мера ќе ја засегнат цела Источна Азија, како и Пацификот.

---

³³⁴ Duus et al, *The Japanese...*, p. 172

Четврта глава: Општествен аспект

Во рамките на оваа глава ќе се разгледаат општествените аспекти на развојот на настаните кои ја засегаа Јапонија меѓу 1853 и 1912. Под општествени аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, главно на внатрешен план. Меѓу нив спаѓаат: општествените групи и општествената хиерархија во Едо и Меиџи периодите, образованието, културата, религијата, итн. Општествениот аспект ќе даде увид во промените во јапонското општество кои, можеби, не кажуваат толку многу за да се стане Голема сила, но даваат јасна слика и за животот на обичниот човек, кој често е занемарен во историографијата.

Јапонското општество, во периодот меѓу 1853 и 1912 година, претрпело големи промени, но сепак, задржало и некои карактеристики кои ги „преживеале“ претходните векови. Но, како и сите општества, и јапонското било подложно на промени, и не само од Западот. Јапонија, заедно со Кореја и Виетнам, била дел од кинеската културна сфера, барем од раниот среден век. Затоа, не би требало да изненади фактот што „траги“ од ова влијание може да се најдат во повеќето аспекти од јапонското општество, дури и денес. Во Едо периодот (1603-1868), тоа било евидентно, особено во однос на статусот на општествените групи. Водејќи се по конфучијанските принципи, според кои улогите на луѓето се јасно поделени, и општествената/социјалната мобилност е сведена на минимум, така и јапонското општество во Едо периодот било (генерално) поделено на „официјални“ класи. Традиционално, оваа стратификација е позната под името „ши-но-ко-шо“, потенцирајќи ги професиите на: самураите, земјоделците, занаетчиите и трговците³³⁵. Тука не станува збор за строга хиерархија, туку за поделба во однос на својата улога во рамките на општеството, во кое „мешањето“ меѓу класите требало да биде избегнато³³⁶. Меѓутоа, како и за сè друго, така и во овој случај, исклучоците и начините да се заобиколат овие препреки, биле повеќе од присутни. Но, горенаведените изјави не треба да доведат до заклучокот дека немало очигледна хиерархија во Едо периодот. Доколку би го претставиле визуелно, тоа би било општествена хиерархиска пирамида, поделена во четири дела. На врвот на таа хиерархија биле императорот и царскиот двор, во кој спаѓала и традиционалната јапонска аристократија (куге) и тие престојувале во главниот град, Кјото³³⁷. Традиционално и официјално гледано, императорот бил на чело на државата, но во реалноста, тој бил *de jure* владетел на

³³⁵ Jansen, *The Making...*, p.97

³³⁶ Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 505-507

³³⁷ Jansen, *The Making...*, p. 98-101

Јапонија. Вистинскиот, т.е. *de facto* владетелот на државата бил шогунот, кој престојувал во Едо и бил на чело на Токугава шогунатот. Шогунот, даимјо господарите и „обичните“ припадници на самурајската (воена) класа, би го сочинувале вториот слој од хиерархијата. Но, како што е посочено погоре, вистинската моќ била во „рацете“ на самурајската класа, предводена од шогунот. Во однос на даимјо господарите, тие биле поделени во три групи: шимпан/шинпан (во сродство со Токугава кланот), фудаи (верни сојузници на Токугава кланот) и тозама (поранешни соперници на Токугава кланот)³³⁸. Сите биле директни вазали на шогунот и, со цел да останат лојални, биле присилени да престојуваат со своите семејства секоја втора година во Едо, како дел од практиката позната како „санкин-котаи“³³⁹. Дополнително, оваа практика ги осиромашувала повеќето даимјо господари, бидејќи претставувала огромен трошок, и во многу случаи, тие морале да се задолжуваат, со цел да имаат доволно средства за патните трошоци. Остатокот од самурајската класа го сочинувале многуте рангови на самураи и тие се разликувале од хан, до хан. Огромни биле и разликите во однос на нивната финансиска состојба, но нивниот статус над останатото јапонско население, бил дефинитивен. Најјасно е тоа прикажано во ексклузивното самурајско право, познато како „кирисуте гомен“, кое дозволувало користење на „смртоносна сила“ против цивилите кои ја навредувале честа на засегнатиот самурај³⁴⁰. Самурајското население во Јапонија претставувало околу 5-6 % од вкупната популација³⁴¹. Огромното мнозинство од населението го сочинувале третиот слој од хиерархиската пирамида. Тука спаѓале: селаните (номин), кои, речиси, секогаш биле земјоделци, и урбаното население (чонин), кои ги вклучувале трговците (шонин) и занаетчиите (шокунин)³⁴². Бидејќи јапонските благородници и самураи (генерално) не биле вклучени во конкретни економски активности, целокупното производство на државата било во „рацете“ на обичниот човек. Не е изненадувачки да се каже дека, безмалку, сите земјоделци живееле во селата на Јапонија, додека, пак, трговците и занаетчиите, заедно со самураите, живееле во нејзините градови. Исто како во самурајската класа, така и меѓу урбаната и руралната популација, финансиската состојба, а со тоа и општествениот статус, варираше и се менувале. Највлијателните и најмотните од оваа класа би биле успешните трговски фамилии во Едо и Осака, кои неофицијално биле еднакви на даимјо господари. Присуството на занаетчиите и трговците во големите градови играло клучна улога во развивањето на урбаната култура во Јапонија во текот на 17, 18 и 19 век. Последниот општествен слој го сочинувале најдискриминираните

³³⁸ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 143-144

³³⁹ Исто, p. 144-145

³⁴⁰ Jansen, *The Making...*, p. 102

³⁴¹ Исто, p. 105

³⁴² Jansen (Ed.), *The Cambridge...*, p. 505

групи во јапонското општество: отпадниците (ета или буракумин) и „нелугето“ (хинин) и тие претставувале помалку од 2 % од јапонското население³⁴³. Во рамките на отпадниците, спаѓале луѓе кои се занимавале со месарски и кожарски дејности, кои се сметале за „нечисти“ во будистичките учења³⁴⁴, додека, пак, „нелугето“ биле најчесто бездомници, просјаци, како и луѓето кои биле вклучени во „неморални“ активности³⁴⁵. Отсуството на робови (во конвенционална смисла на зборот) во овие категории, може да се објасни со низата акти и забрани против таа „институција“, почнувајќи од 1587, сè до крајот на 17 век³⁴⁶. Иако горенаведената општествена хиерархиска пирамида не го доловува јапонското општество во Едо периодот на совршен начин, сепак ни дава доволно добар увид за формалните и неформалните поделби и класификации во Јапонија пред 1868 година.

Во текот на 1870-тите, јапонското општество ќе доживее коренита трансформација, особено во правна смисла. Меиџи властите ќе се посветат на реформирање на стариот феудален систем на Токугава шогунатот, со создавање на една нова и модерна Јапонија. Меѓу тие реформи спаѓаат: укинување на феудализмот³⁴⁷, укинување на општествената стратификација меѓу различните слоеви на население³⁴⁸, правото на селаните да поседуваат земја и да имаат презиме³⁴⁹, итн. Старото благородништво (куге) и даимјо господарите, биле изедначени под новиот термин за јапонско благородништво „казоку“³⁵⁰, а терминот „хеимин“ го означувал остатокот од несамурајското население³⁵¹. Самурајската класа била особено таргетирана од Меиџи властите, кои ја сметале како најголемата закана за нивниот режим. Во текот на 1870-тите, самурајската класа, преку серија закони, ќе ги изгуби различните традиционални привилегии и ќе потпадне под терминот „шизоку“, како поранешни самураи³⁵². Иако имало немири од страна на поранешната привилегирана класа, коренитата транзиција на јапонското општество ќе се случи релативно „глатко“ и во краток временски период. Во оваа нова општествена состојба, животите на обичните луѓе не биле оставени на „милост и немилост“ на горделивите самураи. Поранешните самураи имале право да се занимаваат со различни дејности и да бидат

---

³⁴³ Schirokauer et al, A Brief..., p. 149

³⁴⁴ Jansen, The Making..., p. 122

³⁴⁵ Исто, p. 123

³⁴⁶ Daniel V. Botsman, Freedom without slavery? "Coolies", prostitutes, and outcastes in Meiji Japan's "Emancipation Moment", The American Historical Review, Vol. 116, No. 5, The University of Chicago Press, 2011, p. 1326-1327

³⁴⁷ Japanese..., p. 32-33

³⁴⁸ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 526

³⁴⁹ Jansen, The Making..., p. 366

³⁵⁰ Japanese..., p. 32

³⁵¹ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 525

³⁵² Исто, p. 531-532

продуктивни членови на општеството, селаните имале право да стапат во брак со припадниците на поимотните категории на население, итн. И покрај укинувањето на многуте општествени рестрикции, животот за просечниот човек (сиромашен селанец кој се занимавал со земјоделство) останал скоро идентичен и не помалку тежок. Но, тоа не значи дека реформите не го измениле општеството, бидејќи без нив, успехите на многу луѓе (особено зајбацу фамилиите) би биле недостижни и модернизацијата на Јапонија не би била можна.

Иако јапонското општество во Едо периодот било подложно на строга стратификација и хиерархија, поседувањето на основни вештини на читање и пишување било застапено во сите категории на население, што е мошне невообичаено во светот во текот на 19 век. Во текот на последните децении на Едо периодот, меѓу 40 % и 50 % од машката и околу 10 % од женската популација, биле писмени³⁵³. Ова било комбиниран резултат од обидите на: шогунатот, хановите, како и на одредени индивидуи ентузијастички, да се образува и пошироката популација, а не само владејачката класа. Образованието се одвивало во барем четири различни институции: шицуку (приватни академии), теракоја (храмовни училишта), гоко (селски училишта) и хански училишта³⁵⁴. Резултатот од заедничките обиди за проширување на општата писменост на населението се гледа и во порастот на вкупниот број на училишта. Од средината на 18 век, кога биле едвај преку 100 училишта, до крајот на Токугава периодот имало преку 11 500 училишта во Јапонија, од кои над 10 000 биле теракоја, околу 1 000 шицуку а другите биле гоко и хански³⁵⁵. Доколку се има предвид дека Јапонија имала и невообичаено висок степен на урбанизација (околу 17 % од населението живеело во урбани средини), на чело со Едо, кој веќе надминал милион жители, тоа би ја поставило државата во одлична позиција за промените кои ќе следуваат во Меиџи периодот³⁵⁶.

Образованието играло важна улога во Едо периодот, но таа улога се интензивирала во Меиџи периодот. Тоа било доживеано како еден од неопходните чекори за Јапонија да може да се „носи“ со Западот, па евентуално и да го надмине³⁵⁷. Централизираниот и стандардизируваниот образовен систем, со задолжително основно образование, требало да го замени традиционалниот децентрализиран систем на образование, кој не бил задолжителен. Меѓутоа, таа задача била отежната бидејќи имало несогласувања околу самиот образовен модел и што требало да биде фокусот на тоа образование. Имало барем три групи на интерес: традиционалната конфучијанска

³⁵³ Schirokauer et al, A Brief..., p. 151

³⁵⁴ Jansen, The Making..., p. 188-189

³⁵⁵ Исто, p. 190

³⁵⁶ Jansen (Ed.), The Cambridge..., p. 547-548

³⁵⁷ Sources..., p. 750

образовна елита, домородните шинтоисти и поборниците на западните модели на образование³⁵⁸. Единственото нешто за коешто сите тие се согласувале било дека преку образованието требало да се развива патриотското чувство кај учениците, како и нивната лојалност кон императорот. Во 1871 било основано министерството за образование, а следната година била објавена преамбулата на првиот образован систем во Меиџи периодот, која пропагирала западен тип на образование и била под влијание на прозападните Фукузава Јукичи и Мори Аринори. Меиџи властите имале поставено амбициозни цели во однос на образовните институции, со тоа што Јапонија требало да има 8 универзитети, 256 средни училишта и 53 760 основни училишта, со 4 години задолжително основно образование³⁵⁹. Во период од 30 години, во 1902, Јапонија имала 2 универзитета, 222 средни училишта и 27 076 основни училишта, со 4 години задолжително основно образование, кое ќе се зголеми на 6 години во 1907³⁶⁰. Првиот министер за образование бил Мори Аринори, кој бил на таа позиција од 1886 сè до неговото убиство од страна на шинтоистички екстремист во 1889. Иако бил кратко време на таа позиција, оставил свој печат на јапонскиот образован систем. Сметал дека образовниот систем требал да ѝ служи на државата, да се фокусира на морал, западни учења и физичко здравје и да биде локално финансиран (во случајот со основните школи)³⁶¹. Иако се обидува да го држи конфучијанизмот далеку од јапонското образование, влијанието на Мотода Еифу (конфучијанскиот татор на императорот Меиџи³⁶²), ќе остави своја трага во царскиот рескрипт за образование од 1890, каде најсилен фокус се давал на величењето на императорот и градење на моралните (главно конфучијански) вредности. Без оглед на тоа кои вредности биле клучни во новиот јапонски образован систем, напорите на властите вродиле со плод, бидејќи до 1900, основното образование станало (во пракса) безмалку универзално³⁶³. Успесите биле и на други полиња. Меѓу 1903 и 1908 година, процентот на ученици кои имале степен на образование над основното, скокнал од 8 %, на скоро 28 %³⁶⁴. Исто така, пораснал и процентот на девојчиња кои посетувале настава во основното образование, од 23 % во 1873, до 44 % во 1906³⁶⁵, но достигнувањето на вистинска еманципација во однос на ова прашање, останало недостижно во периодот кој го обработува овој труд. Во секој случај, процесот на едуцирање на пошироката популација што го започнал Токугава шогунатот, а Меиџи властите го продолжиле,

---

³⁵⁸ Sources..., p. 751-752

³⁵⁹ Исто, p. 764

³⁶⁰ Schirokauer et al, A Brief..., p. 205

³⁶¹ Sources..., p. 775-778

³⁶² Исто, p. 766

³⁶³ Duus (Ed.), The Cambridge..., p. 402

³⁶⁴ Исто, p. 402

³⁶⁵ Sources..., p. 787

успеал да создаде граѓани од претходните поданици, кои во почетокот на 20 век, биле доволно обучени и информирани (благодарение на појавата на првите модерни весници во 1870-тите) за да ја „втурнат“ Јапонија во рангот на модерна Голема сила.

Во однос на религијата, Јапонија била (традиционално) во слична позиција како Кина. Низ вековите: конфучијанизмот, таоизмот/даоизмот и будизмот се преплетувале во кинеската култура. Во Јапонија, пак, трите преплетени учења биле: шинтоизмот, будизмот и конфучијанизмот. Религиозните убедувања и филозофските мисли биле во симбиоза, резултирајќи во некаков духовен синкретизам кој бил целосна спротивност од тогашниот западен светоглед, на христијанска супериорност и ексклузивност. Како што беше напоменато во претходните глави во трудов, Јапонија во раниот 17 век започнала да води изолационистичка политика и како дел од таа политика била и забраната на христијанството (1606), како и казнувањето и прогонувањето на христијанските мисионери и нивните следбеници³⁶⁶. Ваквиот негативен став кон христијанството продолжил и во 19 век, но по Меиџи Реставрацијата, тоа се изменило. Со оглед на фактот што Големите сили биле исклучително христијански држави, како и обидите да се реформира Јапонија по западен терк, биле доволни причини за властите да воведат промени. Во 1872 (стапил на сила од први јануари 1873), грегоријанскиот календар го заменил стариот календар (кој бил базиран на кинескиот), а во 1873 била тргната забраната за христијанството³⁶⁷. Во однос на симбиозата на будизмот и шинтоизмот (позната како шинбуцу шуго), Меиџи властите решиле да постават јасна граница меѓу двете религии. Ова разграничување (познато како шинбуцу бунри³⁶⁸), стапило на сила во 1868, кога било формирано и посебно (краткотрајно) министерство за шинтоизам. Оваа поделба не била наменета да ги подели како две еднакви религии, туку да се даде примат на шинтоизмот, чии ритуали се сметале за директно поврзани со царската власт (саисеи ичи³⁶⁹). Во текот на 1870-тите и дел од 1880-тите, Меиџи властите се обиделе да спроведат еден вид „културна револуција“, која имала две компоненти: создавање на, т.н., државен шинтоизам³⁷⁰ (кој требало да биде официјалната/службената религија на Јапонија), како и иницијалниот (неуспешен) обид за потиснување на будизмот (хаибуцу кишаку)³⁷¹. Огромното мнозинство од јапонското население било негативно настроено кон ваквите промени и во голема мера ги задржале старите практики. Меѓутоа, Меиџи властите ја постигнале својата цел, а тоа било разграничување меѓу

---

³⁶⁶ Schirokauer et al, A Brief..., 137-138

³⁶⁷ Исто, p. 188-189

³⁶⁸ Jansen, The Making..., p. 351

³⁶⁹ Sources..., p. 793

³⁷⁰ Исто, p. 790-793

³⁷¹ Jansen, The Making..., p. 352-354

двете религии (барем на хартија), со што се направило регулирање на храмовите и другите свети места, како и на луѓето кои се грижеле за нив. По обидите на властите да ја регулираат религијата на Јапонија, единственото нешто што може да се каже со сигурност за убедувањата на широките народни маси во раниот 20 век е дека култот кон императорот бил „безбеден“ и вековните традиции на шинтоизмот и будизмот ја „преживеале“ транзицијата на раниот Меиџи период.

Доколку се разгледува општествениот аспект на јапонската историја меѓу 1850-тите и 1910-тите, исклучително важно е да се обрне внимание на интелектуалните струи и движења, заради нивното влијание врз донесувањето на политички одлуки и формирањето на јавно мислење. Во оваа глава се согледа важноста на одредени движења во однос на: општествената хиерархија, класните разлики, образованието и религијата. Иако се посвети внимание на интелектуалните движења во 19 век, треба да се споменат неколку учења кои се појавиле претходно и имале влијание подоцна. Станува збор за: кангаку (кинеско учење/знаење), кокугаку (национално учење/знаење) и рангаку (холандско/западно учење/знаење)³⁷². Кангаку се фокусираше на изучување на конфучијанските класици и се инспирираше од кинеската култура, која се сметала за „високата култура“ на Источна Азија. Еден од најпознатите претставници на кангаку бил Огју Сораи³⁷³. Кокугаку се појавило како реакција на кангаку, и наместо на Кина, се фокусираше на Јапонија. Кокугаку најдобро би се опишало како етнички нативизам или, со други зборови, некаква рана форма на национализам. Најсилен акцент се ставал на шинтоизмот и на „божественото“ потекло на царската куќа. Еден од најпознатите претставници на кокугаку, бил Аизава Сеишисаи³⁷⁴. Рангаку не претставувало некаква конкретна филозофија или идеологија, туку било составено од знаењата од западните држави, кои биле донесени во Јапонија од страна на холандските трговци. Заради нивната улога како доставувачи на тие книги, рангаку го добива своето име (холандско учење/знаење³⁷⁵), иако книгите биле од различни западни автори, но сепак преведени на холандски јазик. Центарот на овие студии бил во Нагасаки, кое било единственото пристаниште достапно на Холанѓаните. Таму се изучувал холандскиот јазик и потоа се преведувале книги со секакви содржини (христијанските биле забранети³⁷⁶), од: медицина, оптика, бродоградба, хемија, итн. Заради својата изолационистичка политика, Токугава шогунатот бил скептичен околу зголемениот интерес за „варварските“ студии и често пати спроведувале акции против луѓето вклучени во нив. Но, и покрај тоа, корисноста

³⁷² Jansen, *The Making...*, p. 204, 210

³⁷³ Исто, p. 198-202

³⁷⁴ *Sources...*, p. 617-627

³⁷⁵ Jansen, *The Making...*, p. 213

³⁷⁶ Schirokauer et al, *A Brief...*, p. 162

на информациите била неспорна и затоа во 1811 самите власти основале биро за преведување на холандските книги³⁷⁷. Трите горенаведени учења, во помала или поголема мера, влијаеле на интелектуалните струи во 19 век.

Во текот на 1850-тите и 1860-тите, Јапонија претрпела турбуленции на политички, економски и општествен план. Наглите промени биле доживувани различно во рамките на различните слоеви на население. Пример за ова може да послужи однесувањето на пошироките народни маси во 1867 и 1868, преку „и џе наика“ движењето³⁷⁸, кое има амбигуозно значење (од „зошто да не“, сè до „нека оди по ѓаволите“). Иако веселбите на луѓето биле карневалски, всушност ова движење било апсурдна реакција на горенаведените „турбуленции“ кои ја зафатиле Јапонија. Но, доколку се сака да се фокусира на клучните интелектуални реакции, може да се издвојат три: соно џои (обожувај го императорот, избркај ги варварите), каикоку џои (отворете ја државата, за да ги избркате варварите) и бунмеи каика (цивилизација и просветителство)³⁷⁹. Соно џои било под силно влијание на кокугаку, преку силниот акцент на императорот, шинтоизмот и држењето до јапонските традиции. Во очите на припадниците на оваа конзервативна струја, Западот бил закана за Јапонија и, притоа, немал што да понуди. Затоа, делата од кокугаку автори, како Аизава Сеишисаи и Фуџита Токо, биле важни за ова движење³⁸⁰. Каикоку џои било за нијанса попрагматично движење од соно џои. Причината за тоа било нивното пропагирање за прифаќање на корисните работи од Западот, без да се напуштат јапонските традиции. Преку стекнување на знаење и сила од Западот, Јапонија би била во позиција да пружи отпор на западниот империјализам. Еден од најпознатите претставници на каикоку џои, бил Сакума Шозан, чии мисли би се сумирале со слоганот: „тојо но дотоку, сеијо но гакугеи“ (источна етика и западна наука)³⁸¹. Третото движење, бунмеи каика, било највлијателно во рамките на Меиџи властите. Општо гледано, движењето поддржувало со ентузијазам прифаќање на мнозинството од западните работи, од индустријализацијата и технолошкиот напредок, сè до начинот на облекување, па дури и јадењето месо (кое претходно се сметало за „нечисто“). Многу од припадниците на ова движење студирале во странство, и/или биле дел од дипломатските мисии во 1860-тите и 1870-тите. Огромен дел од одлуките на Меиџи властите биле донесени во духот на бунмеи каика. Исто така, популистичкото движење за човековите права и слободи (џију минкен³⁸²), било инспирирано од бунмеи каика, преку изучувањето на

---

³⁷⁷ Schirokauer et al, A Brief..., p. 174

³⁷⁸ Jansen, The Making..., p. 324

³⁷⁹ Schirokauer et al, A Brief..., p. 179-180, 199-201

³⁸⁰ Sources..., p. 617-618

³⁸¹ Исто, p. 628-632

³⁸² Исто, p. 698

британските и француските модели на либерализам и конституционизам. Иако бунмеи каика движењето имало многу поддржувачи меѓу јапонските интелектуалци, најистакнатиот и највлијателниот од нив бил Фукузава Јукичи³⁸³. Преку неговите дела, кои опфаќале теми од демократизација на државата, сè до воведување на еднаков брачен статус меѓу сопружниците, тој успеал да остави огромен печат на јапонската култура во Меиџи периодот.

Во текот на 1890-тите, сè до Првата светска војна, јапонскиот ентузијазам за прифаќањето на западните работи станал поселективен. Една од главните причини за ова е одбивањето на западните земји да ја третираат Јапонија како еднаква сила, достоинствена за соработка. Тоа најдобро се гледа во изразот „жолтата опасност“³⁸⁴, кој се употребувал активно низ западните земји по јапонската победа врз Русија, и претставувал расистички и ксенофобичен страв од зајакнувањето на „небелите“ народи, кои потоа би се свртеле против Западот. Меѓутоа, и покрај тоа, влијанието на бунмеи каика движењето, а со тоа и влијанието на Западот, оставиле силна трага на јапонското општество и култура. Преку прифаќањето на западните „силни страни“ и притоа придржувајќи се до своите корени, Јапонија ќе успее да ги оствари своите, навидум, контрадикторни цели на „фукоку кјохеи“ (богата земја, силна војска)³⁸⁵ и „фуко“ (враќање на старото)³⁸⁶.

---

³⁸³ Sources..., p. 696-698

³⁸⁴ Jansen, The Making..., p. 448

³⁸⁵ Исто, p. 377

³⁸⁶ Исто, p. 328-329

Втор дел: Османлиската Империја

Прва глава: Политички аспект

Во рамките на оваа глава ќе се разгледаат политичките аспекти на развојот на настаните кои ја засегаале Османлиската Империја меѓу 1853 и 1912 година. Под политички аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: воведување устав и парламентарен систем, релевантни законски промени, дипломатски односи, граѓански војни и превирања, дефанзивни и офанзивни војни, итн. Подетален осврт на дел од овие теми ќе може да се најде во следните глави. Во меѓувреме, посветеноста е на политичките дејствија во Османлиската Империја во горенаведениот период.

Во текот на 1850-тите години, Османлиската Империја поминувала низ тежок период, на воен и на економски план. На воен план, Империјата била зафатена во Кримската војна (1853-1856), на економски план, Османлиите биле приморани да се задолжат, со што започнал нивниот јавен долг. Во текот на 50-тите години од 19 век, државата се наоѓала во мошне незавидна ситуација, бидејќи било веќе јасно дека Османлиите зависеле од воената и финансиската помош на Западот. Во исто време, Империјата била и во процесот на воведување реформи, со цел да се модернизира државата. Периодот на воведување на овие реформи е познат како Танзимат (1839-1876)³⁸⁷. Со цел да се добие поцелосна слика за Османлиската Империја, потребно е да се обрне внимание и на периодот пред средината на 19 век.

Од падот на Константинопол во 1453, па сè до 18 век, Османлиската Империја претставувала сериозна закана за европските држави. Во текот на 16 век, за време на владеењето на султанот Сулејман I (1520-1566), познат како Величенствениот или Законодавецот³⁸⁸, Османлиската Империја го доживеала својот зенит и, несомнено, била една од најмоќните држави во светот, притоа красејќи се со епитетот Голема сила. Меѓутоа, во подоцнежните години на 18 век, како и почетокот на 19 век, Османлиската Империја била забележително послаба, што било максимално искористено од опортунитисти на надворешен план (европските сили, особено Русија), како и на внатрешен план (различните паши, особено тие во Египет). Заради ваквата поставеност на работите, било неопходно реформирање на државата и имало султани

---

³⁸⁷ Yonca Köksal, *The Ottoman Empire in the Tanzimat Era: Provincial perspectives from Ankara to Edirne*, SOAS/ZMO/Routledge Studies on the Middle East, Routledge, 2019, p. 2-3

³⁸⁸ Metin Kunt and Christine Woodhead (Eds.), *Süleyman the Magnificent and his age: The Ottoman Empire in the Early Modern World*, Longman, 1995, p. 28, 166

кои биле желни да ги спроведат реформите, години пред Танзиматот. Станува збор за Селим III (1789-1807) и Махмуд II (1808-1839). Селим III се обидел да воведо реформи во Империјата преку, т.н., „нов ред/систем“ (низами цедид)³⁸⁹, кој, главно, се фокусираше на реформирање на војската, но вклучувал и одредени економски реформи. Но, ваквите обиди за промена претставувале закана за ретроградните сили во Империјата, од кои јаничарите и улемата биле највлијателни. Нивниот отпор вродил со плод бидејќи не само што реформите биле неуспешни, туку и самиот султан бил отстранет од власт, а подоцна и убиен³⁹⁰. На негово место бил поставен Мустафа IV, кој владеел само една година. Махмуд II, поучен од грешките на Селим III, решил да пристапи посуптилно во однос на реформирањето на Империјата, без да ги алармира јаничарите и останатите конзервативни сили на османлиската елита. Таквиот пристап му овозможил да се подготви за неизбежниот конфликт со горенаведената елита. Така, во 1826, јаничарскиот корпус бил укинат а нивниот отпор задушен³⁹¹. Новата османлиска војска била основана по западен терк и, како таква, ѝ служела на Империјата сè до нејзиниот крај. Махмуд II успеал да воведо реформи и во други области, како: администрацијата, судството, оданочувањето, и слично. Меѓутоа, Османлиската Империја за време на владеењето на Махмуд II претрпела и загуби. Србија стекнала автономија, Грција станала независна, а Египет, на чие чело стоел Мухамед Али, започнал да ја засенува Османлиската Империја, иако ејалетот бил, де јуре, дел од Империјата. Причината за тоа бил процесот на реформи во ејалетот, започнат од самиот Мухамед Али, кој сакал да го модернизира и зајакне Египет. Токму неговите реформи (или поточно кажано, резултатите од истите), ќе послужат како пример за султанот Махмуд II и неговите наследници³⁹². Но, во текот на 1830-тите и почетокот на 1840-тите години, Империјата ќе биде директно соочена со реформираните сили на Египет, што ќе ги предизвика европските сили да интервенираат на страната на Османлиите во 1840 и 1841³⁹³. Во тоа време, на чело на Османлиската Империја бил султанот Абдул Меџит I (1839-1861).

На самиот почеток на своето владеење, султанот го објавил Ѓулханскиот хатишериф, кој веќе бил во процесот на изработка во времето на неговиот татко и

---

³⁸⁹ Stanford J. Shaw, *The Nizam-i Cedid army under Sultan Selim III 1789-1807*, Oriens, Vol. 18/19, Brill, 1965/1966, p. 168

³⁹⁰ Kadir Ustun, *The New Order and its enemies: Opposition to military reform in the Ottoman Empire 1789-1807*, Columbia University, 2013, p. 244, 253

³⁹¹ Stanford J. Shaw and Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume II, Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975*, Cambridge University Press, 2002, p. 20-21

³⁹² Исто, p. 9-12

³⁹³ *The Cambridge History of Turkey, Volume 4, Turkey in the Modern World*, Reşat Kasaba (Ed.), Cambridge University Press, 2008, p. 14-15

претходник, Махмуд II³⁹⁴. Објавувањето на Ѓулханскиот хатишериф во 1839 година (на турски, грчки и француски³⁹⁵), го означува и почетокот на Танзиматот. Всушност, документот ветувал и најавувал реформи кои би требало да ја модернизираат Империјата и бил (во голема мера) составен од Мустафа Решит Паша³⁹⁶. Главните точки што ги опфаќал Ѓулханскиот хатишериф биле: еднаквост на сите поданици на Империјата, уредување на даночниот систем, уредување на правниот систем, реформирање на воената служба, итн.³⁹⁷ Гореспоменатиот Мустафа Решит Паша, заедно со Мехмед Емин Али Паша и Мехмед Фуат Паша, биле клучните фигури во ерата на Танзиматот³⁹⁸. Сите тие биле во позиција на голем везир и/или министер за надворешни работи меѓу 1830-тите и 1860-тите³⁹⁹. Во текот на Танзиматот, традиционалните центри на моќ, како улемата и локалните управители, постепено биле истиснати од страна на новонастанатата бирократска елита во Цариград, чија цел била централизација и модернизација на Империјата. Втората половина од владеењето на султанот Абдул Меџит I го означува почетокот на периодот којшто е опфатен во овој труд.

Во почетокот на 1850-тите, Русија и Франција претендирале да бидат, т.н., заштитници на христијаните во Левантот (поточно во Палестина)⁴⁰⁰. Откако Османлиската Империја ќе ја заземе страната на Франција, Русија ќе постави ултиматум, кој Османлиите ќе го одбијат, знаејќи дека ја имаат поддршката на западните сили (особено Велика Британија). Тоа ќе послужи како повод за почетокот на Кримската војна, која ќе трае скоро две и пол години и во која ќе бидат вклучени: Османлиската Империја, Велика Британија, Франција и Сардинија-Пиемонт, против Русија. Во текот на тие две и пол години, Големите сили ќе ја искушат својата прва модерна војна, благодарение на Индустриската револуција и напредокот на воената технологија (повеќе внимание на воените конфликти ќе се обрне во следната глава). Во март 1856, во Париз, ќе биде склучен мир, во кој Русија ќе претрпи минимални територијални загуби, без да треба да исплати репарации на Османлиите⁴⁰¹. Исто така, Османлиите официјално ќе станат дел од, т.н., „Концерт на Европа“, кој ја претставувал конзервативната реакција на Големите сили кон револуционерните и

---

³⁹⁴ Исто, p. 13

³⁹⁵ Christoph Herzog and Malek Sharif (Eds.), *The First Ottoman Experiment in Democracy*, *Istanbul Texten und Studien*, Band 18, Orient-Institut Istanbul, Ergon Verlag Würzburg, 2016, p. 22

³⁹⁶ M. Şükrü Hanioğlu, *A Brief History of the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 2008, p. 72-73

³⁹⁷ Shaw and Shaw, *History...*, p. 59-61

³⁹⁸ Исто, p. 61-64

³⁹⁹ Donald Quataert, *The Ottoman Empire 1700-1922*, Second Edition, *New Approaches to European History*, Cambridge University Press, 2005, p. 82

⁴⁰⁰ Mehrdad Kia, *The Ottoman Empire*, *Greenwood Guides to Historic Events 1500-1900*, Greenwood Press, 2008, p. 118

⁴⁰¹ John Sweetman, *The Crimean War*, *Essential Histories*, Osprey Publishing, 2001, p. 85-87

либералните идеи, произлезени од Револуцијата во Франција во 1789 година. Иако Османлиите и нивните сојузници биле победници во војната, проблематично е да се каже дали придобивките ги надминале загубите. Самиот конфликт ги присилил османлиските власти да позајмат финансии од Западот, што претставувал негативен преседан за државата. Со текот на годините станало евидентно дека Османлиската Империја била воено и финансиски зависна од западните сили, што претставувало голема дамка на државниот суверенитет.

Еден месец пред потпишувањето на Мировниот договор во Париз, султанот Абдул Меџит I го објавил вториот важен документ од Танзиматот, Хатихумајунот од 1856 година⁴⁰². Тука била нагласена еднаквоста меѓу муслиманите и немуслиманите⁴⁰³, не само во судските процеси, туку и во рамките на: државната и воената служба, образованието, оданочувањето и сите други области, со што би биле рамноправни граѓани на Империјата⁴⁰⁴. Оваа рамноправност, не довела до укинување на различните милети, ниту, пак, на нивните права и обврски. И покрај тоа, позитивните промени за немуслиманското население на Османлиската Империја, биле евидентни. Иако Хатихумајунот од 1856 во голема мера бил инспириран од западните мисли и практики⁴⁰⁵, Мехмед Емин Али Паша бил вклучен во неговото составување, особено во воведот⁴⁰⁶. Документот претставувал важен чекор во процесот на модернизација на Османлиската Империја, кој не претставувал збир на ветувања за реформа (како Ѓулханскиот хатишериф), но исто така, не бил пандан на устав. Тоа ќе се оствари две децении подоцна, долго по смртта на султанот Абдул Меџит I.

Гореспоменатата смрт на султанот се случила на 25 јуни 1861. Бил наследен од неговиот брат Абдул Азис (1861-1876)⁴⁰⁷. Тој го продолжил трендот на танзиматски реформи како своите претходници, но не бил двигателот на истите. Таа улога ја преземале „протежеата“ на веќе починатиот Мустафа Решит Паша – Али Паша и Фуат Паша. Во текот на 60-тите години на 19 век, Османлиската Империја го реформирала својот административно-територијален систем. Во 1864 биле воведени вилаетите, најголемите административно-територијални единици, кои ги замениле ејалетите/беглербеглуците⁴⁰⁸. Оваа промена не се случила веднаш, туку во текот на повеќе години. Причината за оваа реформа била застареноста на средновековните ејалети, како и применување на систем што бил сличен на францускиот систем на

⁴⁰² Herzog and Sharif (Eds.), *The First...*, p. 93-94

⁴⁰³ *The Cambridge...*, p. 18

⁴⁰⁴ Roderic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Princeton University Press, 1963, p. 55-56

⁴⁰⁵ Исто, p. 52-55

⁴⁰⁶ Carter V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton University Press, 1980, p. 170

⁴⁰⁷ Davison, *Reform...*, p. 109

⁴⁰⁸ Shaw and Shaw, *History...*, p. 88-89

префектури. Исто така, вилаетите биле дополнително поделени на: санџаци, кази и нахии⁴⁰⁹. Ваквата грануларност требало да овозможи поефикасно управување со провинциите на Империјата. Дискутабилно е колку вилаетскиот систем успеал во таа задача. Во 1867, султанот Абдул Азис посетил повеќе европски градови и престолнини (во земји како: Италија, Франција, Британија и Австро-Унгарија), како дел од дипломатска мисија, и тој бил првиот османлиски султан кој го сторил тоа⁴¹⁰. Истата година ја формализирал титулата кедив на управителот на Египет, Исмаил Паша⁴¹¹. Со тоа, била заменета титулата валија со кедив и Египет стекнал поголем степен на автономија во рамките на Османлиската Империја. Во 1868, биле основани државен совет и судски совет, со што се поделила законодавната и судската власт⁴¹². Во текот на 1860-тите и 1870-тите, имало напливи на исламски бегалци (мухаџири) кои се населиле во балканските и малоазиските територии на Османлиската Империја⁴¹³. Најголемиот дел од нив биле Черкези и кримски Татари. Тоа претставувал дополнителен логистички проблем за државата и дополнително ги зголемил тензиите со немуслиманските елементи во балканските територии на Империјата. Во 1865, било формирано друштвото: „Млади Османлии“, кои сметале дека танзиматските реформи не биле доволно коренити⁴¹⁴. Нивните цели биле модернизирање и либерализирање на државата, но исто така, задржување на релевантноста на исламот⁴¹⁵. Со други зборови, синкретизирање на западните институции со исламските вредности. Од клучна важност за Младоосманлиите било воведувањето устав и формирањето парламент. Заради нивното агитирање биле присилени да пребегнат во Париз, но подоцна се вратиле во Цариград, каде имале значајна улога во настаните во 1870-тите. Последните години од владеењето на султанот Абдул Азис биле особено турбулентни. Светската економија била засегната од економска криза којашто започнала во 1873, која заедно со другите финансиски тешкотии ги присилила османлиските власти да прогласат банкрот во 1875, главно бидејќи не биле во состојба да го исплатат својот долг⁴¹⁶. Истата година, како и следната, биле кренати неколку балкански востанија, што директно придонело за почетокот на, т.н., Голема источна криза (1875-1878). Иако оваа криза започнала за време на владеењето на султанот Абдул Азис, тој нема да продолжи да биде на чело на Империјата кога кризата ќе биде (делумно) решена во

---

⁴⁰⁹ The Cambridge..., p. 27

⁴¹⁰ Davison, Reform..., p. 172

⁴¹¹ Shaw and Shaw, History..., p. 145

⁴¹² Davison, Reform..., p. 240

⁴¹³ Kemal H. Karpat, Ottoman population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics, The University of Wisconsin Press, 1985, p. 65-77

⁴¹⁴ The Cambridge..., p. 32-33

⁴¹⁵ Исто, p. 32-33

⁴¹⁶ Hanioglu, A Brief..., p. 92

1878. На 30 мај 1876 султанот бил отстранет од тронот (и неколку дена подоцна извршил самоубиство) и на негово место бил поставен Мурат V⁴¹⁷, но заради неговата проблематична ментална состојба, тој владеел до крајот на август истата година⁴¹⁸. Бил наследен од Абдул Хамид II (1876-1909), кој оставил трага на Османлиската Империја.

Султанот Абдул Хамид II често се смета за последниот политички релевантен султан на Османлиската Империја. Слично како неговиот татко, султанот Абдул Меџит I, така и Абдул Хамид II, го започнал своето владеење со објавувањето на важен политички документ. Во овој случај станува збор за османлискиот Устав, кој со неговото објавување во декември 1876 ги заокружил танзиматските реформи. Пред да се премине на самиот Устав, важно е да се напомене дека и Мурат V и Абдул Хамид II биле поставени на тронот од страна на Младите Османлии и нивните соработници. Голема улога во тоа играл Мидхат Паша⁴¹⁹ кој, исто така, бил директно вклучен во составувањето на Уставот. Со објавувањето на овој документ, Османлиската Империја станала конституционална/парламентарна монархија, иако тоа не траело долго време. Османлискиот парламент бил дводомен, горниот дом бил Сенатот, долниот дом бил Домот на пратеници⁴²⁰. Сенатот бил составен од сенатори кои биле избирани од самиот султан и нивниот број требало да изнесува не повеќе од 1/3 од бројот на пратеници⁴²¹. Сенаторите требало да имаат најмалку 40 години и да имаат важна улога во општеството⁴²². Домот на пратеници бил составен од пратеници кои биле изгласани од оние граѓани кои имале право на глас. Тука би спаѓале мажите над 25 години, кои плаќале данок⁴²³. Кандидатите за пратеници, пак, требало да бидат мажи над 30 години, да го владеат османотурскиот јазик, да бидат морални личности и да немаат двојно државјанство⁴²⁴. Изборите се оддржувале во две фази, во првата фаза еден кандидат бил избран на секои 50 000 мажи во рамките на санџакот, додека, пак, во втората фаза се избирал по еден кандидат од 500 кандидати кои биле избрани во првата фаза⁴²⁵. По составувањето на парламентот, неговото работење претставувало голем предизвик за султанот, иако тој задржал широки ингеренции во рамките на Уставот. Иако османлискиот парламент имал само две сесии, од март, до јуни 1877, и од декември 1877, до февруари 1878, пратениците покажале желба за работа и

---

⁴¹⁷ Shaw and Shaw, *History...*, p. 163-164

⁴¹⁸ Davison, *Reform...*, p. 351-357

⁴¹⁹ *The Cambridge...*, p. 42-43

⁴²⁰ Hasan Kayali, *Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire 1876-1919*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 27, No. 3, Cambridge University Press, 1995, p. 266

⁴²¹ Shaw and Shaw, *History...*, p. 176

⁴²² Исто, p. 176

⁴²³ Kayali, *Elections...*, p. 269

⁴²⁴ Исто, p. 266

⁴²⁵ Исто, p. 269

реформа, како и подготвеност да се критикува конструктивно⁴²⁶. Откако го распуштил парламентот во февруари 1878, султанот Абдул Хамид II не го свикал повторно во наредните 30 години. Меѓутоа, во 1877 и 1878, парламентот не бил единственото нешто за султанот.

Големата источна криза, повторно го актуелизирала „Источното прашање“ во очите на западните сили. Востанијата на Балканот ја зголемувале можноста за руска интервенција на страна на нивните словенски браќа. Со цел да се реши кризата, била свикана, т.н., Цариградска конференција, која траела од декември 1876, до јануари 1877⁴²⁷. Велика Британија, Франција, Германија, Австро-Унгарија, Италија и Русија, неколку пати доставиле предлози за реформи на балканските територии на Османлиската Империја, но тие биле одбиени од Османлиите. Откако станало јасно дека османлискиот државен врв немал намера да прифати било каков предлог од западните сили, конференцијата се распуштила⁴²⁸. Причината за османлиското одбивање на предлозите било објавувањето на Уставот во декември 1876 и формирањето на парламентот во 1877. Ваквиот став на Османлиите ќе ги стави во помалку поволна дипломатска позиција, отколку таа во 1850-тите. Овој пат, западните сили нема да застанат во одбрана на Османлиската Империја кога Русија ќе објави војна во април 1877⁴²⁹. Иако османлиските сили не биле за потценување (по модернизирањето на војската во периодот на Танзиматот), руските сили биле далеку поуспешни во борбите на Балкан, како и тие на Кавказ. Успешната кампања во Бугарија, како и паѓањето на Одрин во руски раце, им овозможило на руските сили да се упатат за Цариград во февруари 1878⁴³⁰. Заради можноста за британска интервенција, Русија го прифатила османлискиот апел за мир. Во март 1878 бил потпишан прелиминарниот Мировен договор во Сан Стефано, со кој: Србија, Црна Гора, Романија и Бугарија би се стекнале со независност, но вклучувал и дополнително губење на територии на сметка на: Црна Гора, Србија, Грција и Русија⁴³¹. Ваквиот договор бил неприфатлив за западните сили и затоа бил видоизменет неколку месеци подоцна, за време на Берлинскиот конгрес. Конгресот бил одржан од јуни, до јули 1878, кога била потврдена независноста на: Србија, Црна Гора и Романија, но Бугарија била сведена на автономната провинција Источна Румелија и автономното кнежевство Бугарија⁴³². Иако Конгресот нудел поприфатливи услови за Османлиската Империја,

---

⁴²⁶ Davison, Reform..., p. 403

⁴²⁷ Shaw and Shaw, History..., p. 173-174, 178-180

⁴²⁸ Davison, Reform..., p. 393-394

⁴²⁹ The Cambridge..., p. 46

⁴³⁰ Ian Drury, The Russo-Turkish War 1877, Men-at-Arms, No. 277, Osprey Publishing, 1994, p. 14

⁴³¹ The Cambridge..., p. 46

⁴³² Shaw and Shaw, History..., p. 190-191

результатите од војната со Русија ги потврдиле поразителните факти дека Империјата била зависна од Западот за зачувување на своето постоење, и со тоа, нејзиниот суверенитет „стоел на стаклени нозе“.

Периодот меѓу 1878 и 1908, султанот Абдул Хамид II го поминал без да го свика парламентот, притоа владејќи авторитарно⁴³³, заради што, неговото владеење се нарекува и деспотизам (истибад)⁴³⁴. Но, за време на тие 30 години, Османлиската Империја претрпела промени, без да западне целосно во „реакционерската замка“, како многу други држави пред неа. Меѓутоа, не биле преземани доволно чекори кон забрзаното модернизирање на државата, особено на политички план. Исто така, односите со западните сили станале неповолни, особено по одбивањето на предлозите од Цариградската конференција. Во текот на следните децении, западните сили ќе бидат тие кои, на директен или индиректен начин, ќе го загрозат територијалниот интегритет, па и суверенитет на Османлиската Империја. Веднаш по Берлинскиот конгрес, Австро-Унгарија ќе го окупира Босанскиот вилает⁴³⁵ а Кипар ќе стане британски протекторат⁴³⁶. Во 1881, Франција ќе го стори истото со Тунис⁴³⁷, а Египет (заедно со Суецкиот канал) ќе стане британски протекторат следната година⁴³⁸. Згора на тоа, обидите на османлиските власти да станат дипломатски еднакви на западните сили, биле залудни. Во текот на целиот период што овој труд го обработува, Османлиската Империја нема да успее да издејствува укинување на екстратериторијалноста⁴³⁹, ниту, пак, да се стекне со царинска автономија⁴⁴⁰. Двете цели ќе бидат постигнати во 1920-тите, по Првата светска војна, од страна на Република Турција. Во текот на 1880-тите и 1890-тите се зголемувале националистичките тензии на Балканот, како и меѓу Ерменците во источните предели на Империјата. Во текот на 1880-тите години, Османлиската Империја ќе ги предаде Арта и Тесалија на Грција, а Бугарија ќе успее да ја анектира Источна Румелија⁴⁴¹. Во текот на 1890-тите, пак, тензиите со Ерменците ќе резултираат во масакри, додека грчките претензии за, т.н., Мегали идеја ќе доведат до војна меѓу Османлиската Империја и Грција⁴⁴². Иако Османлиите ќе извојуваат победа, островот Крит ќе стане автономна провинција во 1898. Ваквата поставеност на работите, кога од една страна

---

⁴³³ Herzog and Sharif (Eds.), *The First...*, p. 64

⁴³⁴ *The Cambridge...*, p. 39-40

⁴³⁵ Shaw and Shaw, *History...*, p. 191-192

⁴³⁶ *The Cambridge...*, p. 47-48

⁴³⁷ Shaw and Shaw, *History...*, p. 192-193

⁴³⁸ Исто, p. 193-195

⁴³⁹ Kayaoğlu, *Legal...*, p. 104-106

⁴⁴⁰ Stanford J. Shaw, *The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 6, No. 4, Cambridge University Press, 1975, p. 445

⁴⁴¹ Shaw and Shaw, *History...*, p. 196-199

⁴⁴² *The Cambridge...*, p. 54-57

Империјата страдала од тензии и востанија, притоа губејќи територии, а од друга страна султанот сакал да ја спаси Империјата преку дополнителна централизација на моќ, претставувала плодна почва за револуција.

Во 1889 година, во Цариград, било основано Друштвото за османско единство⁴⁴³, кое подоцна ќе стане Османско друштво за единство и напредок⁴⁴⁴, или Комитет за единство и напредок⁴⁴⁵. Оваа група на млади османлиски интелектуалци сметале дека Империјата треба да продолжи да го следи веќе поставениот пат во 1876 и 1877, со објавувањето на Уставот и работата на парламентот. Тие сметале дека само конституционизмот и парламентаризмот (како и другите аспекти на либерализмот) биле единствениот начин да се доведе Османлиската Империја во стабилна и функционална состојба. Ова движење е попознато под името Млади Турци/Младотурци⁴⁴⁶. Слично како Младоосманлиите пред нив, така и Младотурците сметале дека властите требало да се фокусираат на либерализација на државата, како и ставање акцент на заедничкиот османски идентитет, кој требало да послужи како една супранационална замена за различните национални идентитети, кои ја дестабилизираше и разорувале Империјата. Во првата деценија од 20 век, ќе се интензивира активноста на движењето, кое ќе кулминира во јули 1908. Поводот за започнувањето на, т.н., Младотурска револуција бил двоен: Ревалската средба меѓу Велика Британија и Русија и гласините за потенцијалното напаѓање на организацијата од страна на владините безбедносни служби⁴⁴⁷. Младотурската револуција не претставувала ниту вистински државен удар, ниту, пак, граѓанска војна, во која султанот би бил присилен да абдицира⁴⁴⁸. Меѓутоа, султанот Абдул Хамид II бил присилен да абдицира во 1909, по неуспешната контрареволуција на, т.н., инцидент на 31 март⁴⁴⁹. На негово место бил поставен неговиот полубрат Мехмед V (1909-1918) кој ја имал таа чест да биде претпоследниот султан на Османлиската Империја. Пред контрареволуцијата и абдикацијата, во 1908, по Младотурската револуција, повторно бил свикан парламентот и биле организирани избори во ноември и декември, на кои учествувале различни политички партии⁴⁵⁰. Со тоа, започнал, т.н., Втор уставен

---

⁴⁴³ Erik J. Zürcher, *The Young Turk Legacy and Nation-building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*, I. B. Tauris, 2010, p. 97

⁴⁴⁴ Shaw and Shaw, *History...*, p. 256

⁴⁴⁵ Herzog and Sharif (Eds.), *The First...*, p.123

⁴⁴⁶ *The Cambridge...*, p. 58-60

⁴⁴⁷ Hanioglu, *A Brief...*, p. 148-149

⁴⁴⁸ Zürcher, *The Young...*, p. 75

⁴⁴⁹ Исто, p. 76

⁴⁵⁰ Myron Weiner and Ergun Özbudun (Eds.), *Competitive Elections in Developing Countries*, Duke University Press, 1987, p. 334

период (Првиот уставен период бил од 1876, до 1878)⁴⁵¹. На изборите, Комитетот за единство и напредок бил далеку поуспешен од конкурентските партии, имено Османската либерална партија. Од 288 пратеници: 147 биле Турци, 60 Арапи, 27 Албанци, 26 Грци, 14 Ерменци, 10 Словени и 4 Евреи⁴⁵². Меѓу сите тие заедници, Комитетот за единство и напредок имал свои претставници, благодарение на нивната политичка активност пред изборите (како и нивната улога во револуцијата). Тие добиле повеќе пратенички места од било која друга партија, но независните кандидати, исто така, биле во голем број. Изборите во 1912 ќе резултираат со, безмалку, целосна контрола на Комитетот врз парламентот, кога само 6 пратеници биле од опозицијата. Но, оваа победа била краткотрајна бидејќи истата година биле отстранети од власт преку државен удар⁴⁵³. Меѓутоа, Комитетот се вратил на власт во 1913, преку свој државен удар, притоа воведувајќи, речиси, еднопартиски систем во земјата⁴⁵⁴ (но, тие настани се надвор од доменот на овој труд).

Покрај парламентарните „битки“, меѓу 1908 и 1912, Османлиската Империја претрпела и територијални загуби. Во 1908, Австро-Унгарија ја анектирала Босна и Херцеговина, а Бугарија прогласила независност⁴⁵⁵. Меѓу 1910 и 1912 година имало неколку албански востанија⁴⁵⁶, а од 1911, до 1912, Османлиите воделе војна против Италија, во која ги изгубиле Либија и Додеканезите⁴⁵⁷. Во октомври 1912, Османлиската Империја била нападна од Балканскиот сојуз, чии членови биле: Србија, Црна Гора, Бугарија и Грција⁴⁵⁸. На големо изненадување на западните сили, балканските држави успеале да ја поразат Османлиската Империја. Во мај 1913, во Лондон, Империјата склучила мир со балканските држави, кога ги изгубила, речиси, сите европски територии (западно од линијата Енос-Мидија), иако назад добила дел од Источна Тракија по Втората балканска војна, во август 1913⁴⁵⁹. Османлиската Империја престанала да постои во 1922 и била заменета со Република Турција. Иако Балканските војни и Првата светска војна се клучни за падот на Империјата, преку анализата во оваа глава може да се забележи дека нејзината транзиција од Голема сила во регионална сила, започнала многу години претходно.

---

⁴⁵¹ Kayali, Elections..., p. 265

⁴⁵² Weiner and Özbudun (Eds.), Competitive..., p. 334

⁴⁵³ Исто, p. 334-335

⁴⁵⁴ The Cambridge..., p. 73-74

⁴⁵⁵ Shaw and Shaw, History..., p. 276-277

⁴⁵⁶ Исто, p. 287-288

⁴⁵⁷ The Cambridge..., p. 86-87

⁴⁵⁸ Исто, p. 88-89

⁴⁵⁹ Shaw and Shaw, History..., p. 296-298

Втора глава: Воен аспект

Во оваа глава ќе се разгледаат воените аспекти на развојот на настаните кои ја засегаат Османлиската Империја меѓу 1853 и 1912 година. Под воени аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: „судбината“ на јаничарскиот корпус, создавањето и развојот на модерната османлиска армија и морнарица, конфликтите во, и надвор од државата, итн. Причината за постоењето на оваа глава (надвор од политичкиот аспект) е бидејќи во геополитички контекст, поседувањето на модерна и моќна војска и морнарица е еден од столбовите за една држава да го достигне рангот на Голема сила. Таа реалност била особено релевантна за доцниот 19 и раниот 20 век, како што ќе може да се види подолу. Затоа треба да се одвои време и внимание и на воениот аспект во горенаведениот период.

Кога би се навлегувало во воениот аспект на османлиската историја, неминовно е споменувањето на (веројатно) најпознатиот корпус во османлиската војска, а тоа е јаничарскиот. Јаничарите биле дел од Османлиската Империја уште од самиот почеток⁴⁶⁰ и, генерално, ги претставувале најефикасните единици на Империјата. Нивната регрутација била дел од, т.н., девширме систем, кога христијански момчиња (најчесто од Балканот) биле присилно земани од своите домови, исламизирани, и потоа воено обучени за да му служат на султанот⁴⁶¹. Во текот на 17 век, девширме системот ќе замре⁴⁶², а јаничарскиот корпус ќе започне да станува сè поголем товар на Империјата⁴⁶³. Бидејќи уживале привилегиран статус во рамките на Османлиската Империја, јаничарите ќе претставуваат моќен конзервативен елемент во општеството, негативно настроен кон реформи. Нивната позиција им дозволувала да имаат налик на „преторијански способности“, како што ќе биде случај со Селим III во 1807. Кога станува збор за Селим III и неговите обиди за реформа, во оваа глава, соодветно е да се издвојат оние кои ги засегаат војската и морнарицата. Во однос на војската, султанот имал намера да создаде нова и модернизирани војска, која требало, евентуално, да ја замени застарената османлиска војска. Причината за ова може да се најде во поразите на османлиите од страна на нивните европски соперници, особено Русија. Новата војска била клучен дел од, т.н., низами џедид (нов ред/систем), кој требало да биде важен чекор кон модернизирањето на Империјата, следејќи ги примерите на

---

⁴⁶⁰ Erik J. Zürcher (Ed.), *Arming the State: Military Conscription in the Middle East and Central Asia 1775-1925*, I. B. Tauris, 1999, p. 23

⁴⁶¹ Исто, p. 23

⁴⁶² Исто, p. 27

⁴⁶³ David Nicolle, *Armies of the Ottoman Empire 1775-1820*, Men-at-Arms, No. 314, Osprey Publishing, 1998, p. 12

западните сили⁴⁶⁴. Новата војска имала потенцијал да ја смени воената судбина на Империјата, но превентивната акција на јаничарите и другите конзервативни елементи го отстраниле Селим III од власт во мај 1807⁴⁶⁵. По неговото отстранување од власт, реформирањето на војската било запрено. Во однос на морнарицата, султанот Селим III преземал чекори кон уредна класификација и стандардизација на османлиската флота⁴⁶⁶. Се обрнало дополнително внимание на градењето на актуелни видови на воени бродови, со поголема огнена моќ (како трокатните и двокатните бродови) кои, исто така, ги замениле старите бродови придвижени од весла⁴⁶⁷. Странските сведоци од крајот на 18 и почетокот на 19 век, соопштувале пофални извештаи за флотата на Селим III⁴⁶⁸. За разлика од војската, развојот на морнарицата не бил целосно запрен по отстранувањето на султанот од власт.

Следниот султан кој ќе биде посветен на реформирање на воените сили на Османлиската Империја бил Махмуд II кој, учејќи од грешките на Селим III, ќе пристапи повнимателно кон справување со ретроградните сили во Империјата. Сметајќи дека условите се поволни за делување, во јуни 1826 презел решавачки чекор кон решавање на јаничарскиот проблем со тоа што го укинал корпусот⁴⁶⁹. Новосозданиот воен вакуум бил исполнет со, т.н., Мансурска војска, чие целосно име било: „Победоносните војници на Мухамед“⁴⁷⁰. Тие ја претставувале новата војска на Османлиската Империја и ќе служат (на еден или друг начин) сè до Првата светска војна. Реформирањето на војската било проследено и со создавањето на воена школа за офицерскиот корпус во: војската, морнарицата и артилеријата⁴⁷¹. По поразот кај Наварино (1827) од страна на европските сили, султанот Махмуд II се посветил на модернизирање на османлиската флота. Можеби најдобриот пример за тоа е бродот „Махмудије“ кој бил нарачан и наречен по самиот султан⁴⁷². Вооружен со 128 топови на три ката, овој воен брод бил еден од најголемите во светот во тоа време⁴⁷³. Иако реформите на султанот Махмуд II се важни, тие не ги спречиле поразите на Империјата во војните против: Грција (1821-1829), Русија (1828-1829) и Египет (1831-1833). Важно е да се напомене дека поразот против Грција, главно, е заради

---

⁴⁶⁴ Ustun, *The New...*, p. 61-65

⁴⁶⁵ Исто, p. 8

⁴⁶⁶ Tuncay Zorlu, *Innovation and Empire in Turkey: Sultan Selim III and the Modernisation of the Ottoman Navy*, Tauris Academic Studies, 2008, p. 118

⁴⁶⁷ Исто, p. 119

⁴⁶⁸ Исто, p. 119

⁴⁶⁹ Gültekin Yıldız, *Ottoman military organization 1800-1918*, *The Encyclopedia of War*, First Edition, Gordon Martel (Ed.), Blackwell Publishing, 2012, p. 3

⁴⁷⁰ Исто, p. 4

⁴⁷¹ Исто, p. 5

⁴⁷² Zorlu, *Innovation...*, p. 117

⁴⁷³ Исто, p. 165

интервенцијата на западните сили, додека, пак, во случајот со Русија и Египет, тие поседувале помодерни и попрофесионални војски. Патем, успехот на реформите во Египет е клучна причина за почетокот на реформите на Махмуд II во Османлиската Империја⁴⁷⁴. Заканата од амбициозниот валија на Египет, Мухамед Али, ќе биде решена со помош на интервенцијата на западните сили, и со тоа, Османлиската Империја повторно ќе воспостави контрола врз Левантот. Но, во тоа време, султан бил Абдул Меџит I.

Новиот султан ќе продолжи со процесот на реформирање на османлиската војска. Тоа претставувало важна компонента од танзиматските реформи, за чиј почеток се смета објавувањето на Ѓулханскиот хатишериф во 1839. Во 1843 се вовела, т.н., редовна војска (низамие), во која воената служба траела 5 години (која продолжила да се намалува до 2 години), како и резервна војска (редиф), во која воената служба траела 7 години⁴⁷⁵. Војската била поделена во 5 армии (редовна со резервна), секоја задолжена за различен регион. Во 1846 бил објавен првиот закон за редовна воена служба, кој ги засегал младите мажи меѓу 20 и 25-годишна возраст⁴⁷⁶. Како и обично, имало неколку начини да се биде исклучен од селекцијата, како, на пример, доколку си: единствен маж во семејството, единствен син на вдовица, судија, свештеник и, секако, доколку си во можност да платиш одредена сума пари⁴⁷⁷. Неколку години подоцна, новата османлиска војска била „тестирана“ во следниот конфликт против Русија. Кримската војна (1853-1856) била поинаква од другите војни против Русија, бидејќи овој пат на страната на Османлиите биле: Велика Британија, Франција и, подоцна, Сардинија-Пиемонт. Поводот за започнувањето на војната било османлиското „доделување“ на статусот на заштитник на христијанските свети места во Ерусалим на Франција, а не на Русија⁴⁷⁸. Меѓутоа, причината за руската решителност за започнување војна со Османлиската Империја било резултат на низата победи против Османлиите, започнувајќи во втората половина на 18 век. Почетокот на војната, пред вклучувањето на западните сили, бил позитивен за руската страна. Уништувањето на османлиската црноморска флота кај Синоп претставувал важен момент не само за Кримската војна, туку и за поморското војување воопшто⁴⁷⁹. Употребата на топовски гранати, наместо топовски ѓулиња, претставувало чекор кон,

---

⁴⁷⁴ Zürcher (Ed.), *Arming...*, p. 32, 81

⁴⁷⁵ Исто, p. 82

⁴⁷⁶ Yildiz, *Ottoman...*, p. 6

⁴⁷⁷ Исто, p. 6

⁴⁷⁸ Candan Badem, *The Ottoman Crimean War 1853-1856, The Ottoman Empire and its Heritage: Politics, Society and Economy*, Suraiya Faroqhi and Halil Inalcik (Eds.), Volume 44, Brill, 2010, p. 64-65

⁴⁷⁹ Zürcher (Ed.), *Arming...*, p. 56

т.н., модерно војување⁴⁸⁰. Тоа, заедно со употребата на модерен транспорт и комуникација (железници и телеграфи), како и медиумската документација и покриеност (преку фотографии), ја „красат“ Кримската војна како една од првите модерни војни⁴⁸¹. Откако Русија го игнорирала ултиматумот на Велика Британија и Франција, се вклучила во војната во март 1854⁴⁸². Иако конфликтот ќе се одвива на различни „театри на војната“, клучните борби биле на Кримскиот Полуостров, по кој е позната војната. Најголемите борби биле околу градот Севастопол, кој бил заземен од страна на сојузниците, во септември 1855⁴⁸³. Откако и двете страни претрпеле големи: човечки, материјални и финансиски загуби, започнале мировните преговори, во февруари 1856. Следниот месец бил потпишан Мировниот договор во Париз, со кој Русија ја предала јужна Бесарабија на кнежевството Молдавија и добила забрана за градење флота во Црното Море⁴⁸⁴. Од друга страна, Османлиите ќе станат дел од, т.н., „Концерт на Европа“⁴⁸⁵, но на долг рок, ќе станат должни на западните сили⁴⁸⁶ и, евентуално, ќе изгубат контрола врз дунавските кнежевства (Молдавија и Влашка), кои ќе се обединат во 1859⁴⁸⁷.

Во 1860-тите и 1870-тите, за време на владеењето на султанот Абдул Азис, војската и морнарицата повторно ќе бидат засегнати од промени. Османлиската морнарица ќе биде проширена со изградба, како и купување на бродови од странство. До крајот на владеењето на Абдул Азис (1876), Османлиите ја поседувале третата најголема флота во Европа⁴⁸⁸. Во рамките на таа флота биле додадени и 27 од најновите воени бродови⁴⁸⁹ кои имале дрвена основа, но и железен надворешен слој, кој имал заштитна функција. Тоа, заедно со забраната на Русија за поседување флота во Црното Море, ги поставило Османлиите во безбедна позиција. Кога станува збор за османлиската војска, вториот бран на реформи бил спроведен во доцните 1860-ти и раните 1870-ти. Во 1869, воениот министер Хусеин Авни Паша бил вклучен во реорганизацијата на војската, како и воведувањето на генералштаб во рамките на военото министерство⁴⁹⁰. Реорганизацијата вклучувала поделба на војниците во три

---

⁴⁸⁰ Исто, p. 56

⁴⁸¹ Andrew Lambert, *The Crimean War: British Grand Strategy against Russia 1853-56*, Second Edition, Ashgate Publishing, 2011, p. 20-29

⁴⁸² Shaw and Shaw, *History...*, p. 138

⁴⁸³ Hanioglu, *A Brief...*, p. 81

⁴⁸⁴ Sweetman, *The Crimean...*, p. 86

⁴⁸⁵ Hanioglu, *A Brief...*, p. 82

⁴⁸⁶ *The Cambridge...*, p. 33

⁴⁸⁷ Shaw and Shaw, *History...*, p. 141-142

⁴⁸⁸ Dilara Dal, *The modernization of the Ottoman Navy during the reign of Abdülaziz (1861-1876)*, University of Birmingham, 2016, p. 243, 264

⁴⁸⁹ Исто, p. 240-242

⁴⁹⁰ Yildiz, *Ottoman...*, p. 6

категории: регуларна војска (низамџе), резерва (редиф) и гарда (мустахфиз), како и обврската за регуларните војници, кои по нивната четиригодишна служба, служеле дополнителни година или две во, т.н., активна резерва (ихтијат)⁴⁹¹. Периодот во кој владеел Абдул Азис бил исполнет со внатрешни немири и тензии (во европските и азиските територии), но Империјата не била вклучена во конфликт со Голема сила. Тоа се сменило за помалку од една година по неговото отстранување од тронот.

Годините меѓу 1875 и 1878 биле особено критични за Османлиската Империја, која била зафатена во, т.н., Голема источна криза. Започнувајќи со востанието во Херцеговина (1875)⁴⁹², и завршувајќи со Берлинскиот конгрес (1878)⁴⁹³, Големата источна криза претставувала силен удар за: стабилноста, моќта, па и престижот на Османлиската Империја. Таа веќе се наоѓала во неповолна: политичка, економска и општествена состојба. Во 1875 Империјата прогласила и банкрот, укажувајќи на фактот дека не била во состојба да ги врати долговите кон странските кредитори⁴⁹⁴. Откако Цариградската конференција (1876-1877) нема да успее да влијае врз воведувањето одредени реформи во Империјата (кои сметале дека новововедениот Устав ја надминал потребата од дополнителни реформи)⁴⁹⁵, тоа ќе го отвори патот кон уште една војна меѓу Русија и Османлиската Империја. На 24 април 1877 Русија ѝ објавила војна на Османлиската Империја⁴⁹⁶, која овој пат нема да биде поддржана од западните сили. Војната се одвивала на два „театри“, Балканот и Кавказот. Руските трупи (пешадијата и коњаницата) биле вооружени со „берданки“ и „крчки“⁴⁹⁷, а во артилеријата доминирале домашно произведените бронзени топови⁴⁹⁸. Османлиската: пешадија, коњаница и артилерија, биле вооружени со супериорно оружје во однос на нивните руски соперници. Пешадијата била вооружена со Мартини-Пибоди и Снајдер пушки, како и Гатлинг митралези, коњаницата со Винчестер пушки, а артилеријата била снабдена со Круп топови, како и бронзени топови⁴⁹⁹. Руската црноморска флота била непостоечка, а османлиската флота била третата најголема во Европа (по Велика Британија и Франција). Исто така, османлиската воена реформа била (во голема мера) завршена, додека, пак, руската војска подлежела на реформи кои сè уште не биле завршени. Меѓутоа, и покрај поседувањето на супериорна воена опрема и генералштаб

---

⁴⁹¹ Zürcher (Ed.), *Arming...*, p. 82

⁴⁹² Shaw and Shaw, *History...*, p. 158-160

⁴⁹³ Исто, p. 190-191

⁴⁹⁴ *The Cambridge...*, p. 33

⁴⁹⁵ Исто, p. 46

⁴⁹⁶ Drury, *The Russo...*, p. 3

⁴⁹⁷ Исто, p. 17-18, 20

⁴⁹⁸ Исто, p. 22-24

⁴⁹⁹ Исто, p. 36, 38-40

советуван од германската воена мисија⁵⁰⁰, текот на војната се одвивал во полза на Русија, а не на Османлиската Империја. Но, тоа не значи дека Османлиите не пружиле силен отпор на руските сили, кои иницијално ја потцениле османлиската способност да возврати на руската офанзива. Во текот на војната, помошта од балканските волонтери и сојузници, како и востанието на Курдите, дополнително ја „олесниле“ руската позиција во војната. По заземањето на Одрин во јануари 1878, руските сили се упатиле кон Цариград во февруари истата година, што ги присилило Османлиите да потпишат (прелиминарен) Мирен договор со Русија, во Сан Стефано, следниот месец⁵⁰¹. Реакциите на западните сили околу договорот биле доволно гласни, што придонело за свикувањето на Берлинскиот конгрес во јуни 1878. Иако конгресот бил значително повеќе „умерен“, Османлиската Империја загубила територии на Балканот и на Кавказот⁵⁰². Губењето на директно и индиректно контролирани територии било „тренд“ којшто ќе продолжи до крајот на Империјата.

Во текот на 80-тите и 90-тите години на 19 век, како и првите години на 20 век, Османлиската Империја ќе биде „поштедена“ од војни (со исклучок на војната против Грција во 1897), но од друга страна, ќе претрпи внатрешни немири, како и загуба на територии. Во 1881 година Тунис станал француски, а Египет британски протекторат во 1882⁵⁰³. Во текот на 80-тите години, источниот дел на Анадолија станал бојно поле меѓу Ерменците и Курдите, што ќе резултира со масакрирање на ерменското население. Заради тоа султанот Абдул Хамид II бил жигосан како „црвениот султан“, алудирајќи на пролеаната ерменска крв⁵⁰⁴. Иако Грција успеала да ги добие Тесалија и Арта во 1881, тоа не било доволно за апетитот на кралството⁵⁰⁵. Тие сметале дека сонот за нивната Мегали Идеја, ќе се остварел преку еносис (унија) со преобладавајќи грчките територии на Османлиската Империја, како островот Крит. Започнувањето на конфликт на островот меѓу муслиманските и православните елементи од населението во јануари 1897 било искористено од Грција за да интервенира, и покрај негодувањата на Големите сили⁵⁰⁶. Војната била кратка (од април, до мај) и османлиските сили успеале да извојуваат ограничена победа, бидејќи Големите сили се вмешале (дипломатски) во војната⁵⁰⁷, прекратувајќи го времетраењето на војната, како и османлиските придобивки од нивната победа. Грција изгубила дел од Тесалија и

---

⁵⁰⁰ Yildiz, Ottoman..., p. 8

⁵⁰¹ Drury, The Russo..., p. 14

⁵⁰² Shaw and Shaw, History..., p. 190-191

⁵⁰³ Исто, p. 192-195

⁵⁰⁴ The Cambridge..., p. 55

⁵⁰⁵ Mehmet Uğur Ekinci, The Origins of the 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History, Bilkent University, 2006, p. 10

⁵⁰⁶ Исто, p. 19-26, 29-32

⁵⁰⁷ Исто, p. 85-87

исплатила репарации⁵⁰⁸, а островот Крит станал автономна држава во рамките на Османлиската Империја⁵⁰⁹. Крајот на 19 век и почетокот на 20 век биле особено турбулентни во османлиска Македонија, каде имало судир на интереси меѓу различните балкански „играчи“. Во 1903, Солунските атентати и Илинденското востание, го привлекле вниманието на Големите сили, кои наскоро пристапиле кон решавањето на „Македонското прашање“⁵¹⁰. Средбата на Едвард VII и Николај II во јуни 1908 во Ревал, предизвикало страв кај дел од османлиските офицери, кои решиле да преземат нешто околу тоа⁵¹¹.

Во јули 1908 била крената Младотурската револуција која го присилила султанот Абдул Хамид II да го свика парламентот⁵¹², притоа започнувајќи го, т.н., Втор уставен период⁵¹³. Неуспешната контрареволуција во април 1909, ќе резултира со присилната абдикација на султанот Абдул Хамид II⁵¹⁴ и, евентуално, „цементирање“ на Младотурците на османлискиот политички врв. Истата година, воениот рок ќе биде намален на 3 години⁵¹⁵. Турбулентната политичка состојба ја искористиле Австро-Унгарија и Бугарија. Австро-Унгарија ја анектирала Босна и Херцеговина а Бугарија прогласила независност⁵¹⁶. Но, тоа не биле најголемите проблеми на Османлиската Империја пред почетокот на Првата светска војна. Таа „чест“ им припаднала на војните со Италија и Балканскиот сојуз.

Во доцниот 19 век: Русија, Велика Британија и Франција биле вклучени во присвојувањето на османлиските директни и индиректни територии. За амбициозното кралство Италија, останало сосема малку за присвојување. Во Северна Африка тоа бил вилаетот Триполитанија (Либија), кој ги опфаќал регионите на: Триполитанија, Киренаика и Фезан. Италија сакала да ја зацврсти својата централна позиција во Медитеранот и преку воспоставување контрола врз Либија би го постигнала тоа⁵¹⁷. Почетокот на Втората мароканска криза во јули 1911, на Италија ѝ овозможило да ги оствари своите експанзионистички планови, без да има интервенција од страна на другите европски сили⁵¹⁸. Војната започнала во септември 1911 и траела до октомври

---

⁵⁰⁸ Ekinci, *The Origins...*, p. 88

⁵⁰⁹ Shaw and Shaw, *History...*, p. 207

⁵¹⁰ Исто, p. 207-211

⁵¹¹ *The Cambridge...*, p. 60

⁵¹² Zürcher, *The Young...*, p. 214

⁵¹³ *The Cambridge...*, p. 62

⁵¹⁴ Zürcher, *The Young...*, p. 76-79

⁵¹⁵ Yildiz, *Ottoman...*, p. 6

⁵¹⁶ Shaw and Shaw, *History...*, p. 276-277

⁵¹⁷ Luca Micheletta and Andrea Ungari (Eds.), *The Libyan War 1911-1912*, Cambridge Scholars Publishing, 2013, p. 43-44

⁵¹⁸ Исто, p. 79-82

1912⁵¹⁹. Италијанските сили биле побројни од османлиските, кои повеќе се потпреле на локален отпор⁵²⁰. Откако Италија успеала да воспостави контрола врз крајбрежјето на Либија, како и врз Додеканезите, Османлиите склучиле мир. Договорот бил склучен на 18 октомври 1912, во Лозана (поточно Оуши), Швајцарија⁵²¹. Со тоа, Италија ја добила Либија и требало да ги отстапат Додеканезите, но во реалност, останале во италијански раце⁵²². Неколку дена пред склучувањето на овој Мировен договор, започнала Првата балканска војна.

Балканскиот сојуз бил дипломатски пакт меѓу балканските држави за делување против Османлиската Империја. Тој претставувал збир на билатерални договори (пишани и напишани) меѓу државите: Србија, Црна Гора, Бугарија и Грција, кои биле остварени меѓу март и септември 1912⁵²³. Имајќи ги предвид политичките околности на Балканот (како војната со Италија и албанските востанија), балканските држави сметале дека условите биле поволни за војна против Османлиската Империја. Остварувањето на нивните иредентистички цели, можело да се постигне само на бојното поле. Иако Османлиите имале далеку побројно население, како и поголема војска, само половина од трупите биле стационирани на Балканот, додека, пак, пренесувањето војници од други места било логистички проблематично⁵²⁴. Општо гледано, борбената подготвеност на балканските сојузници била слична, со исклучок на Црна Гора која немала генералштаб, ниту, пак, стандардизирана војска и воена опрема⁵²⁵. Кога станува збор за воена опрема, балканските сојузници поседувале шаренолик арсенал: манлихерки, берданки и Маузер пушки, Максим митралези, Круп и Шнајдер топови, како и модерна морнарица (особено Грција) и почетничка авијација⁵²⁶. Османлиите биле опремени со: Маузер и Хенри-Мартини пушки, Круп топови, модерна флота, и слично, како и нивните соперници, почетничка авијација⁵²⁷. Првата балканска војна започнала на 8 октомври 1912, со црногорското објавување на војна на Османлиската Империја, по што и останатите го сториле истото во текот на месецот⁵²⁸. Османлиите биле нападнати во: Тракија, Македонија и Албанија, што се покажало како неодржлива позиција за Империјата. Балканските сојузници се упатиле кон стратешките градови кон кои претендирале (како: Скадар, Одрин,

---

⁵¹⁹ Micheletta and Ungari (Eds.), *The Libyan...*, p. 81, 89

⁵²⁰ Shaw and Shaw, *History...*, p. 290

⁵²¹ Micheletta and Ungari (Eds.), *The Libyan...*, p. 89

⁵²² Shaw and Shaw, *History...*, p. 293

⁵²³ Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War, Warfare and History*, Routledge, 2000, p. 9-13

⁵²⁴ Исто, p. 18-19

⁵²⁵ Исто, p. 15, 18

⁵²⁶ Исто, p. 16-18

⁵²⁷ Исто, p. 19

⁵²⁸ Shaw and Shaw, *History...*, p. 293-294

Куманово, Солун, и слично), со цел да се избегнат недоразбирања околку освоената територија. Тоа недоразбирање ќе премине во војна. На почетокот на декември било објавено примирје, но мирот бил склучен на крајот на мај 1913, во Лондон⁵²⁹. Со тоа, Османлиите ги изгубиле сите европски територии лево од линијата Енос-Мидија, како и сите острови во Егејското Море (освен Имброс и Тенедос)⁵³⁰. Меѓутоа, оваа состојба ќе биде ревидирана во септември истата година, во Цариград, каде Бугарија ќе потпише сепаратен мир со Османлиската Империја (по бугарскиот пораз во Втората балканска војна), со кој Османлиите повторно ќе ја поседуваат Источна Тракија⁵³¹. Договорите со Грција (ноември 1913) и Србија (март 1914), ќе ја потврдат територијалната состојба на земјите потписници⁵³². Бруталноста на Балканските војни (како и други аспекти) ќе биде истражена од страна на Карнигиевата комисија за меѓународен мир⁵³³ (тоа е надвор од доменот на овој труд). По завршувањето на Балканските војни, Османлиите биле на прагот на Првата светска војна и ќе ја пречекаат како регионална сила, која во 1920-тите години ќе се трансформира во Република Турција.

---

⁵²⁹ Shaw and Shaw, *History...*, p. 295

⁵³⁰ Hall, *The Balkan...*, p. 101-102

⁵³¹ Исто, p. 125-126

⁵³² Исто, p. 126-127

⁵³³ Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Publication No. 4, 1914, p. 265-273

Трета глава: Економски аспект

Во рамките на оваа глава, ќе се разгледаат економските аспекти на развојот на настаните кои ја засегаа Османлиската Империја меѓу 1853 и 1912. Под економски аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, на внатрешен и на надворешен план. Меѓу нив спаѓаат: фискални и монетарни реформи, индустријализација, создавање и проширување на железничка мрежа, економската страна на колонијализмот и империјализмот, итн. Економскиот аспект ќе даде „позадина“ на одлуките во останатите аспекти, заради својата неразделна поврзаност со концептот на моќ. Затоа, местото на економијата во изучувањето на поимот Голема сила, е повеќе од заслужено.

Во раниот 19 век, Османлиската Империја била (во голема мера) феудална држава, со традиционална аграрна економија, која била во период на транзиција. Обидите за модернизација на Империјата од страна на султаните Селим III и Махмуд II, ја опфаќале и османлиската економија. Османлиите имале повеќе проблеми околу својата економија, како: даноците⁵³⁴, трговскиот биланс⁵³⁵, недоволната индустријализација⁵³⁶, јавниот долг⁵³⁷, како и монетарниот систем⁵³⁸. Причините за таквата поставеност на работите се многубројни, но доколку се погледне проблемот низ поедноставна призма, тогаш би можело да се увидат неколку внатрешни и надворешни причини. На внатрешен план, големиот степен на децентрализација на Империјата довел до зајакнување на феудалците во периферијата. Иницијативата за создавање богата и успешна средна класа во урбаните центри низ Империјата (преку претприемништво) била во рацете на луѓе кои (најчесто) не биле ниту Турци, ниту муслимани. Тоа претставувало проблем во 19 век, бидејќи би значело дека огромен дел од урбаниот капитал би бил во рацете на луѓе чија лојалност би била насочена кон својата националност (Грци, Ерменици, и слично). Тоа дополнително ставало акцент на економската и политичката моќ на муслиманските феудалци, која се базирала на земјоделското производство на нивните поседи. На надворешен план, голема улога имале ниските царини на Османлиската Империја, која во 19 век, претрпела „навала“ на западни производи на нивниот пазар⁵³⁹. Важно е да се посочи дека истите тие

---

⁵³⁴ Shaw, Nineteenth..., p. 421-426

⁵³⁵ Shaw and Shaw, History..., p. 239

⁵³⁶ Şevket Pamuk and Jeffrey G. Williamson, Ottoman De-Industrialization 1800-1913: Assessing the Shock, Its Impact and the Response, National Bureau of Economic Research, 2009, p. 4-7

⁵³⁷ Murat Birdal, The Political Economy of Ottoman Public Debt: Insolvency and European Financial Control in the Late Nineteenth Century, Tauris Academic Studies, 2010, p. 39-40

⁵³⁸ Şevket Pamuk, A Monetary History of the Ottoman Empire, Cambridge Studies in Islamic Civilization, Cambridge University Press, 2000, p. 170-171, 181, 191

⁵³⁹ Pamuk and Williamson, Ottoman..., p. 4-5

западни држави имале поставено високи царини на странските производи, со цел да го заштитат домашното производство. Ваквата нискоцаринска политика на Османлиите, може да се забележи уште во 16 век, преку, т.н., капитулации, со кои одредени западни држави добиле право на екстратериторијалност и ниски царини во рамките на Османлиската Империја⁵⁴⁰. Како дополнителен удар на османлиското домашно производство се смета и нивниот Договор со Велика Британија од 1838, потпишан во Балта Лиман⁵⁴¹. Навидум трговски договор кој требало да промовира слободна трговија, но договорот бил сосема едностран, со кој британските производи уживале ниски царини во османлискиот пазар (но не и обратно) и Османлиите ги укинале сите монополи во државата⁵⁴². Набрзо по потпишувањето на Договорот со Велика Британија, Османлиите потпишале слични договори со: Франција, САД, Холандија, Белгија и други земји од Западот⁵⁴³. По овој Договор, обемот на трговијата во рамките на Османлиската Империја се зголемил, но трговскиот биланс не бил во полза на Османлиите. Табелата подолу укажува на тоа.

Табела 9. Османлискиот трговски биланс, во милиони куруши (1878-1912)⁵⁴⁴

Година/и	Извоз	Увоз	Трговски биланс
1878-1879	839.6	2,000.4	-1,160.8
1879-1880	876.0	1,941.7	-1,065.7
1880-1881	849.7	1,784.7	-935
1881-1882	1,139.5	1,948.6	-809.1
1882-1883	1,096.4	2,019.2	-922.8
1883-1884	1,239.0	1,975.7	-736.7
1884-1885	1,279.8	2,063.7	-783.9
1885-1886	1,207.6	2,000.3	-792.7
1886-1887	1,270.7	2,070.3	-799.6
1887-1888	1,128.9	2,010.5	-881.6
1888-1889	1,304.6	1,945.6	-641

⁵⁴⁰ Kayaoğlu, Legal..., p. 105-107

⁵⁴¹ Perihan Hazel Kaya, The Industrial Revolution and the Ottoman State: Its' Reflection on the Economic Policies of the Tanzimat Period, The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences, Volume 27, ISRES Publishing, 2022, p. 11

⁵⁴² Pamuk and Williamson, Ottoman..., p. 5-6

⁵⁴³ Reşat Kasaba, The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century, State University of New York, 1988, p. 54-55

⁵⁴⁴ Shaw and Shaw, History..., p. 239

1889-1890	1,527.2	2,104.1	-576.9
1890-1891	1,283.6	2,291.4	-1,007.8
1891-1892	1,537.0	2,455.3	-918.3
1892-1893	1,557.2	2,446.6	-889.4
1893-1894	1,326.2	2,410.8	-1,084.6
1894-1895	1,375.3	2,407.5	-1,032.2
1895-1899 (просек)	1,457.7	2,321.3	-863.6
1899-1907 (просек)	1,672.2	2,655.2	-983
1907-1908	1,921.3	3,476.3	-1,555
1908-1909	1,843.9	3,143.2	-1,299.3
1909-1910	1,829.9	3,593.6	-1,763.7
1910-1911	2,193.9	4,125.7	-1,931.8
1911-1912	2,471.2	4,499.0	-2,027.8

Кога се говори за куруши (познати и како гроши или пиастери⁵⁴⁵), треба да се обрне внимание и на монетарната политика во Османлиската Империја. Во последната деценија од 17 век курушот се вовел како стандардната сребрена монета, која послужила како замена на акчето во текот на 18 век⁵⁴⁶. Вредноста на курушот била еднаква на 40 пари или 120 акчиња⁵⁴⁷. Во текот на 18 век, како и на почетокот на 19 век, курушот неколку пати бил девалвиран, преку намалувањето на количината на сребро во самата монета⁵⁴⁸. Во текот на 19 век, османлиската монетарна политика ќе претрпи неколку промени: во 1844 ќе се воведат златната лира (со вредност од 100 куруши), краткотрајното воведување на каиме банкноти (помеѓу 1840-тите и 1860-тите), транзиција од биметален стандард во златен стандард во 1881, како и напуштање на практиката на девалвација на монетите, со цел да се одржи стандардот поставен во 1844⁵⁴⁹. Ваквите промени во Османлиската Империја не би требало да бидат изненадувачки доколку се обрне внимание на трендовите во 19 век, во однос на воведување економски реформи. Тука би спаѓало и основањето на банки во рамките на

⁵⁴⁵ Pamuk, A Monetary..., p. 160

⁵⁴⁶ Исто, p. 159

⁵⁴⁷ Исто, p. 163

⁵⁴⁸ Исто, p. 163, 191

⁵⁴⁹ Исто, p. 208-211, 217

Империјата, кои биле формирани со странски капитал. Првите банки биле основани во 1840-тите години, додека (потенцијално) најважната банка во Империјата била основана во 1856, со британски капитал, и проширена во 1863, со британски и француски капитал, под името Царска отоманска банка⁵⁵⁰. Основањето на банката било поврзано со финансиските проблеми на Империјата, влошени од трошоците околу Кримската војна, која завршила истата година кога била формирана банката со британски капитал. Сето ова било дополнително поврзано со османлискиот јавен долг.

Горенаведената Кримска војна, која започнала во 1853 ја потрошила државната каса на Османлиската Империја и ги присила властите да бараат кредити во странство. Првиот кредит бил земен во 1854 и тоа го означува почетокот на османлискиот јавен долг⁵⁵¹. Меѓу 1850-тите и 1870-тите години Османлиската Империја ќе продолжи да се задолжува во странство и со тоа ќе растат каматите на кредитите. Со текот на времето, исплаќањето на тие кредити започнало да зазема сè поголем дел од државниот буџет, од скоро 20 % во 1862, до скоро 44 % во 1875⁵⁵². Во тие услови, Османлиската Империја прогласила половичен банкрот во 1875 и целосен банкрот следната година⁵⁵³. Со цел да се надминат финансиските тешкотии на Османлиите, и да се исплатат (евентуално) нивните долгови кон западните кредитори, во 1881 се основала Администрацијата на османлискиот јавен долг, со прогласување на Мухаремскиот ферман од страна на султанот Абдул Хамид II⁵⁵⁴. Во просек, меѓу една петина⁵⁵⁵ и една третина од државниот приход завршиле во рацете на Администрацијата⁵⁵⁶. Приходите до кои Администрацијата имала пристап биле: акцизи на алкохол и тутун, различни даноци на потрошувачка, царини и трибутарен данок од вазалните држави на Османлиската Империја⁵⁵⁷. Со цел визуелно да се прикаже кредитниот товар на Османлиите во период од 60 години, следува табела.

---

⁵⁵⁰ Pamuk, A Monetary..., p. 211-212

⁵⁵¹ Birdal, The Political..., p. 26

⁵⁵² Shaw and Shaw, History..., p. 156

⁵⁵³ Birdal, The Political..., p. 40

⁵⁵⁴ Исто, p. 6

⁵⁵⁵ Shaw and Shaw, History..., p. 224

⁵⁵⁶ Birdal, The Political..., p. 7

⁵⁵⁷ Shaw and Shaw, History..., p. 224

Табела 10. Османлискиот јавен долг кон странство, во фунти (1854-1914)⁵⁵⁸

Година	Износ на кредитот	Номинална камата	Реална камата	Земја на кредитор/и
1854	2 286 285	6,0%	7,9%	Велика Британија
1855	5 131 250	4,0%	3,9%	Велика Британија
1858	3 687 500	6,0%	8,1%	Велика Британија
1860	1 273 262	6,0%	9,6%	Франција
1862	5 440 000	6,%	8,8%	Велика Британија
1863	5 680 000	6,0%	8,5%	Франција
1865	3 960 000	6,0%	9,1%	Франција
1865	18 181 818	5,0%	10%	Велика Британија, Франција
1869	12 000 000	6,0%	11,1%	Франција
1870	10 177 109	3,0%	9,3%	Австро-Унгарија, Северногерманска конфедерација (Германија), Италија
1871	4 161 000	6,0%	8,2%	Велика Британија, Франција
1872	9 457 276	9,0%	10,6%	Велика Британија, Австро-Унгарија, Германија
1873	6 306 000	5,0%	9,1%	Велика Британија, Франција
1873	15 000 000	6,0%	11,1%	Франција
1874	17 400 000	5,0%	11,5%	Велика Британија, Франција
1877	2 600 000	5,0%	9,6%	Франција
1886	5 909 091	5,0%	5,0%	Франција
1888	1 029 411	5,0%	7,1%	Германија
1890	5 870 527	4,0%	5,3%	/

⁵⁵⁸ Birdal, The Political..., p. 28, 88-89

1890	3 451 436	4,0%	5,3%	Велика Британија, Франција
1891	5 685 227	4,0%	4,4%	Велика Британија, Франција
1893	636 364	4,0%	5,7%	Франција
1894	1 176 000	4,0%	5,4%	Франција, Германија
1894	7 473 229	3,5%	3,8%	Велика Британија, Франција
1896	2 499 167	5,0%	6,0%	Франција
1902	6 254 560	4,0%	5,0%	Франција
1903	2 160 000	4,0%	4,0%	Велика Британија, Франција, Германија
1903	1 920 000	4,0%	5,0%	Германија
1903	29 762 520	4,0%	4,0%	Франција
1904	1 962 500	4,0%	5,1%	Франција
1904	3 862 665	4,0%	5,0%	Франција
1905	1 908 000	4,0%	5,0%	Германија
1906	7 412 850	4,0%	4,7%	Велика Британија, Франција
1908	9 080 000	4,0%	4,0%	Велика Британија, Франција, Германија
1908	2 790 414	4,0%	6,1%	Франција
1909	5 456 821	4,0%	4,7%	Франција
1910	1 385 409	4,0%	4,5%	Франција
1911	763 644	4,0%	4,8%	Франција
1911	5 216 000	4,0%	4,9%	Германија
1913	744 518	5,0%	5,0%	/
1913	1 350 000	5,5%	5,5%	Велика Британија
1914	17 750 000	5,0%	5,6%	Франција

Една од клучните области кои подлежат на промена во текот на Танзиматот била фискалната политика на Османлиската Империја. Даночниот систем што се

користел во почетокот на 19 век, во голема мера бил основан во доцното средновековие. Во тој систем, приходите на државата се базирале на: десетокот (ушур), големиот број на даноци на потрошувачка, царинењето на увоз, извоз и транзит на добра, како и џизијето, кое било плаќано од немуслиманите⁵⁵⁹. Реформирањето на даночниот систем требало да опфати неколку цели: воведување на директно собирање данок (наместо традиционалното индиректно), укинување на многуте даноци на потрошувачка (кои претставувале товар на населението), преместување на фокусот од даночење на руралното население, кон урбаното (со данок на профит), итн⁵⁶⁰. Иако голем дел од овие цели биле поставени во времето на султанот Махмуд II, нивното воведување започнало посериозно во 1850-тите и 1860-тите. Во тој период била создадена нова катастарска служба, која била клучна за даноците на имот и доход. Иницијално, данокот на имот бил 0,4 % (4 куруши на вредност од 1 000 куруши), со 4 % данок на приходите од изнајмување, но заради многуте начини на избегнување на тој данок, данокот на имот бил сведен на 0,4 % на имот вреден до 1 000 куруши, додека, пак, сè друго подлежело на 0,8 % данок, без разлика кој живеел во него⁵⁶¹. Последното зголемување на данокот било 0,5 % на имот со вредност до 20 000 куруши, 0,8 % над таа вредност, и 1 % на имот кој бил неискористен или наменет за индустрија и/или трговија⁵⁶². Данокот на профит, првично изнесувал 3 %, потоа 4 %, и конечно 5 %, но тогаш преминал од данок на профит, во данок на доход⁵⁶³. Други даноци кои биле важни за властите, биле: данокот на овци, на воена служба (кој го заменил џизијето), на печат, десетокот, данокот на сол, на тутун, на рударство, како и различните царини и патарини во Империјата⁵⁶⁴. Со цел да се добие некаква појасна слика за даноците и буџетот на Османлиската Империја, подолу следува табела за одредени извори на доход на Империјата, како и нивниот удел во вкупниот доход.

---

⁵⁵⁹ Shaw, *The Nineteenth...*, p. 421

⁵⁶⁰ Исто, p. 422

⁵⁶¹ Исто, p. 427-428

⁵⁶² Исто, p. 428

⁵⁶³ Исто, p. 428

⁵⁶⁴ Исто, p. 428-430, 432, 434, 438, 446-448

Табела 11. Османлиски доход и одредени извори, во куруши (1887-1903)⁵⁶⁵

Година	Вкупен доход	Десеток (и десно процент од вкупното)	%	Данок на имот (и десно процент од вкупното)	%	Царина (и десно процент од вкупното)	%
1887	1 555 725 308	425 750 144	27%	211 010 601	14%	197 645 978	13%
1888	1 571 375 960	435 314 708	28%	217 928 842	14%	195 409 215	12%
1889	1 717 328 892	415 305 855	24%	268 876 245	16%	206 912 559	12%
1890	1 587 811 979	416 448 651	26%	220 732 704	14%	218 447 375	14%
1891	1 706 874 940	494 395 771	29%	239 155 477	14%	231 816 752	14%
1892	1 704 738 611	506 403 931	30%	242 641 373	14%	225 450 589	13%
1893	1 697 525 157	488 152 576	29%	241 202 498	14%	212 021 820	12%
1894	1 649 705 693	419 315 161	25%	231 007 439	14%	211 766 381	13%
1895	1 597 991 847	413 859 772	26%	225 407 038	14%	187 480 210	12%
1896	1 604 577 971	416 937 797	26%	236 222 949	15%	191 783 277	12%
1897	1 630 002 699	452 993 690	28%	235 921 746	14%	207 177 953	13%
1898	1 722 799 899	488 695 603	28%	249 923 662	15%	231 454 739	13%
1899	1 773 181 719	552 864 762	31%	281 626 415	16%	218 201 708	12%
1900	1 730 812 062	518 765 852	30%	261 336 960	15%	215 239 433	12%
1901	1 774 271 261	531 371 697	30%	278 778 703	16%	223 444 461	13%
1902	1 833 076 752	508 870 714	28%	267 812 183	15%	203 516 755	11%
1903	1 946 700 402	536 404 869	28%	277 743 705	14%	216 528 219	11%

Како што може да се забележи во табелата, десетокот, данокот на имот и вкупната царина (увоз, извоз и транзит) претставувале (во просек) над половина од доходот на Османлиската Империја во доцниот 19 и раниот 20 век. Меѓу другите извори на доход спаѓале и даноците на овци (околу 10 % од вкупниот доход), на воена служба (околу 7 %), на сол (околу 4 %), како и трибутарниот данок плаќан од: Египет, Самос, Кипар и Света Гора (околу 4 %)⁵⁶⁶. Другите даноци имале помал удел од горенаведените.

Важна улога во модернизирањето на светските економии во 19 век и раниот 20 век, играла индустријализацијата. Силен акцент се ставал на производството на: јаглен, железо и челик, како и на проширување на железничката мрежа. Од овој аспект Османлиската Империја била во неповолна позиција, во споредба со Големите сили. Вкупната должина на железничките пруги во Османлиската Империја била 1 780 километри во 1888, притоа проширувајќи се до 5 883 километри во 1908⁵⁶⁷. Од нив, околу 750 километри биле лоцирани во географска Македонија, поврзувајќи

⁵⁶⁵ Shaw, The Nineteenth..., p. 451-459

⁵⁶⁶ Исто, p. 451-459

⁵⁶⁷ Shaw and Shaw, History..., p. 227

градови, како: Солун, Скопје, Битола и Драма, со пругите во Србија и Тракија⁵⁶⁸. Покрај превозот на патници, била превезувана и стока, најмногу: житарки, сол и градежни материјали⁵⁶⁹. За споредба, Австро-Унгарија имала скоро 23 000 километри пруга во 1914, додека, пак, Германија имала над 63 000 километри пруга⁵⁷⁰. Рударството не било особено развиено во Империјата, на што укажува производството на јаглен и руда. На почетокот на 20 век, Османлиската Империја произведувала 600 000 тони јаглен, додека, пак, земји како Русија и Австро-Унгарија, произведувале 16 милиони, односно 11 милиони тони јаглен⁵⁷¹. Рудното производство не било во подобра состојба, бидејќи при крајот на првата деценија на 20 век, тоа изнесувало над 43 000 тони, од кои скоро половината било хром⁵⁷². И покрај тоа што производството не било обемно, голем дел од рудните богатства бил наменет за извоз, наместо за развој на домашната индустрија. Бројот на фабрики (пред Танзиматот) бил сосема ограничен и бил насочен кон лесна индустрија (главно текстил)⁵⁷³. Меѓу 1840-тите и првата деценија на 20 век, бројот на фабрики се зголемил (особено во околината на Цариград)⁵⁷⁴, кои биле наменети да ги задоволат потребите на војската, како и на пошироката популација⁵⁷⁵. Доколку се земат горенаведените информации предвид, може да се заклучи дека Османлиската Империја имала огромни економски препреки, кои заради многу причини, не била ниту во позиција, ниту во можност, да ги надмине.

---

⁵⁶⁸ Историја..., р. 35-42

⁵⁶⁹ Исто, р. 63-65

⁵⁷⁰ Zürcher, The Young..., р. 66

⁵⁷¹ Исто, р. 65

⁵⁷² Shaw and Shaw, History..., р. 234

⁵⁷³ Kaya, The Industrial..., р. 11

⁵⁷⁴ Исто, р. 13

⁵⁷⁵ Shaw and Shaw, History..., р. 236

Четврта глава: Општествен аспект

Во рамките на оваа глава ќе се разгледаат општествените аспекти на развојот на настаните кои ја засегаале Османлиската Империја меѓу 1853 и 1912 година. Под општествени аспекти ќе бидат опфатени повеќе полиња, главно на внатрешен план. Меѓу нив спаѓаат: општествената динамика во Османлиската Империја, образованието, културата, религијата, итн. Општествениот аспект ќе ни даде увид во промените во османлиското општество, кои, можеби, не кажуваат толку многу за да се стане Голема сила, но даваат јасна слика и за животот на обичниот човек, кој често е занемарен во историографијата.

Османлиското општество, во периодот меѓу 1853 и 1912, претрпело промени кои, можеби, не го довеле до целосна секуларна модернизација, но во исто време, го направиле доволно различно од тогашното вообичаено исламско општество, водено од шеријатското право. Една од најистакнатите одлики на османлиското општество бил милет системот, со кој биле регулирани различните (главно) религиозни групи во рамките на Империјата⁵⁷⁶. Ингеренциите на милетите вклучувале и судство и образование⁵⁷⁷. Иако првичните милети биле: муслиманскиот, православниот (рум), ерменскиот и еврејскиот, во текот на 19 век, со зголеменото влијание на национализмот и западниот империјализам, бројот на милети се зголемил, евентуално вклучувајќи го: бугарскиот, маронитскиот, протестантскиот, католичкиот, и други⁵⁷⁸. Во периодот на Танзиматот, како и во раниот Младотурски период, властите сакале да стават акцент на заедничкиот османлиски идентитет, кој би требало да ги надмине сепаратистичките тенденции на милетите во хетерогената Империја⁵⁷⁹. Со танзиматските реформи, различните групи во Империјата станале еднакви, барем номинално. Зголемените можности за општествена мобилност довеле до формирањето на некаква урбана средна класа, главно составена од: адвокати, доктори, наставници, дуќанџии, занаетчии и други групи професионалци кои поседувале имот⁵⁸⁰. Во нивните редови спаѓале луѓе од различни: етнички, национални и конфесионални групи. Меѓутоа, и покрај целите на танзиматските реформи, околу еднаквоста на сите поданици и граѓани на Империјата, одредени групи на луѓе не биле во состојба да ги искористат тие можности.

---

⁵⁷⁶ Karpat, Ottoman..., p. 90

⁵⁷⁷ Shaw and Shaw, History..., p. 178, 110

⁵⁷⁸ Исто, p. 240

⁵⁷⁹ The Cambridge..., p. 28

⁵⁸⁰ Christof DeJung, David Motadel and Jürgen Osterhammel (Eds.), The Global Bourgeoisie: The Rise of the Middle Classes in the Age of Empire, Princeton University Press, 2019, p. 216-217

Во текот на 19 век, османлиските власти (заради притисок од Западот) биле вклучени во изнаоѓањето решение за ропството во рамките на Империјата. Повеќето западни земји го укинале ропството (или барем трговијата со робови) во првата половина на 19 век. Првиот ваков акт во Османлиската Империја било затворањето на робовскиот пазар во Цариград (најголемиот во Империјата) во декември 1846, по иницијатива на султанот Абдул Меџит I⁵⁸¹. Во текот на 1850-тите, за време на Кримската војна и веднаш по нејзиното завршување, следувале нови рестрикции на ропството во Империјата. Во 1854 биле објавени фермани кои ја забраниле трговијата со грузиски и черкески робови⁵⁸², додека, пак, во 1857 бил објавен ферман за општа забрана на трговијата со црнци⁵⁸³. Заради османлиското пасивно регулирање на овие забрани, Велика Британија влијаела за потврдувањето на забраните во 1880 и 1889, како и за османлиското присуство на антиробовската конференција во Брисел следната година⁵⁸⁴. И покрај сите мерки, Османлиската Империја не вовела закон кој експлицитно го укинувал ропството во државата. Една од главните причини за тоа е самото шеријатско право кое давало правна основа на таа практика⁵⁸⁵. Со тоа, укинувањето на ропството ќе биде оставено на Република Турција.

Доколку се истражува општествениот аспект на Османлиската Империја во 19 век, како и раниот 20 век, важно е да се говори и за образованието во државата. Пред танзиматските реформи, образованието било во рацете на религиозните лица и поделено во рамките на милетите кои, како што е посочено претходно, имале судски и образовни ингеренции. Образованието, кое било наменето за пошироката популација, било само основно. За муслиманите школите биле поделени во мектеби (пониско ниво на основно исламско образование) и медреси (повисоко ниво на основно исламско образование)⁵⁸⁶, немуслиманите, пак, посетувале нивни милетски основни школи⁵⁸⁷. Со почетокот на Танзиматот се најавило формирањето на државни школи, но нивната имплементација (надвор од големите урбани центри) се одвивала побавно. Првите државни школи биле, т.н., рушдије, кои претставувале повисоко ниво на основно образование, а по нив биле отворени првите идадии, кои претставувале некаква форма

---

⁵⁸¹ Y. Hakan Erdem, *Slavery in the Ottoman Empire and Its Demise 1800-1909*, Palgrave Macmillan, 1996, p. 95

⁵⁸² Исто, p. 103-105

⁵⁸³ Исто, p. 111-112

⁵⁸⁴ Исто, p. 132, 143-145

⁵⁸⁵ Исто, p. 94

⁵⁸⁶ Selçuk Akşin Somel, *The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1839-1908: Islamization, Autocracy, and Discipline*, *The Ottoman Empire and Its Heritage: Politics, Society, and Economy*, Suraiya Faroqhi and Halil Inalcik (Eds.), Volume 22, Brill, 2001, p. 17

⁵⁸⁷ Benjamin C. Fortna, *Imperial Classroom: Islam, The State, and Education in the Late Ottoman Empire*, Oxford University Press, 2002, p. 71-75

на средно образование⁵⁸⁸. Високото образование се развивало во подоцнежниот 19 и раниот 20 век. Образовниот акт од 1869 ги утврдил: различните категории на школи, степените на образование, материјалот, учителите, како и административните и финансиските елементи од образованието во Османлиската Империја⁵⁸⁹. Иако обидите на државата нема да доведат до драстично зголемување на писменоста на населението, би било сосема погрешно да се каже дека немало никаков напредок. Меѓу 1867 и 1895, бројот на секуларни основни школи се зголемил на околу 11 000, до над 28 000⁵⁹⁰. Во 1895 година огромното мнозинство од момчињата посетувале барем пониско ниво на основно образование, додека, пак, од девојчињата, само третина⁵⁹¹. Истата година, околу 10 % од децата посетувале повисоко ниво на основно образование и многу мал дел од младата популација посетувале образование над тоа⁵⁹². Меѓутоа, каков и да бил напредокот во областа на образованието, клучните проблеми во Османлиската Империја останале нерешени.

Тензиите меѓу различните: национални, етнички и верски групи, воените порази, како и растргнатоста на османлиското општествено ткиво меѓу традиционализмот и либерализмот, послужиле како „пукнатини“ во оддржувањето на државата во раниот 20 век. Затоа, не треба да изненадува нејзиното згаснување неколку години по крајот на Првата светска војна.

---

⁵⁸⁸ Emine Ö. Evered, *Empire and Education under the Ottomans: Politics, Reform, and Resistance from the Tanzimat to the Young Turks*, I. B. Tauris, 2012, p. 309

⁵⁸⁹ Исто, p. 206-246

⁵⁹⁰ Shaw and Shaw, *History...*, p. 112

⁵⁹¹ Исто, p. 112

⁵⁹² Исто, p. 112-113

Заклучок

Преку анализирањето на Јапонија и Османлиската Империја, од 1853, до 1912 година, преку призмата на: политички, воени, економски и општествени аспекти, може да се добие појасна слика околу причините за нивните историски исходи. Во случајот со Јапонија, тие преминуваат од источноазиска регионална сила, во Голема сила (по победата над Русија во 1905). Османлиската Империја, која во 16 и 17 век спаѓала меѓу најмоќните империи во светот, веќе во раниот 19 век преминала во источномедитеранска и блискоисточна регионална сила. Причините за овие исходи се бројни и комплексни, меѓутоа може да бидат сместени во категориите на горенаведените аспекти. Важно е да се има предвид дека во причините спаѓаат внатрешни и надворешни елементи, или подобро кажано, работи врз кои тие имале контрола и работи врз кои тие немале контрола. Слично како и индивидуалниот човечки развој, чиј исход е комбинација на влијанија од генетиката и околината, така и развојот на државите е резултат на внатрешни и надворешни влијанија. Оттука, потребно е да се има повнимателен пристап кон проценувањето на исходите на двете држави, што би помогнало да се стекне подлабоко разбирање за проблематиката.

Во однос на политичкиот аспект, Јапонија имала стабилна политичка состојба од средината на 17 век, без воени конфликти или нарушување на нивната сувереност од надвор. Тоа се сменило во средината на 19 век, со „нееднаквите“ договори со западните сили, но нивното присуство во самата држава било ограничено на неколку градови. Исто така, во текот на 1860-тите и 1870-тите, Меиџи властите успеале да ги елиминираат нивните политички непријатели и, притоа, да не бидат спречени во реформирањето на државата. Со тоа, Јапонија успеала да воведо модернизирани промени во скоро секој аспект. Единствените војни, кои биле водени од страна на Јапонија во Меиџи периодот, биле иницирани од нив и завршиле со победа. Преку остварувањето на тие победи и воведувањето западни реформи во судството и државниот апарат, Јапонија ќе издејствува: укинување на „нееднаквите“ договори, сојуз со Велика Британија и ќе се стекне со место меѓу Големите сили.

Османлиската Империја, пак, имала сосема поинакво искуство со европските сили. Присуството на западните сили во Империјата започнало уште во доцниот среден век и, со текот на времето, како што Империјата слабеела, така западното присуство станувало сè посилно. Кога станува збор за конфликтите од 18 век, Османлиската Империја била вклучена во многу војни и во голем дел од нив таа претрпила пораз, најчесто од Русија. На внатрешен план, Империјата страдала од: своеволни паши и ајани, конзервативни и ретроградни елементи, како јаничарите и

улемата, како и сепаратистичките тенденции на различните народи во рамките на државата. Дури и откако султанот Махмуд II го укинал јаничарскиот корпус, модернизаторските реформи наидуваале на отпор, дури и во последните години на постоењето на Империјата. Со тоа, Османлиите биле во далеку понезавидна ситуација од Јапонија, за зајакнување и модернизирање на државата.

Во однос на воениот аспект, Јапонија успеала за кратко време да ја надмине разликата во воена опрема, меѓу нив и западните сили. Тоа ја вклучило и војската и морнарицата. Иако иницијално се снабдувале со модерна воена опрема од странство, со текот на времето ќе развијат домашна воена индустрија. Како што беше споменато погоре, Меиџи властите успеале да се справат со своите конзервативни сили, кои во случајов биле самураите. Дел од нив се побуниле и биле поразени, а дел од нив се прилагодиле на новата состојба. Со новостекнатата воена моќ Јапонија ќе успее да стане новиот хегемон во Источна Азија, со нивната победа над Кина во 1895. Победата над Русија, пак, укажува на фактот дека јапонската морнарица станала една од најмоќните во светот.

Османлиската Империја ќе воведо воени реформи неколку децении пред Јапонија и во времето на султанот Абдул Азис ќе има моќна и модерна флота, но ќе остане релативно неискористена. Уште во 1850-тите, Османлиите ќе бидат вооружени со помодерна воена технологија, отколку нивните руски соперници. Но, како што беше нагласено претходно, голем дел од војните ќе резултираат со порази на Османлиите. Нелојалноста на голем дел од населението, претставувало голем проблем за Империјата, сè до самиот крај. Постојаните војни и внатрешната нестабилност, ќе бидат клучни за евентуалниот пад на Империјата.

Во однос на економскиот аспект, Јапонија била (безмалку) целосно посветена на внатрешниот развој преку 200 години, во периодот на сакоку политиката на изолација. Тоа, заедно со недостатокот на војни, довело до раст и развој на јапонското стопанство, како и на населението, особено во урбаните центри. Тоа се сменило со „нееднаквите“ договори, што предизвикало инфлација и негативен трговски биланс. Но, навременото и успешното делување на Меиџи властите успеало да ја стабилизира јапонската економија и да имаат позитивен трговски биланс. Преку регулирањето на монетарната и фискалната политика, како и промовирањето на различните индустрии (лесна и тешка), Јапонија успеала да доживее релативно брза индустријализација. Тоа, проследено со проширувањето на железничката мрежа, ќе го направи движењето на добра далеку поефикасно. Со победите во војните против Кина и Русија, како и стекнувањето контрола врз Тајван и Кореја, ќе се отворат нови пазари за пласирање на јапонските производи, како и нови можности за колонијална експлоатација. Сето тоа

било придобивка за јапонските власти и за финансиските и индустриските конгломерати, познати како заибацу.

Ваквото искуство било непознато за Османлиската Империја, која не само што не стекнала нови територии, туку од 18 век постепено губела територии, директно и/или индиректно. Постојаните војни и внатрешни немири, како и капитулациите кон европските земји, не дозволувале Османлиската Империја да доживее стабилен и сигурен економски раст и развој. Негативниот трговски биланс, инфлацијата, како и недостатокот на сериозен индустриски развој (особено на тешката индустрија), биле големи недостатоци. Огромен удел кон неповолната економска состојба имале долговите кон западните сили, кои биле огромно трошок за Османлиите. Можеби најголемата пречка за успех на Османлиската Империја во овој период претставувала неповолната економска состојба во која таа се наоѓала.

Во однос на општествениот аспект, Јапонија во раниот 19 век претставувала феудална држава, со цврста општествена хиерархија и стратификација. Со соборувањето на шогунатот, како и укинувањето на самурајската класа, општествената состојба во Јапонија започнала да станува пофлексибилна и помобилна. Воведувањето на различните општествени реформи, како и фокусот на кохезија на општеството околу императорот и источноазиските вредности (присутни во: конфучијанизмот, будизмот и шинтоизмот), ќе послужат како стабилизирачки ефекти на државата. Османлиската Империја била пофлексибилна во однос на општествената мобилност и хиерархија, но како и другите исламски држави од тој период, муслиманите биле граѓани од прв ред. Со танзиматските реформи ќе се утврди еднаквоста на сите поданици и граѓани на Империјата, но вековниот примат на муслиманите, како и растот на национализмот меѓу различните групи во државата, ќе се покажат како преголем залак за либералните реформи. Обидите за заменувањето на сепаратистичките национални идентитети, со обединувачкиот османлиски идентитет, ќе бидат неуспешни. На крајот, различностите ќе надвладаат и Империјата ќе „падне на колена“.

Како заклучна мисла, се надевам дека овој труд претставува чекор поблиску до осознавањето на историјата на Далечниот Исток и ќе послужи како воведно четиво за истата. Многу работи останаа неопфатени во рамките на трудот, но верувам дека други историчари ќе се придружат во продолжувањето на ова истражување и со тоа ќе ја збогатат „библиотеката“ на нашата фела.

Користена литература

Јапонија:

Addicott David A. C., The rise and fall of the zaibatsu: Japan's industrial and economic modernization, *Global Tides*, Vol. 11, Article 5, Pepperdine University, 2017

Auslin Michael R., *Negotiating with Imperialism: The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy*, Harvard University Press, 2006

Bickers Robert, *The Scramble for China: Foreign Devils in the Qing Empire 1832-1914*, Penguin Books, 2012

Bodin Lynn E., *The Boxer Rebellion, Men-at-Arms*, No. 95, Osprey Publishing, 1983

Botsman Daniel V., Freedom without slavery? "Coolies", prostitutes, and outcastes in Meiji Japan's „Emancipation Moment“, *The American Historical Review*, Vol. 116, No. 5, The University of Chicago Press, 2011

Clemens Michael L. and Williamson Jeffrey G., *Closed Jaguar, Open Dragon: Comparing tariffs in Latin America and Asia before World War II*, National Bureau of Economic Research, 2002

Connaughton Richard M., *The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear: A Military History of the Russo-Japanese War 1904-1905*, Routledge, 1988

Drea Edward J., *Japan's Imperial Army: Its Rise and Fall 1853-1945*, University Press of Kansas, 2009

Duus Peter, Myers Ramon H. and Peattie Mark R. (Eds.), *The Japanese informal empire in China 1895-1937*, Princeton University Press, 1991

Eiko Ikegami, *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, Harvard University Press, 1999

Ericson Steven J., *Financial stabilization in Meiji Japan: The impact of the Matsukata Reform*, Cornell University Press, 2019

Esposito Gabriele, *Armies of the First Sino-Japanese War 1894-1895*, *Men-at-Arms*, No. 548, Osprey Publishing, 2022

- Esposito Gabriele, *Japanese Armies 1868-1877: Boshin War and Satsuma Rebellion*, Men-at-Arms, No. 530, Osprey Publishing, 2020
- Evans David C. and Peattie Mark R., *Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy 1887-1941*, Naval Institute Press, 2012
- Flynn Dennis O. and Giráldez Arturo, *Born with a “silver spoon”: The origin of world trade in 1571*, *Journal of World History*, Vol. 6, No. 2, University of Hawai'i Press, 1995
- Howarth Stephen, *Morning Glory: A History of the Imperial Japanese Navy*, Hamish Hamilton, 1983
- Irish Ann B., *Hokkaido: A History of Ethnic Transition and Development on Japan's Northern Island*, McFarland and Company Inc. Publishers, 2009
- Ivanov Alexei and Jowett Philip, *The Russo-Japanese War 1904-1905*, Men-at-Arms, No. 414, Osprey Publishing, 2004
- Jane Fred T., *The Imperial Japanese Navy*, W. Thacker and Co., 1904
- Jansen Marius B., *The Making of Modern Japan*, Harvard University Press, 2002
- Japanese Government Documents: 1867-1889*, McLaren W. W. (Ed.), *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, Volume XLII, Part I, 1914
- Jaundrill Colin D., *Samurai to Soldier: Remaking Military Service in Nineteenth-Century Japan*, Cornell University Press, 2016
- Jukes Geoffrey, *The Russo-Japanese War 1904-1905*, *Essential Histories*, Osprey Publishing, 2002
- Kayaoğlu Turan, *Legal Imperialism: Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China*, Cambridge University Press, 2010
- Kenichi Ohno, *The history of Japanese economic development: Origins of private dynamism and policy competence*, Routledge, 2018
- Korea's Appeal to the Conference on Limitation of Armament*, Washington Government Printing Office, 1922

Kume Kunitake, *Japan Rising: The Iwakura Embassy to the USA and Europe 1871-1873*, Chushichi Tsuzuki and Young Jules R. (Eds.), Cambridge University Press, 2009

Ma Debin, *Why Japan, not China, was the first to develop in East Asia: Lessons from sericulture 1850-1937*, *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 52, No. 2, 2004

Masao Miyoshi, *As We Saw Them: The First Japanese Embassy to the United States (1860)*, University of California Press, 1979

Morck Randall K. and Masao Nakamura, *A frog in a well knows nothing of the ocean: A history of corporate ownership in Japan, A history of corporate governance around the world: Family business groups to professional managers*, Morck Randall K. (Ed.), National Bureau of Economic Research, The University of Chicago Press, 2007

Myers Ramon H. and Peattie Mark R. (Eds.), *The Japanese colonial empire 1895-1945*, Princeton University Press, 1984

Nish Ian, *Japanese Foreign Policy 1869-1942: Kasumigaseki to Miyakezaka*, *Foreign Policies of the Great Powers*, Volume XI, Routledge, 2002

Ravina Mark, *To Stand with the Nations of the World: Japan's Meiji Restoration in World History*, Oxford University Press, 2017

Reinhardt Anne, *Navigating Semi-Colonialism: Shipping, Sovereignty, and Nation-Building in China 1860-1937*, Harvard University Press, 2018

Satow Ernest, *A Diplomat in Japan*, Seeley, Service & Co., 1921

Schencking Charles J., *Making Waves: Politics, Propaganda, and the Emergence of the Imperial Japanese Navy 1868-1922*, Stanford University Press, 2005

Schirokauer Conrad, Lurie David and Gay Suzanne, *A Brief History of Japanese Civilization*, Second Edition, Thomson Wadsworth, 2006

Seiichiro Yonekura, *The Japanese iron and steel industry 1850-1990: Continuity and discontinuity*, Palgrave Macmillan, 1994

Sources of Japanese Tradition, Second Edition, Volume 2: 1600 to 2000, de Bary Theodore Wm., Gluck Carol and Tiedemann Arthur E. (Eds.), Columbia University Press, 2005

Takii Kazuhiro, The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State, Noble David (Trans.), International House of Japan, 2007

The Autobiography of Fukuzawa Yukichi, Eiichi Kiyooka (Trans.), The Hokuseido Press, 1960

The Cambridge History of Japan, Volume 4, Early Modern Japan, Hall John Whitney (Ed.), Cambridge University Press, 2006

The Cambridge History of Japan, Volume 5, The Nineteenth Century, Jansen Marius B. (Ed.), Cambridge University Press, 2007

The Cambridge History of Japan, Volume 6, The Twentieth Century, Duus Peter (Ed.), Cambridge University Press, 2005

Treaties between the Empire of China and Foreign Powers, Fourth Edition, 1902

Историја на железниците во Македонија 1873-1973, Железничко транспортно претпријатие – Скопје, 1973

Османлиска империја:

Badem Candan, The Ottoman Crimean War 1853-1856, The Ottoman Empire and its Heritage: Politics, Society and Economy, Faroqhi Suraiya and Inalcik Halil (Eds.), Volume 44, Brill, 2010

Birdal Murat, The Political Economy of Ottoman Public Debt: Insolvency and European Financial Control in the Late Nineteenth Century, Tauris Academic Studies, 2010

Dal Dilara, The modernization of the Ottoman Navy during the reign of Abdülaziz (1861-1876), University of Birmingham, 2016

Davison Roderic H., Reform in the Ottoman Empire 1856-1876, Princeton University Press, 1963

Dejung Christof, Motadel David and Osterhammel Jürgen (Eds.), *The Global Bourgeoisie: The Rise of the Middle Classes in the Age of Empire*, Princeton University Press, 2019

Drury Ian, *The Russo-Turkish War 1877, Men-at-Arms, No. 277*, Osprey Publishing, 1994

Ekinci Mehmet Uğur, *The Origins of the 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History*, Bilkent University, 2006

Erdem Y. Hakan, *Slavery in the Ottoman Empire and Its Demise 1800-1909*, Palgrave Macmillan, 1996

Evered Emine Ö., *Empire and Education under the Ottomans: Politics, Reform, and Resistance from the Tanzimat to the Young Turks*, I. B. Tauris, 2012

Findley Carter V., *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton University Press, 1980

Fortna Benjamin C., *Imperial Classroom: Islam, The State, and Education in the Late Ottoman Empire*, Oxford University Press, 2002

Hall Richard C., *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War, Warfare and History*, Routledge, 2000

Hanioglu M. Şükrü, *A Brief History of the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 2008

Herzog Christoph and Sharif Malek (Eds.), *The First Ottoman Experiment in Democracy*, *Istanbul Texten und Studien, Band 18*, Orient-Institut Istanbul, Ergon Verlag Würzburg, 2016

Karpat Kemal H., *Ottoman population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, 1985

Kasaba Reşat, *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, State University of New York, 1988

Kaya Perihan Hazel, *The Industrial Revolution and the Ottoman State: Its' Reflection on the Economic Policies of the Tanzimat Period*, *The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences, Volume 27*, ISRES Publishing, 2022

Kayali Hasan, Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire 1876-1919, International Journal of Middle East Studies, Vol. 27, No. 3, Cambridge University Press, 1995

Kayaoğlu Turan, Legal imperialism: Sovereignty and extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China, Cambridge University Press, 2010

Kia Mehrdad, The Ottoman Empire, Greenwood Guides to Historic Events 1500-1900, Greenwood Press, 2008

Köksal Yonca, The Ottoman Empire in the Tanzimat Era: Provincial perspectives from Ankara to Edirne, SOAS/ZMO/Routledge Studies on the Middle East, Routledge, 2019

Kunt Metin and Woodhead Christine (Eds.), Süleyman the Magnificent and his age: The Ottoman Empire in the Early Modern World, Longman, 1995

Lambert Andrew, The Crimean War: British Grand Strategy against Russia 1853-56, Second Edition, Ashgate Publishing, 2011

Micheletta Luca and Ungari Andrea (Eds.), The Libyan War 1911-1912, Cambridge Scholars Publishing, 2013

Nicolle David, Armies of the Ottoman Empire 1775-1820, Men-at-Arms, No. 314, Osprey Publishing, 1998

Pamuk Şevket and Williamson Jeffrey G., Ottoman De-Industrialization 1800-1913: Assessing the Shock, Its Impact and the Response, National Bureau of Economic Research, 2009

Pamuk Şevket, A Monetary History of the Ottoman Empire, Cambridge Studies in Islamic Civilization, Cambridge University Press, 2000

Quataert Donald, The Ottoman Empire 1700-1922, Second Edition, New Approaches to European History, Cambridge University Press, 2005

Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Publication No. 4, 1914

Shaw Stanford J. and Shaw Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume II, Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975*, Cambridge University Press, 2002

Shaw Stanford J., *The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 6, No. 4, Cambridge University Press, 1975

Shaw Stanford J., *The Nizam-I Cedid army under Sultan Selim III 1789-1807*, *Oriens*, Vol. 18/19, Brill, 1965/1966

Somel Selçuk Akşin, *The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1839-1908: Islamization, Autocracy, and Discipline*, *The Ottoman Empire and Its Heritage: Politics, Society, and Economy*, Faroqhi Suraiya and Inalcik Halil (Eds.), Volume 22, Brill, 2001

Sweetman John, *The Crimean War, Essential Histories*, Osprey Publishing, 2001

The Cambridge History of Turkey, Volume 4, Turkey in the Modern World, Kasaba Reşat (Ed.), Cambridge University Press, 2008

Ustun Kadir, *The New Order and its enemies: Opposition to military reform in the Ottoman Empire 1789-1807*, Columbia University, 2013

Weiner Myron and Özbudun Ergun (Eds.), *Competitive Elections in Developing Countries*, Duke University Press, 1987

Yildiz Gültekin, *Ottoman military organization 1800-1918*, *The Encyclopedia of War*, First Edition, Gordon Martel (Ed.), Blackwell Publishing, 2012

Zorlu Tuncay, *Innovation and Empire in Turkey: Sultan Selim III and the Modernisation of the Ottoman Navy*, Tauris Academic Studies, 2008

Zürcher Erik J. (Ed.), *Arming the State: Military Conscription in the Middle East and Central Asia 1775-1925*, I. B. Tauris, 1999

Zürcher Erik J., *The Young Turk Legacy and Nation-building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*, I. B. Tauris, 2010

Историја на железниците во Македонија 1873-1973, Железничко транспортно претпријатие – Скопје, 1973